

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Hrady s obvodovou zástavbou v Čechách

Vlastislav Sieger

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Archeologie

Studijní obor Archeologie

Bakalářská práce

Hrady s obvodovou zástavbou v Čechách

Vlastislav Sieger

Vedoucí práce:

PhDr. Josef HLOŽEK, Ph.D.

Katedra archeologie

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených zdrojů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Zde bych rád poděkoval všem, co nějakým způsobem přispěli k vzniku této práce. Mé poděkování patří vedoucímu práce PhDr. Josefu Hložkovi, Ph.D. za věnovaný čas, ochotu a rady. Za další cenné rady a podněty děkuji Ing. Janu Anderlemu, PhDr. Zlatě Gersdorfové, Mgr. Davidu Novákovi, doc. Mgr. Karlu Nováčkovi, Ph.D. a doc. PhDr. Pavlu Vařekovi, Ph.D. Další poděkování patří Bc. Karlu Hambergerovi za čas, věnovaný během našich společných rozprav Hradům s obvodovou zástavbou. Ve výčtu poděkování nemohu zapomenout na mého otce Ladislava Siegera, který mi obětavě pomáhal s proměřováním hradů Práchně a Vitějovic.

OBSAH

1. Úvod.....	3
2. Cíle a možnosti práce.....	3
3. Metoda.....	4
4. Typologické třídění středověkých hradů.....	7
4.1 Stručné souvislosti hradních typologií a jejich možnosti.....	8
4.2 Možnosti typologického třídění středověkých hradů.....	9
4.3 Typ hradu s obvodovou zástavbou.....	10
4.4 Definice hradu s obvodovou zástavbou podle T. Durdíka.....	10
4.5 Definice hradu s obvodovou zástavbou podle D. Menclové.....	11
5. Širší pohled na hrady s obvodovou zástavbou.....	11
5.1 Královské hrady 13. století.....	12
5.2 Šlechtické hrady 13. století.....	18
5.3 Ostatní hrady 13. století.....	21
5.4 Shrnutí hradů z 13. století.....	22
5.5 Královské hrady 14. století.....	24
5.6 Šlechtické hrady 14. století.....	24
5.7 Shrnutí hradů z 14. století.....	25
5.8 Hrady 15. století.....	27
5.9 Shrnutí hradů z 15. století.....	28
6. Vzájemné bližší srovnání vybraných hradů.....	28
6.1 Hrad prácheň.....	29
6.2 Hrad Vitějovice.....	30
6.3 Výsledky srovnání.....	32
7. Krajina a hradní staveniště.....	32
8. Morava a zahraničí.....	34
8.1 Morava.....	34
8.2 Slovensko.....	35
8.3 Německo.....	36
8.4 Rakousko.....	36
8.5 Francie.....	37
9. Závěr a rozprava.....	38

10. Zusammenfassung.....	39
11. Literatura a zdroje.....	39
12. Přílohy.....	45
Příloha č. 1: Poznámky k databázi a její tvorbě.....	45
Příloha č. 2: Obrazová příloha.....	48

1. Úvod

Hrady s obvodovou zástavbou patří mezi nejvýznamnější hradní typy ve 13. století. Značnou část těchto hradů můžeme spojovat s posledními Přemyslovci, jejichž účel byl posílení přemyslovské moci na území českého státu. Některé hrady s obvodovou zástavbou vznikly prokazatelně v souvislosti se soudobým šlechtickým prostředím. Tyto hrady se stavěly v celém 13. století. Avšak není vyloučeno, že některé hrady z následujících dvou století mají na hrady 13. století návaznost. Současná definice tohoto hradního typu (např. Durdík 2009 a, 198; k další rozpravě týkající se třídění středověkých hradů naposledy Gabriel 2014, 5-18) však není, zejména s ohledem na rozrůzněnost těchto hradních objektů a široké množství archeologických transformací (k tomu více Neustupný 2007, 51-64), které formovaly jednotlivé hrady. Tato práce představuje určité zamýšlení nad možnostmi definice tohoto hradního typu, rozsahem jeho proměnlivé šíře a možnými širšími souvislostmi těchto hraních objektů.

2. Cíle a možnosti práce

Cílem práce je poukázat na přínos i omezení současné typologie českých hradů na příkladu skupiny hradů s obvodovou zástavbou a jejich možný přínos při určování jednotlivých hradních založení. Cílem práce by tak mělo být také hodnocení limitů nejen současného českého, ale také jakéhokoliv typologického třídění hradních objektů.

Cílem práce určitě není najít další hrady, které by do stávající definice zapadaly, nebo vyřadit ty hrady, jenž by sem naopak patřit neměly. Především by zde mělo jít o upozornění na nedostatky současné typologie a to právě u hradů s obvodovou zástavbou. Zmíněna zde bude i otázka, jaké má obecně typologie využití a za jakých podmínek může být užívána. Skupina hradů s obvodovou zástavbou je značně nesourodá, i přesto budou současnou typologií sem řazené hrady vzájemně porovnány s hrady, které sem řazené nejsou, přestože jsou jim do určité míry podobné (o tom více v kapitole Metoda). Na základě tohoto srovnání bude možné stanovit, do jaké míry má typologie hradů s obvodovou zástavbou smysl. Toto rozhodnutí (samozřejmě myšleno dle autorova názoru) není vůbec jednoduché, protože mezi Hrádkem u Purkarce (k tomuto hradu více: např. Sedláček 1996 a, 155-158; Menclová 1976 b, 72-73; Durdík 2009 a, 190-191) je značná časová prodleva od hradů 13. století. Při bližším

pátrání však objevíme i jak další hrady ze 14. století, tak hrady ze století následujícího, které by současné definici odpovídaly. Naskytá se tak závažná otázka, mohou vycházet alespoň některé tyto mladší hrady z hradů 13. století? Avšak do jaké míry byly hrady s obvodovou zástavbou ve 13. století tvorbou šlechty, zůstane ještě dlouho nezodpovězeno. I v této práci se ohledně možností šlechticů (s jistotou známe v Čechách jen čtyři hrady-dle stávající typologie) budeme pohybovat pouze v rovině úvah (viz. kapitola 5.3). V této práci budou také podrobněji porovnány dva hrady (Prácheň a Vitějovice). Proto, že mnohokrát narazíme na nejasnosti v definici tohoto hradního typu, porovnáme dva podobné a dobře srovnatelné hrady, kde můžeme naopak poukázat na možné výhody typologie.

3. Metoda

Vybráno bylo čtyřicet hradů z Čech, které by s naším typem mohly souviset. Jedná se o hrady, které sem jsou dle současné typologie řazeny. K nim byly přidány sporné hrady (dle autorova pohledu), řazené však k jiným hradním typům. A do třetice hrady, jenž nepatří do žádné typologické skupiny (myšleno podle stavební podoby), ale spíše jsou zmiňovány ohledně panovníka, za jehož vlády byly postaveny. Hrady, které nepatří do skupiny hradů s obvodovou zástavbou, byly vybrány na základě porovnávací metody (např. Gabriel 2006, 24). U těchto hradů budou zjištěny vlastnosti na jejichž základě budou porovnány. Vlastnosti daných hradů jsou nesmírně početné a přesto, že si pozornost zaslouží všechny, budou sledovány takové, které mají zásadní vliv na vzájemné srovnání. Budou sledovány: jak starší i novější plochy paláců (palácových křídel), plochy jader, přítomnost předhradí, vznik obvodové zástavby (buď postupným přistavováním-myšleno s velkým časovým odstupem, nebo jednorázově), tak i první písemné zmínky, zakladatelé, první známí majitelé, předpokládaný vznik hradu a ještě další údaje. V rámci hradů bude samostatná pozornost věnována věžím a to od založení hradu až do pozdního středověku (v širším slova smyslu), to samé platí i o palácích, důležité je upozornit na to, že v případě zlomkovitého dochování si nemůžeme být jisti, jestli byla daná stavba stavěna pozdně goticky nebo již renesančně, či zda obsahovala prvky obou slohů. Jen pro upřesnění, s příchodem novověku se již hrady nestavěly a proto nebudou brány stavby z této doby jako rozvíjení hradu, ale jako počátek přestavby na zámek (o tomto více Durdík 2009 a, 24-25). U věží budou zjišťovány půdorysné údaje, tj. vnější rozměr a tloušťka zdiva, dále předpokládaná funkce věže (u okrouhlých věží

můžeme, ale jen rámcově předpokládat obytné využití od vnitřního průměru 4m), tvar a (předpokládaná) doba vzniku. Omezení se na dva rozměry je pouze proto, že značná část věží se nedochovala v takové podobě, aby byla zjistitelná např. výška, počet pater nebo umístění vchodu. Tyto potíže se samozřejmě týkají i paláců, kde je častější přestavba, bourání paláců ovšem také není výjimkou (viz jak další kapitoly, tak obrazová příloha). Do dnešní podoby formovaly hrady mnohé okolnosti, které ovlivnily jejich dochování, lze zmínit postupné rozpadání po opuštění hradu nebo jeho rozebírání na stavební kámen (v této souvislosti je třeba zmínit i odtěžení vlastního staveniště). Často byly hrady úmyslně bourány ať již zcela či částečně v období středověku, ale hlavně novověku (výše zmíněné okolnosti viz kapitola 5. a 7.). Dnes tak nacházíme zbytky staveb, u kterých si často můžeme původní výšku jen domýšlet. V některých případech nenacházíme ani nepatrné pozůstatky zdiva, dané části hradů jsou tak změněny průběhem času a událostí, že jejich podoba nám bez podrobnějšího výzkumu zcela uniká. Určitý vliv má i výběr staveniště a s tím spojená i případná nestabilita podloží. Hovoříme tak o archeologických transformacích (Neustupný 2007, 54-55). Proto budou kvůli větší možnosti srovnání sledovány již zmíněné hodnoty. V této souvislosti zmiňme archeologické transformace, a sice redukci a kumulaci. „Redukce je úbytek archeologických pramenů a současně míra jejich úbytku od zánikové transformace k dnešku“ (Neustupný 2007, 58). Kumulaci způsobuje skutečnost, že v archeologii nelze vyčlenit časové horizonty, které byly dostatečně krátké, proto se v daném prostoru hromadí artefakty a ekofakty k jejichž zánikové transformaci došlo v různých okamžicích (Neustupný 2007, 61). V rámci archeologických transformací je nutné zmínit skutečnost, že výrazná archeologizace může mít za následek značné splývání hradů Donjových a hradů s palácem jako hlavní obranou i obytnou stavbou (zcela nám tak uniká výška budov) (Gabriel 2014, 6). Značný vliv na naše poznání daných hradních částí má přístup archeologů během výzkumu (kladení sond, šetrnost při odkrývání, správné zhodnocení nalezených skutečností atd.).

Sledované údaje pochází ze dvou druhů zdrojů. Prvním druhem je použití rozměrů z daného písemného zdroje (popisy od různých autorů). V nich vyniká především dílo Dobroslavy Menclové (Menclová 1976 a, b), ale použity jsou i údaje z jiných zdrojů. Druhý způsob je odměření rozměrů z půdorysů (nejčastěji zaměření totální stanicí, u dvou hradů bylo nutné se omezit pouze na náčrty: Hradové Střimelice a Preitenstein). V obou případech však mohou nastat obtíže. U vybraných půdorysů zhotovených měření hradu se může objevit chyba v měřítku (např. Houska, Osek, Lichnice), (Menclová 1976 a, 244; 197; 155)

nebo chyba ve velikostech jednotlivých staveb (např. opět Osek, Prácheň), (Menclová 1976 a, 199-201; Durdík 2009 a, 446). Abychom se vyhnuli těmto chybám, je nutné porovnávat k danému hradu půdorys pokud možno od různých autorů. Dále byly údaje zjištěné z písemného zdroje proměřené s dostupnými půdorysy. Zmíněné půdorysy pocházejí z knih a z časopisů (př. CB a AR). Jejich správnost byla ověřena porovnáním části půdorysů s půdorysy z archeologických výzkumů a stavebně historických průzkumů (viz soupis citací použité literatury). Během tohoto porovnávání došlo ve všech případech ke shodě. V rámci porovnávání půdorysů od různých autorů byly chyby odstraněny, jedinou výjimkou však zůstává hrad Osek. Oba půdorysy (od D. Menclové a od I. Lehkého) jsou značně rozdílné a dokonce nepomohlo ani porovnání s písemnými údaji D. Menclovou. Všechny tři zdroje se vzájemně rozcházejí. Kvůli však častým nepřesnostem (tím jsou myšleny nejen jako příklad uvedené hrady) u D. Menclové použijeme druhý jmenovaný půdorys (půdorys dle I. Lehkého, dostupný z www.hradosek.cz). Další nesnáze se objeví, když není k danému hradu plnohodnotná plánová dokumentace (Zvíkov-celý). V takovýchto případech údaj v tabulce chybí a platí to i pro ty hrady kde půdorys máme, ovšem jeho současný stav nedovoluje odměření některých rozměrů (např. Myšenec, Durdík 2005, 12; Most, Durdík 1995, 13; Bechyně-přední část, Durdík 2005, 12; Děvín, Gabriel 2000, 62). Výjimku představují pouze případy, kdy je možné rozsah zaniklých hradních částí rámcově odhadnout (např. Újezdec, Durdík-Fröhlich 2006, 339; Říčany, Durdík 2002 b, 86; Vimperk-částečně, Durdík 2011 a, 117).

Při popisu jednotlivých hradů budou uvedeny zjištěné údaje i s jejich zdroji, které byly v případě možností vzájemně porovnány. Dále byly tyto údaje zapracovány do dvou vzájemně propojených tabulek databáze, jejichž prostřednictvím mohou být hrady a jejich věže vzájemně porovnány a zhodnoceny. Věžím byla věnována pozornost s důvodu, že věže tvoří nedílnou součást hradů s obvodovou zástavbou (a to i v případě, že bychom tuto skupinu chápali v širším smyslu). Určení jejich funkce není tak snadné. Poměrně dobře lze uvažovat o funkci doplňkové a to jak z hlediska obytného tak útočištného. Flankovací věže či věže flankování schopné (myšleno 13. století) se rozhodně nedají srovnávat s možnostmi, které v té době skýtal například věže francouzských hradů (myšleno ve Francii, ne francouzské kastely v Čechách). Rozhodně ale nelze říci, že by tyto věže nějak zaostávaly za českým hradním vývojem. V následujícím století na některých hradech pokračuje vybavování věžemi a to patrně výhradně zataženými, které taktéž převládaly i ve století předchozím. Na

některých z těchto hradů pokračuje výstavba věží i v 15. století, jde jak o dělostřelecké tak o flankovací věže, kde jsou již možnosti střelby výrazněji rozvinuty oproti flankovacím věžím 13. století. Takováto opatření jsou však pro hrady 15. století častá a rozhodně se tak nejedná o určující rys vztahující se přímo k hradům s obvodovou zástavbou. Daleko větší důraz je tak třeba klást jak na století 13. tak 14. Možnosti každé věže nemohou být stejné, ale v průměru se dá předpokládat, že pokud se věže podílely na obraně i bydlení jen částečně, musíme pak brát v úvahu jejich vzhled, který by vyvažoval obrané či obytné nedostatky a naopak by dodával hradu na velkoleposti a odrážel možnosti stavebníka (T. Durdík uvažoval o neplnohodnotnosti čtverhranných věží, Durdík 2009 a, 198).

4. Typologické třídění středověkých hradů

Než přistoupíme k samotné typologii, je třeba zmínit otázku týkající se definice hradu. Na tyto obtíže již upozornil F. Gabriel. Pojem hrad byl samozřejmě používán ve středověku, dnešními badateli je užíván také. Dnes tak můžeme hradem nazývat objekt, který hradem nikdy nebyl (byť vykazuje obdobné vlastnosti). Ovšem užívání slova hrad není ve středověku jednotné a dokonce ani označení stavby jako zámek nemusí poukazovat na novější přestavbu. Další potíže pak přináší užívání latiny a němčiny v tehdejších písemných pramenech. Ohledně dnešního rozlišení jde především o to, rozlišit hrad od jiného opevněného prostoru a zároveň od tvrze či hrádku. Jak F. Gabriel připomíná, ve středověku sice pojem hrad ujasněn nebyl, v dnešní době bychom se na tyto potíže však měli zaměřit, protože pro bádání o hradech jde o zásadní otázku (Gabriel 2002, 499-501; Gabriel 2006, 14-15). Vytvoření definice hradu pro potřeby badatelů rozhodně není nic jednoduchého. V prvním uvedeném případě nám ztěžuje poznání míra dochování, v druhém je otázka kde stanovit hranici mezi hradem a dalšími opevněnými sídly (pozn. některé tvrze svými rozměry i výstavností dosahují úrovně menších hradů, např. Čachrov, k tomu více např. Kolektiv 2005 a, 74; Volyně, více např. Kolektiv 2005 b, 974-976; hrad Hradenín tvrz tak řečená, více např. Kolektiv 2005 a, 209-211; atd.). Zmíněná všeobecná definice hradu však za stavu našeho poznání není možná, i když většinu středověkých objektů a to i hradů jsme schopni určit. Patrně ani v budoucnu se tyto obtíže nepodaří vyřešit, protože rozdíly mezi terénními náznaky zaniklého hradu a nějakého účelového opevněného bodu se zcela stírají. Jedinou možností tak zůstává důkladný archeologický výzkum, který může dát odpověď, zda byl daný

objekt opevněným sídlem, ať už hradem či tvrzí nebo zda šlo zcela jiné účelové opevnění (k tomu více např. Gabriel 2006, 15-16).

4.1 Stručné souvislosti hradních typologií a jejich možnosti

Mezi některými hrady se dá pozorovat podobnost či alespoň stejné stavební prvky, patrně proto se již v minulosti objevily snahy vyčleňovat různé hradní typy. V německém prostředí se tímto směrem jako první vydal Carl Schuchhardt, který se především zaměřoval na území Franské říše a jejích nástupnických států. Vyčlenil hrad fransko-normanský a hrad germánsko-saský. Jeho vyčlenění zneužil Heribert Weinelt na přelomu 30. a 40. let 20. století. Hrady se pokoušel i za cenu změny jejich půdorysů zařadit do nějaké Schuchhardtovy skupiny. Ve stejné době však přichází se zcela odlišným přístupem, Bodo Ebhardt. Ten zcela odmítá hradní typologie a dle něj je stavební podoba hradu dána stavenišťem a možnostmi stavebníka (Musil 2006, 169-170). U nás jako první přichází s typologií Dobroslava Menclová (1976 a, b). Potíže s tímto vyčleněním spočívají především v nesourodosti jednotlivých skupin. Vyčleňuje je podle architektonických prvků (např. Hrad s obalovou zdí a zaoblenými rohy), (Menclová 1976, 354-378), jednotlivých hradních částí (např. Hrad s obytnou věží) (Menclová 1976 a, 322-327), oblasti, ze které pochází (např. Podunajský typ, tyto hrady však dosahují značných podobností, dále v této práci na ně ještě okrajově narazíme) (Menclová 1976 a, 167-171) nebo podle stavebníka (např. Hrady Vítkovců) (Menclová 1976 a, 172-188). Dále pak v jejím díle (České hrady 1976 a, b) k přehlednosti rozhodně nepřispívá sledování hradů podle období, tudíž se daný hrad může vyskytovat v knize na různých místech hned několikrát. Vyřčené skutečnosti však nic neubírají na tom, že se jedná o velmi hodnotné dílo. Současná typologie (částečně vychází z typologie D. Menclové) pro české hrady byla z nemalé části vytvořena Tomášem Durdíkem (současný stav českého hradní bádání shrnuje, Durdík 2007, 9-14). Jeho typologie (podrobně popsána např. Durdík-Bolina 2001) se zdá být výrazně účelnější, hrady jsou z velké části členěné podle stavebního provedení a zároveň podle zastoupení a postavení některých prvků (bergfrit, donjon) v rámci celého hradu. Přesto však sklouzává ke stejným potížím, které se vyskytují i u D. Menclové, některé hrady totiž řadí také podle stavebníka (např. Hrady doby Václava IV.). Další potíže se objeví při prozkoumání jednotlivých skupin. V některých hradních typech se nachází hrady značně nesourodé. Především jde o hrady přechodného typu. Hrady blokového typu jsou však také

velice rozrůzněné. Podobné tvrzení bude jistě na místě i u hradů s obvodovou zástavbou. Naopak jako sourodé by se daly do jisté míry (v základním provedení) považovat dojonové, bergfritové, s plášťovou zdí či dvoupalácové hrady. Ne zcela jednoznačný postoj mezi badateli je také k (tzv.) francouzským kastelům, které již vyčlenila D. Menclová. Do současné typologie přispěli samozřejmě další badatelé, jistě by tak bylo na místě zmínit alespoň Miroslava Plačka, Zdeňka Měřínského a Pavla Bolinu, kteří se zabývají především moravskými hrady (Musil 2006, 174).

4.2 Možnosti typologického třídění středověkých hradů

Velmi důležitou otázkou ovšem je, jaký význam obecně hradní typologie mají. Především by měly sloužit k časovému zařazení daného hradu (písemné prameny se totiž často nevztahují k době založení hradu). Další využití může mít typologie v určení podoby zaniklého či přestavěného hradu (Musil 2006, 169). Samozřejmě typologie může sloužit i ke zjišťování vývoje hradů. Ne vždy je ale schopná typologie tyto otázky řešit. Může se také ukázat, že zjištěné pravidlo platí jen pro danou zemi. Jako příklad je možné uvést bergfritový typ, u kterého se dá určit stáří podle vzdálenosti věže od hradby, to ovšem platí pouze pro Německo, ne tak pro české prostředí. K nám se tyto různě pokročilé stupně bergfritového hradu (bergfrit: volně stojící, dotýkající se, protínající) dostaly zároveň (Menclová 1976 a, 130-131; Durdík-Bolina 2001, 100-101). Dalším příkladem může být samotná skupina hradů s obvodovou zástavbou. Tyto hrady jsou velice rozdílné a to platí i pro dané hrady ze stejného období. Těžko se tak zde dají uplatňovat myšlenky, kvůli kterým bývají typologie vyhotovovány, jsou ovšem případy, kdy může typologie napomoci, ale i v takovém případě je nutné její výsledky porovnávat s písemnými prameny, archeologickými výzkumy a stavebně historickými průzkumy. U typologie je třeba si uvědomit, že jde o umělý prostředek, který vzniká pro potřeby badatelů a samozřejmě neodráží povědomí tehdejších stavitelů o nějakých dnešních typech. Dnes vyčleněné typy se tehdy vytvářely potřebami a možnostmi stavebníka, značný vliv měla také móda, velice důležitým činitelem byla i klidnost či neklidnost doby, ve které byl daný hrad stavěn (k tomu podrobně Durdík 2009 a, 25). Typologie jistě má své světlé i stinné stránky, rozhodně by však její používání nemělo dojít do bodu, kdy bude snaha každý hrad začlenit do nějaké skupiny a zároveň pro hrady, které nikam nezapadnou, budou vymyšleny mermomocí nové typologické skupiny a podskupiny.

4.3 Typ hradu s obvodovou zástavbou

Samotné těžiště hradů s obvodovou zástavbou spadá bez pochyby do 13. století, Hrádek u Purkarce (viz kapitola 5.5 a 5.7) se však těmto hradům dosti podobá (stavební podobou a rozlohou palácových křídel). Naskytá se tak otázka jestli členit hrady podle stavební podoby nebo chronologického hlediska. Jako správné je možno shledávat obojí, avšak pouze v případě, že bychom mohli pozorovat průběžné pokračování výstavby těchto hradů ve 14. století. Tak tomu ovšem není, protože Hrádek u Purkarce zůstává svým vzhledem ve své době zcela osamocen, samozřejmě některé další hrady té doby mají taktéž obvodovou zástavbu (myšleno paláce, jedinou zde pojednávanou výjimku představuje Preitenstein, viz kapitola 5.5), přesto jsou vzájemně dost odlišné na to, aby se z jejich vzájemného porovnání mohlo cokoliv vyvozovat (podrobněji v kapitolách 5.5 až 5.7). Za současného stavu poznání tak můžeme říci, že pokud by naše srovnávání mělo přinášet alespoň rámcové předpoklady, je nutné se omezit na 13. století, ale i v rámci tohoto století musíme srovnávat hrady srovnatelné.

4.4 Definice hradu s obvodovou zástavbou podle T. Durdíka

Definici vytvořil T. Durdík. Alespoň zkráceně si ji zde uveďme. Jde o základní typ královských hradů 13. století. Jedná se většinou o rozměrné a vícedílné hrady, kde palácová křídla tvoří součást opevnění. Nachází se na nich jedna až tři věže a obrana zůstává pasivní. Často obsahují samostatnou budovu kaple, připojující se k nějakému z palácových křídel. Staveniště hradů jsou vybírané ještě podle hradištního zvyku. Některé z těchto hradů na hradiště přímo navázaly. Od poloviny 13. století se na nich objevují čtverhranné obytné věže, nepohodlné z hlediska obrany a zároveň nemající rozhodující význam ani pro obytnou složku. T. Durdík považuje jako jediné šlechtické výjimky Starou Dubou, Příběnice, Říčany a Vízmburk s tím, že první dva jmenované jsou s královskými hrady srovnatelné. Druhé dva označuje za miniatury královského hradu s obvodovou zástavbou. Tyto hrady se přestaly stavět na počátku 14. století (Durdík 2009 a, 198). U hrádka u Purkarce předpokládá vědomé navázání Karla IV. na podobu přemyslovských hradů s obvodovou zástavbou (Durdík 2009 a, 191).

4.5 Definice hradu s obvodovou zástavbou podle D. Menclové

První rozčleňování hradů u nás prováděla D. Menclová. Pojdme si tedy v krátkosti ukázat, jak souvisí hrady s obvodovou zástavbou se skupinami D. Menclové. Zvíkov a Jindřichův Hradec řadí k románským hradům 12. a 13. století (Menclová 1976 a, 101-102). Lichnici, Krasíkov, Říčany a Orlick nad Vltavou k hradům Sasko-hesenským (Menclová 1976 a, 154-166). Příběnice a znovu Jindřichův Hradec má ve skupině Hrady Vítkovců v Jižních Čechách (Menclová 1976 a, 178-181). Do skupiny Hrady Václava I., Přemysla II. a ostatní stavby dvorského okruhu zařazuje Jivno, Osek, opět Zvíkov, Vimperk, Bezděz, Housku, Křivoklát, Vitějovice a Poděbrady (Menclová 1976 a, 193-257). Potřetí zmiňuje Zvíkov v souvislosti s hrady s okrouhlou věží s břitem (Menclová 1976 a, 308). Jako kastely vyčleňuje Džbán a Prácheň (Menclová 1976 a, 318-320). Krupku a Kámen u Pacova (dle T. Durdíka blokový hrad) řadí k poklasickým hradům s čtverhrannou věží (Menclová 1976 a, 389-391). Hrádek u Purkarce zařazuje do skupiny stavby Jana z Dražic, hrady královské a rožmberské a jejich okruh (Menclová 1972 b, 72). Samozřejmě takto bychom mohli ve výčtu hradů pokračovat do konce 14. a pak celé 15. století. Některé z uvedených hradů zmiňuje ještě několikrát podle dílčích proběhnuvších přestaveb. Rozhodně se však nemůžeme hovořit o shodě se skupinou T. Durdíka (některé hrady, však byť částečnou shodu vykazují např. Džbán).

5. Širší pohled na hrady s obvodovou zástavbou

Nejstarší z těchto hradů jsou patrně odvozeny z mladohradištních opevnění. Vyčlenění celé skupiny (jak bylo výše zmíněno) však není rozhodně jednoduché. Již samotný název hradů s obvodovou zástavbou může být dosti zavádějící. Obvodovou zástavbu mají i jiné hradní skupiny, tak např. středoevropský kastel a hrady s plášťovou zdí. Středoevropský kastel dle T. Durdíka přímo vznikl z hradů s obvodovou zástavbou (Durdík-Bolina 2001, 86). Tyto hrady mají čtvercový popřípadě obdélný tvar, v nárožích jsou umístěné zpravidla nevýčnívající čtverhranné věže, které propojují palácová křídla (Durdík 2009 a, 523-524). Se středoevropským kastelem to ale není zdaleka tak jednoduché, jako ostatně s žádnou typologickou skupinou. Jako vždy se naskýtají dvě základní otázky, co mají dané hrady ve skupině společného a zda je skupina typologicky opodstatnitelná. Zcela odlišný postoj oproti T. Durdíkovi zastává J. Kuthan (dle V. Razíma, citace viz níže), který spatřuje vznik těchto

hradů v sicilském království Fridricha II., ty pak měly být převzaty Přemyslem Otakarem II. Těchto hradů je na Sicílii výrazně více než ve střeoevropském prostoru, zdaleka to ovšem neznamená, ne by nemohly do jisté míry platit obě zmíněné možnosti. Oprávněnost tohoto hradního typu je tak značně složitá. V. Razím totiž připomíná, že pravidelnost u těchto hradů nemusí být způsobena městským prostředím, protože nalézáme pravidelné hrady i mimo města. Navíc upozorňuje, že některé z těchto hradů patrně vůbec nestály přímo ve městě. Pravidelnost hradu tak byla především ovlivněna staveništěm, a když okolnosti dovolily, vznikl pravidelný hrad ať už ve městě či osamoceně (Razím 1992, 133-135). To byla alespoň krátká zmínka k tzv. střeoevropským kastelům, k nimž se různí badatelé staví různě. U hradu s plášťovou zdí se také veškerá zástavba přimyká k obvodové hradbě, ovšem žádná z budov nepřevyšuje obvodovou tj. plášťovou zeď, jedinou výjimku může tvořit branská věž do hradby vetknutá (Durdík 2009 a, 174). Nemalá podobnost se objevuje mezi hrady s obvodovou zástavbou mající dva oddělené paláce a hrady dvoupalcovými. Další podobnost se naskytne ve srovnání s některými blokovými hrady. Některým hradům s obvodovou zástavbou se blíží i hrady bergfritové (Touto myšlenkou se již zabýval F. Gabriel u hradu Kostomlaty pod Milešovkou, Gabriel 2014, 7). V kapitole o typologii byly zmíněny i podskupiny. Jde o hrady se stísněným jádrem, tzv. miniatury královského hradu, větší hrady, menší hrady, s nedokončenou zástavbou nebo o hrady s prvky (tzv.) francouzského kastelu. Některé hrady z těchto podskupin se ovšem vzájemně prolínají. Jiné členění je na šlechtické a královské nebo podle doby vzniku, 13. a 14. století. Nejnižší počet, a sice dva hrady patří do miniatur, stejný počet je u hradů s nedokončenou zástavbou. Takovéto dílčí členění je pochopitelné právě kvůli značné nesourodosti celé skupiny. Nutně tak ovšem docházíme k názoru, že tyto podskupiny nám v badatelském úsilí příliš nepomáhají. Typologie selhává i u starších hradů hlásících se svým staveništěm k době hradištní. V drtivé většině jde o hrady z 13. století, ovšem objevují se i naprosté výjimky již ze 14. století.

5.1 Královské hrady 13. století

Převážně jsou tyto hrady z doby 13. století dosti rozlehlé, největším z nich je **Prácheň**, vzniknuvší na místě předchozího hradiště. Hrad nejspíše pochází z 2. poloviny 13. století (Anderle 2013, 154). Tento názor se jeví jako pravděpodobnější, protože hrad nebyl dostavěn zrovna tak jako Myšenec a Vitějovice (viz dále). Zároveň by se svojí velikostí

Prácheň představovala nejnáročnější stavební podnik Přemysla Otakara II. Rozestavěný hrad získal Bavor III. ze Strakonice od Jana Lucemburského (Anderle 2013, 158). T. Durdík ovšem předpokládá, že stavba hradu započala až po zmíněném předání do šlechtických rukou (Durdík 2009 a, 446). Zdá se být ale jen těžko uvěřitelné, že by hrad z počátku 14. století hlásící se svou podobou do 13. století mohl být se svou velikostí a podobou postaven šlechticem. Ze stavebního hlediska je mimo velkou věž, zadní věž a velice dlouhá palácová křídla nutno zmínit přítomnost flankovacích věží. Svým vzhledem i okázalostí se Prácheň podobá hrad **Vitějovice**. Přesto, že písemné prameny nám připomínají pouze stejnojmennou vesnici, zcela jistě jde však o dílo Přemysla Otakara II. Zánik rozestavěného hradu je možné připisovat již k roku 1276 během povstání Vítkovců (Anderle-Procházka-Švábek 1987, 104-105). Najednou zde vznikala čtyři uzavřená palácová křídla, dále započala stavba dvou věží v přední a zadní části hradu. Každá z těchto věží předčí svými rozměry věž křivoklátskou, jistě se tak nedá vyloučit myšlenka o jejich budoucím obytném využití. Právě tyto věže byly vysunuty ven z obrysu hradu a měly by tak určitou schopnost aktivní obrany (Anderle-Procházka-Švábek 1987, 109; Menclová 1976 a, 257). Při výstavbě použitá malta je dodnes vysoce odolná proti povětrnostním vlivům (Anderle-Procházka-Švábek 1987, 101). Dalším nedostavěným hradem je **Myšenec**. Máme alespoň jedinou písemnou zmínku z roku 1273, která potvrzuje, že jde o hrad Přemysla Otakara II. (Durdík 1995 a, 13). Velmi dlouhý palác je zakončen jen z malé části dochovanou odsazenou stavbou, při srovnání s hrady Nižborem a Bezdězem se jeví jako správná úvaha, že se jedná o kapli (Durdík 1995 a, 20). I přes velmi špatný stav hradu se nám dochovaly mohutné žulové kvádry v nárožích (Kuthan 1975, 105). Důležitým zjištěním je také přítomnost teplovzdušného vytápění. Stejným druhem vytápění byl vybaven i **Kamýk nad Vltavou** (Durdík-Sušický 2002, 86). Hrad byl založen roku 1236 Václavem I. (Sedláček 1998 b, 142) a dokončen Přemyslem Otakarem II. Hrad získal svoji stísněnou podobu volbou staveniště (Durdík 2009 a, 241). Během výstavby zde vznikly dvě branské věže, což u hradů s obvodovou zástavbou rozhodně není častý jev, branské věže se na těchto hradech objevují spíše až v pozdním středověku. Věže stojící u bran se ovšem objevují častěji. Do určité míry podobným hradem, jehož jádro se přizpůsobilo málo prostornému staveništi, jako je hrad **Houska**. Přestože se na Housce jako první připomíná purkrabí Závíš ze Stružnice v roce 1291 (Durdík 2002 b, 30), tak stavebně historický průzkum jasně prokázal, že tento hrad je dílem Přemysla Otakara II. (Líbal-Macek-Novosadová 1989, 157). Díky vysunuté věži bylo možné postřelovat prostor před čelem hradu. Velice se

stavebním zpracováním hrad podobá **Bezdězu**, tyto hrady byly také vystavěny stejnou stavební hutí. Stavba Bezdězu započala v padesátých letech 13. století. Stavba proběhla ve třech fázích, ve druhé byla vystavěna spodní část jádra a ve třetí byla zhotovena kaple, to již ale za vlády Václava II. (Líbal-Macek-Novosadová 1989, 156). Jistou možností aktivní obrany, ovšem krátkodobou (v první fázi) představuje horní věž, na což upozorňuje F. Gabriel, věž téměř celou svojí hmotou vystupuje před čelo jádra, avšak flankování by bylo možné pouze z ochozu (Gabriel-Panáček 2000, 29). Dle F. Gabriela obsahuje hrad dvě spojená jádra (myšleno po dokončení 2. stavební fáze), tato myšlenka rozhodně není od věci, když pohlédneme na hrad Choustník (který je dle T. Durdíka řazen jako ganerbenburg), (Gabriel 2014, 11). Otázka ganerbenburgů popřípadě vícejádrových hradů rozhodně není jednoduchá. Je tak otázkou jak se stavět k hradům mající jádra propojená a k hradům s oddělenými jádry (př. Skála u Přeštic a Adršpach), (k tomu více: např. Gabriel 2014, 10-11; Durdík 2009 a, 47, 142). Dalším hradem, s největší pravděpodobností Přemysla Otakara II. je **Jívno**. Hrad známe z písemných pramenů, až z doby kdy byl zříceninou. Hrad je ve velmi špatném stavu, i přesto D. Menclová uvádí průměr věže 13 m a tloušťku zdi 2,7m. Určitě se tak neubráníme představě o jejím obytném využití (Menclová 1976 a, 193). V tomto případě nám typologie napomáhá, hrad svým vzhledem zcela zapadá mezi ostatní Přemyslovky hrady. Velice podobný případ, ohledně písemných zmínek i stavu dochování je **Džbán**. Od předchozích hradů se odlišuje půdorysným tvarem, to ovšem způsobila volba staveniště. V pravěku na tomto místě stálo hradiště, patrně z doby halštatské (Durdík-Sušický 2000, 22). Hrad obsahoval tři věže vetknuté do hradby, ale flankovací schopnost byla v nemalé míře potlačena, to je vidět především na severovýchodní věži. D. Menclová dále předpokládá čtvrtou, a sice čtverhrannou věž v západním cípu mezi palácovými křídly (Menclová 1976 a, 319). Dle nálezů archeologického výzkumu se klade jeho vznik do posledních dvou desetiletí 1. poloviny 13. století. Není pochyb o tom, že se jedná o královský hrad (Durdík-Sušický 2000, 22). Podle odhadované doby výstavby by se dalo usuzovat jeho založení Václavem I. Podobné, i když stísněnější čelo hradu se nachází na **Orlíku nad Vltavou**. Poprvé se ovšem připomíná v roce 1287 (Menclová 1976 a, 165). Hrad byl založen s největší pravděpodobností Přemyslem Otakarem II. Je možné, že má hrad o něco starší kořeny, dle archeologického výzkumu příkopu zde již patrně ve 12. století stál opěrný bod, který předcházal kamennému hradu (Břicháček 1989, 333). Zajímavé je řešení zmíněného čela, na západě je umístěná okrouhlá věž, na protilehlé straně plně vyzděná věž či věžice. Přibližně

uprostřed se nachází polookrouhlá stavba. Mezi touto stavbou a západní věží se nachází brána. Zmíněná věž by se dala označit jako flankovací, tato její schopnost byla ale potlačena přístavbou na počátku 16. století (dle půdorysu: Durdík 2009 a, 404). Hrad **Hluboká nad Vltavou** vznikl okolo poloviny 13. století (<http://www.zamek-hluboka.eu>, citováno 8. 2. 2015). Dalo by se tak uvažovat, že jde o dílo Václava I. (Sedláček 1996 a, 131). Dnes můžeme hrad soudit jen podle pozůstatků zdiva ve sklepech dnešního zámku. Rozlišené je pouze středověké zdivo jako takové (Kašička-Nechvátal 1992, 294), s naprostou jistotou nemůžeme tvrdit, které části jsou z 13. století. Výrazně podrobnější stavební rozbor však přináší již práce A. Sedláčka (Sedláček 1996 a, 128), přesto ani zde nenarazíme na rozlišení středověkých fází (i tak se např. dozvídáme, že kaple a prodloužení paláce jsou z let 1562-1598). Pokud bychom předpokládali věž a dochovaná palácová křídla za původní, jistě nám neujde přítomnost základní skladebné jednotky paláců Přemysla Otakara II. a i umístění věže se nijak nevymyká některým jeho dalším hradům, dokonce zde dochází k pozoruhodné podobnosti s Bezdězem v jeho první stavební fázi. Nejspíše zde tehdy byla již zmíněná dvě podélná palácová křídla a okrouhlá věž v čele. Věž přibližně svoji polovinou předstupovala před čelo hradu, takže zde můžeme hovořit o určité možnosti aktivní obrany. Zachované rozměry spodní části věže ukazují spíše na obytné využití (nejen u tohoto hradu ovšem platí, že i když věž svými rozměry výrazně přesahuje běžné bergfrity, nemůžeme si být jistí, jak skutečně byla daná věž využívána). Obytná funkce věže by se dala vyvozovat i z kresby hradu z 1. poloviny 16. století (vyobrazení: Sedláček 1996 a, 130). U této úvahy je třeba opatrnost, protože vzhled věže mohl být způsoben přestavbami. Na **Velešíně** se poprvé připomíná Čech z Budějovic roku 1266 (Sedláček 1994, 224). Tento rozsáhlý hrad založil král (Durdík-Sušický 2002, 127), není však jisté jestli ještě Václav I. nebo již Přemysl Otakar II. V čele jádra hradu stála okrouhlá útočištná věž. Pozoruhodným na této věži je kruhový výklenek, jehož funkce nebyla do nedávna objasněna (Durdík 2002 a, 413-415; Durdík 2002 b, 100-101), poslední zjištění prokázaly, že jde o záchodovou jímku (Durdík 2011 a, 113). O kus dále za věží jsou pozůstatky kaple, ovšem novověké, která převrstvila výrazně větší kapli středověkou (Durdík 2011 a, 114). Za kaplí se nacházel příčný palác a k němu s největší pravděpodobností přiléhaly dva podélné (jistý je severní), to celé uzavírala na východě zmíněná kaple (Durdík 2008 a, 38). Na místě pravěkého a pak středověkého hradiště založil Přemysl Otakar II. hrad **Bechyni**. Místo pro hrad získal od biskupa Jana III. roku 1268 (Sedláček 1996 a, 18). Za dobu používání prošel hrad mnohými přestavbami, což značně ztěžuje poznání nejstarší stavební fáze. Z dnes

dvoudílného jádra jsme rozhodně lépe zpraveni o jeho zadní části. Zcela zbořen byl nejzazší palác, jeho rozměry však známe z plánu z roku 1764 (Durdík 2005, 12). Za zmínku určitě stojí i bateriová věž, pocházející z 2. poloviny 15. století, o úctyhodném průměru 23 m (Menclová 1976 b, 330). Dalším královským hradem je **Děvín** (okr. Česká Lípa). Dle F. Gabriela, nám archeologické nálezy a typová příslušnost dovolují pokládat hrad za královský z 13. století (Gabriel-Panáček 2000, 64). T. Durdík toto tvrzení zpřesňuje na polovinu 13. století. Hrad se poprvé připomíná k roku 1260 (Durdík 2009 a, 111). Naskytá se tak opět otázka, zda byl zakladatelem Václav I. nebo Přemysl Otakar II. U tohoto hradu se ovšem za současného poznání o typové příslušnosti rozhodně mluvit nedá. Dnes se můžeme mluvit s jistotou pouze o jednom paláci, i když jich zde samozřejmě mohlo být více. Přítomnost branské věže v první stavební fázi je také nejasná (Gabriel-Panáček 2000, 64). Dalším předpokladem je umístění věže, ovšem nikoliv branské, ale v severozápadním nároží. Pozornost si jistě zaslouží předsunutá dělostřelecká bašta z 15. století (Durdík 2009 a, 111) a také baštovitý či věžovitý výběžek vycházející ze severní hradby. Podobně těžko zhodnotitelný je **Most** neboli Hněvín. Tyto potíže jsou zde způsobeny přestavbami, a sice romantickou z 19. a dalšími ve 20. století (Durdík 2009 a, 367-368). Hrad založil Václav I. a v písemných pramenech se připomíná roku 1238 (Sedláček 1923, 156). Za výrazně lépe zhodnotitelný můžeme označit hrad **Újezdec** a to i v případě, že celou plochu hradu pohltila parazitní zástavba, podobně jako hrad Myšenec. Zde je však zkáza hradu daleko větší. Ještě v druhé polovině 19. století zde stál střep okrouhlé věže o výšce 20 metrů a členěním na tři patra. Její vnější průměr byl 11 m a vnitřní 5 m (Durdík-Fröhlich 2006, 340; Sudová 2003, 28). Dle vnitřního rozměru věže se dá dobře uvažovat i o její obytné funkci. K poznání hradu výrazně přispěl archeologický výzkum. Byla zde objevena přítomnost lomeného paláce, šahajícího patrně až k bráně. Nalezla se i parkánová zeď, jejíž přítomnost rozhodně nemůže překvapit, především kvůli nevýhodné poloze hradu. Jistý vliv na to má ovšem i zakladatel, kterým byl prokazatelně Přemysl Otakar II., parkány jsou totiž častým doplňkem jeho hradů, platí to ale všeobecně u hradů 13. století (Durdík-Fröhlich 2006, 344-345). První písemná zmínka se váže, až k roku 1332 kdy hrad získal Závíš z Robné (Durdík 2009 a, 572). Dalším nepřilíš rozměrným hradem Přemysla Otakara II. je **Protivín**. Hrad je poprvé zmiňován k roku 1282, kdy byl v zástavním držení bratrů Pruschenkových ze Stettenberka. V mladších obdobích byl hrad zcela přestavěn na zámek. Jediné co se ze středověku dochovalo, jsou klenby ve sklepech paláců a samozřejmě jejich nadzemní hmota, ve které se nenacházejí žádné gotické prvky. Po kruhové věži se nad

zemí nedochovaly viditelné náznaky. Z paláců je nejstarší severní, dále jižní a západní je již pozdně gotický. S tímto palácem byla vystavěna i na jednu stranu vyčnívající věžička v severovýchodním nároží (Muk 1996, 35-37; Durdík 2009 a, 456). Podobným, i když ne tak pravidelným hradem jsou **Poděbrady**. V písemných pramenech máme první zmínku z roku 1262, kdy Přemysl Otakar II. odňal statky poděbradské Sezemicům (Vilémovi a Benešovi) a založil zde hrad (Sedláček 1997 c, 3). Původní dva paláce jsou obsažené v dnešním zámku, na rozdíl od Protivína se zde věž dochovala, přesto však prošla značnými přestavbami (Menclová 1976 a, 259). V předhradí byla ve 14. století vystavěna čtverhranná věž, která se později stala branskou (Durdík 2009, 437-438). Hrad **Tetín** vznikl dle archeologického výzkumu okolo poloviny 13. století. Připomíná se až k roku 1321. Hrad výrazně rozšířil Václav II. Ke stávajícímu paláci bylo přidáno druhé, větší křídlo přistavěné ke starší zdi. Dále zde vzniklo nové opevnění, které bylo v čele zesíleno parkánem. Vstup byl vyřešen mohutnou branskou věží. V rámci této zásadní přestavby máme doklad o použití stavební techniky opus spicatum (Durdík 2009 a, 552; Durdík-Sušický 2000, 128-129). Ve výčtu královských hradů je třeba zmínit dva hrady, Zvíkov a Křivoklát, které jsou starší než většina zde doposud jmenovaných hradů. **Křivoklát** se poprvé zmiňuje již v roce 1110, v té době zde proběhla výrazná přestavba (Sedláček 1996 b, 15). Přesto, nejstarší kamenné stavební fáze řadíme do první poloviny 13. století, za dokončení se dají pokládat až 80. léta 13. století (Menclová 1976 a, 250; Durdík 2009 a, 299). Hrad mohl být založen již Přemyslem Otakarem I., o jehož působení zde, je psáno (Sedláček 1996 b, 15). Ovšem zrovna tak mohl být tím, kdo založil kamenný hrad Václav I. Následnost kamenného hradu na místě předchozího hradiště by se pochopitelně nabízela a ani D. Menclová o ní nepochybuje (Menclová 1976 a, 250), dle T. Durdíka je téměř vyloučena (Durdík 2009 a, 299). Jádro hradu o tvaru nepravidelného trojúhelníku obsahuje v nejzazší části okrouhlou obytnou věž. T. Durdík předpokládá, že tato věž, jako stavební prvek se k nám dostala přímo z Francie zároveň v době výstavby Týřova, dobu jejího vzniku odhaduje kolem roku 1230 (Durdík 1989, 33). Všechny tři paláce vznikly ještě v 13. století, nejstarším z nich je palác ležící naproti věži, stavěný ještě v románském slohu, který měl jistý vliv i na jižní křídlo (Menclová 1976 a, 252). Zvláštností tohoto hradu je jak přítomnost manského domu (Durdík 2009 a, 354-355), tak druhého samostatného palácového okrsku (o tom více např. Durdík 2009 a, 300-302; Gabriel 2014, 10). U **Zvíkova** je stejná nejistota ohledně panovníka. Založen byl okolo roku 1230, tj. na sklonku vlády Přemysla Otakara I. (Kuthan 1975, 81; Durdík 2009 a, 633), zrovna tak ale mohl být založen

na počátku vlády Václava I. První písemnou zmínku máme z roku 1234 (Sedláček 1997 b, 26). Zhodnocení Zvíkova je značně obtížené, v roce 1880 zde totiž započala obnova arkádového nádvoří z doby Přemysla Otakara II. Tyto práce rozhodně ani z dnešního pohledu nedopadly špatně, i přesto došlo k chybám jako je např. přenesení vnitřního dělení arkád v přízemí do prvního patra (Líbal-Lacinger 1996, 24-34). Jako horší se dají označit památkové úpravy v 70. letech minulého století, kde největší ztrátu představují výklizy středověkých vrstev bez dokumentace (Durdík 1995 a, 75). Jádrem hradu tvoří palácová křídla s čtverhrannou věží. Věž měla vzniknout v první třetině 13. století (Menclová 1976 a, 102) nebo nejdříve okolo poloviny 13. století (Durdík 1995 a, 83), ještě třetí možností jsou čtyřicátá léta (Kuthan 1975, 82). Jako nejpravděpodobnější se jeví nejstarší možnost, kterou předpokládá D. Menclová. Je totiž těžko přijatelné, že by tato zásadní stavba vznikla s takovým zpožděním (to samé by tak muselo platit i u prvního palácového křídla). Jako starší stavby připojené k věži lze označit západní palácové křídlo a jižní tj. kapli. Další tři byla zhotovena za vlády Přemysla Otakara II. (Durdík 2009, 634). V přední části hradu stojí věž s břitem tzv. Hláska. Doba její výstavby není zcela jistá, patrně jde o dílo Přemysla Otakara II. (Kuthan 1975, 101), zadní čtverhranná věž zvaná Červená pochází snad ze 14. století, může být klidně i starší (naprostý nedostatek vědomostí nám brání v přesnějším stanovení doby jejího vzniku, to platí i o Hlásce), (Durdík 2009 a, 635).

5.2 Ostatní hrady 13. století

Dále máme i určitý počet hradů, kde nepanuje shoda ohledně založení panovníkem nebo šlechticem (výjimka byla udělána pouze u Práchně, kde je výše uvedená možnost vysoce pravděpodobná). Napřed budou zmíněny tři hrady, které jsou v rámci těchto obtíží nejznámější. První zmínka o hradu **Lichnice** je k roku 1251, kdy se zde připomíná Smil poprvé se píšící z Lichtenburka (Sedláček 1997 c, 33). Je zásadní otázkou, zdali zmíněný Smil hrad založil, či zda jde o dílo Václava I. Druhou možnost zastává T. Durdík, odůvodňuje ji velikostí hradu a přítomností nejméně dvou věží, dále také stářím hradu (Durdík-Sušický 2012, 66; Durdík 2000, 401). Pro první možnost se vyslovili V. Razím a J. Klápště, že pro výstavbu hradu králem nemáme žádný archeologický ani písemný doklad (Razím 2004, 183; Klápště 2003, 795). Dosavadní znalosti o majetkových poměrech před výstavbou hradu neukazují na vlastnictví krále (Frolík-Sigl 1998, 472). V. Razím upozorňuje, že vzhled obvodového zdiva

neodpovídá první polovině 13. století (Razím 2004, 202). Tento hrad byl v pozdním středověku velmi přestavěn, což značně stěžuje jeho zhodnocení. Severní věž má dnes dosti nepravidelný půdorys, to je ovšem způsobeno jejím opakovaným přestavováním (Razím 2004, 200-201). O nic menší nesnáze nepřináší ani jižní nároží. Zde byly odkryty zbytky, původně míněno okrouhlé věže (Durdík 1991, 54). Ta byla překryta štítovou zdí vystavěnou v letech 1520-22 (Durdík 2008 b, 69). Další výzkum odhalil břit (Frolík-Sigl 1993, 119). Stále se ovšem názory rozcházejí, zda byla zadní část stavby rovná (Frolík-Sigl 1998, 469) či zda jde o zaoblenou věž (Durdík 1994 a, 70). Naše poznatky o tomto hradu jsou značně zlomkovité, a proto se za současného stavu nedají dělat závěry, jak o jeho prvotní podobě, tak o zakladateli. Dalším takovým hradem je **Osek** (Rýznburk). Poprvé se zde připomíná Boreš píšící se z Rýznburka roku 1250. Přibližné (stavba nejspíše trvala několik desetiletí) stáří hradu lze usuzovat z dendrochronologického data získaného ze spodní válcové věže které ukazuje, že strom použitý na stavbu byl pokácen v zimě 1248/1249 (Klápště 2012, 230). Dle T. Durdíka se jedná o královský hrad, kde byl Boreš pouze kastelánem a později ho získal do svého držení. Poté zde měl vystavět jen jeden palác, protože hrad nebyl schopný v původním záměru dokončit (Durdík 2009 a, 407-408). Z této doby máme množství písemností, z nichž pouze na jedné z roku 1264 se píše Boreš jako kastelán. J. Klápště připomíná dosti špatné vztahy mezi Borešem a Přemyslem Otakarem II., případný úchvat hradu by byl jistě písemně doložen (Klápště 2003, 793). Dle V. Razíma není možné považovat palác za mladší než severní věž a ani jihozápadní věž nemusela být součástí prvotní výstavby, dále usuzuje jako nepřilíš pravděpodobné obytné využití severní věže (Razím 2004, 195-198). Hradní, přibližně trojúhelné jádro obsahuje tři věže, ovšem v případě, že bychom chtěli uvažovat o nedostavěnosti, tak zde stejně z důvodu stísněnosti žádná další palácová křídla vzniknout nemohla. Jedinou možností by mohl být prostor druhého předhradí (uvnitř druhého okruhu hradeb), jednalo by se tak o značnou odchylku oproti ostatním zde pojednávaným hradům. Třetím velice podobným případem je hrad **Jindřichův Hradec**. První písemná zmínka se váže k roku 1220, kdy se zde připomíná Jindřich na Novém hradě (Heinricus de Nouo Castro), (Sedláček 1995 a, 32; Klápště 2012, 790). Shodně jako u předchozích dvou hradů předpokládá T. Durdík založení králem, a sice Přemyslem Otakarem I. na místě stále fungujícího hradiště (Durdík 2009, 229, 458). J. Klápště upozorňuje na Vítka mladšího z Blankenbergu píšícího se po hornorakouském hradu z čehož usuzuje, že vrcholně středověké hrady byly již součástí každodenního světa Vítkovců. Dále poukazuje na písemné

prameny, kde není ani náznak o královském založení (Klápště 2003, 790). Dodnes se z první čtvrtiny 13. století žádné stavby nedochovaly, nejstarší je patně věž z první poloviny 13. století (Klápště 2012, 228; Razím 2004, 185; Durdík 2009 a, 230). Postupně zde samozřejmě vzniklo více věží, palác byl v zadní části rozšířen a menší křídlo bylo přidáno z boku. Dále zde vzniklo ještě další palácové křídlo. Ze zmíněných třech hradů se jedná o jediný, kde palácová zástavba skutečně vznikla. Méně známým případem o neshodách badatelů na zakladateli je **Vimperk**. Poprvé se zde připomíná Purkart z Janovic roku 1263. Za zakladatele ho považoval již A. Sedláček (Sedláček 1997 b, 143), k jeho názoru se připojil jak J. Kuthan (Kuthan 1975, 109), tak D. Menclová, která předpokládá, že Purkart získal místo staršího hradiště výsluhou od krále (Menclová 1976 a, 225). Dle T. Durdíka se patrně jednalo o královské manství a hrad byl tak založen jako královský (Durdík 2009 a, 593-595). Na hradě proběhl a stále probíhá rozsáhlý archeologický výzkum, odkryty byly základy třetí čtverhranné věže pocházející přibližně z doby okolo roku 1400 (dochovány jsou dvě čtverhranné věže, zadní věž z počátku výstavby hradu a čelní pozdně gotická branská). Dále byly odkryty i základy dvou paláců v jádře (ovšem s velmi rozdílnou šířkou). Důležitým zjištěním je také dodatečné proražení brány v severní hradbě, která byla později ještě upravena. Tato hradba pochází dle dendrochronologického datování z přelomu let 1259/1260. Stáří věžic bylo určeno na 13. století (Durdík 2011 a, 117-119). Velice důležité je zmínit velmi mohutné předsunuté opevnění, které vzniklo za Kaplířů ze Sulevic nejspíše během nákladné přestavby v roce 1479 (Durdík Sušický 2002, 131). Obecně lze říci, že ve značném měřítku neznáme přímo zakladatele mnoha hradů z 13. století. Kdybychom se tak v úvahách chtěli ubírat stejným směrem jako T. Durdík, museli bychom také uvažovat o královském založení hradu **Krasíkova** (Švamberk). První písemná zmínka se váže k roku 1287, kde se zmiňuje Ratmír ze Švamberka (syn zakladatele rodu Ratmíra ze Skviřína). Patrně někdy po roce 1250 došlo k výstavbě hradu nejspíše Ratmírem píšícím se ještě ze Skviřína (tak jako jeho otec). Nedochovaly se však žádné přímé listiny, které by dovolily stavebníka hradu přesně označit (Novobilský 2004, 4). Dle předpokladu A. Sedláčka spadá založení hradu do doby dětí Ratmírova bratra Bohuslava, a sice Racka a Buška (Sedláček 1998 a, 42), hrad by tak byl o něco mladší, stále by ale šlo o 13. století. Pro případné královské založení, by jistě svědčilo stanoviště hradu, značný prostor předhradí a jádra. Tvar jádra je trojúhelníkovitý, čímž dobře zapadá mezi některé královské hrady. Tvar jádra a věž (o průměru 11 m), i když útočištná, se nápadně podobá Křivoklátu. Dále zde také nebyla jen jedna věž. Značná podobnost by se mohla

spatřovat i v palácové zástavbě, která byla dokončena až výstavbou nového paláce nejspíše roku 1513 (Novobilský 2004, 20), z tří výše zmíněných hradů na Jindřichově Hradci vznikla později a na Oseku a Lichnici vůbec. Naše poznatky ale výrazně zhoršují mladší přestavby, samozřejmě míra dochování a s tím spojená nedostatečná archeologická probádanost hradního jádra. Jako protipól ke Krasíkovu můžeme uvést **Krupku**, kde by bylo možné uvažovat o šlechtickém založení. Tento hrad vznikl snad až na samotném počátku 14. století. První písemná zmínka se váže k roku 1297, kdy chtěl Václav II. darovat horu Krupou Zbraslavskému klášteru. Proti tomuto rozhodnutí zásadně vystoupil Zvěst z Trmic, který tvrdil, že hora náleží jemu. V roce 1305 mu bylo dáno za pravdu (Sedláček 1923, 354). Ani z jedné zmínky ovšem jasně nevyplývá, zda zde hrad již sál, přestože se tato hora stala po Zvěstovi královským zbožím (Sedláček 1923, 355), rozhodně si nemůžeme být jisti královským založením. V čele hradu stála obytná čtverhranná věž. Na protilehlé straně byla umístěna nepravidelně obdélná budova. Mezi ní a věží stával palác. Pozornost si jistě zaslouží i věžovitý či baštovitý obdélný výběžek, podobný i když nepravidelný nacházíme na již zmíněném Děvině. V obou těchto případech můžeme mluvit o určitém náznaku aktivní obrany, i byť by se týkala pouze obrany z ochozu.

5.3 Šlechtické hrady 13. století

Z 13. století je nutno zmínit ještě čtyři šlechtické hrady. Hrad **Příběnice** se poprvé v písemných pramenech připomíná k roku 1243, kdy se jako majitel uvádí Vítek z Příběnic (Sedláček 1996 a, 67; Hložek 2012, 42). Samotný hrad (mimo předhradí a latrán) je dělen na čtyři části. V přední stojí samostatně osmiboká věž, v nárožích zpevněná mohutnými kvádry (Hložek 2012, 43), která dle svých rozměrů mohla plnit obytnou funkci, velmi zajímavý je ovšem její dosti ojedinělý tvar. Jako možný předpoklad se uvádí souvislosti z Rakouska, kam se tyto věže dostaly až z Byzantské říše (Durdík 2009, 459). Druhý prostor byl patrně prázdný. Ve třetí části stála dvě palácová křídla, kratším z nich byl veden vstup (Hložek 2012, 43). Přítomnost třetího křídla není jasná. Zcela v zadní části stála čtverhranná věž. S Příběnicemi je často srovnávána Stará Dubá, dva šlechticky založené hrady, které se dají srovnávat s královskými (Durdík 2009 a, 198). Na hradě **Stará Dubá** se poprvé zmiňuje Ondřej z Dubé roku 1283 (Sedláček 1997 b, 102). Před hradem se sice nacházelo osídlení, hlavní hospodářskou funkci mělo pro hrad podhradní městečko Odranec. Vlastní hrad měl dvě

části, v přední jsou dodnes vidět zbytky velké obdélné budovy (A. Sedláčkem považovanou za palác). V zadní tj. v jádře nám dnes veškerá zástavba zcela uniká (přesto, že jádro bylo dosti stísněné je jistě možné, jak již učinil A. Sedláček (1997 b, 102) uvažovat o dvou podélných palácových budovách, ty by tak musely být o něco užší, než byl dobový průměr, ale i tak by prostor mezi nimi byl velmi malý). Naše poznání tohoto hradu ovšem stále zůstává velmi neuspokojivé, na rozdíl od Příběnic zde nebyl vlastní hrad doposud archeologicky zkoumán (Durdík-Sušický 2000, 114-116). Zbývají zmínit dva menší hrady Říčany a Vízmburk. Hrad **Vízmburk** byl postaven Tasem, ten se pak po hradu psal, poprvé se zde připomíná roku 1289 (Sedláček 1995 b, 34). Od brány vedla kolem hradu parkánová hradba. V čele jádra se vypínala mohutná útočištná věž. Vnitřek vyplňovala tři palácová křídla opatřená pavlačemi. **Říčanský hrad** založil Ondřej z Všechrom (Sedláček 1998 b, 199). První písemná zmínka pochází z roku 1289 (Durdík-Sušický 2000, 107). Jádro hradu tvořila čtverhranná věž a čtyři palácová křídla, která ovšem vznikla postupně. Z druhé stavební fáze tak patrně pochází jižní křídlo a prodloužení severního křídla (Durdík-Sušický 2000, 108; Durdík 2002 b, 87). Na skutečnosti, že oba zmínění zakladatelé prodělali rychlý společenský vzestup díky králově přízni, panuje mezi badateli shoda. A právě díky tomuto vzestupu si tito dva šlechtici dle T. Durdíka mohli vystavět miniatury královských hradů s obvodovou zástavbou (Durdík 2009 a, 198). Dle jiného názoru, nejsou tyto dva hrady tak zcela výjimečné (Klápště 2003, 790; Razím 2004, 181). V. Razím dále uvažuje o podobnosti Vízmburku s bergfritovými hrady a naopak že vzhled Říčan a Vízmburku nemusí s královskými hrady souviset (Razím 2004, 181-182).

5.4 Shrnutí hradů z 13. století

To byl výčet hradů ze 13. století. Nachází se zde hrady ze soudobého typologického hlediska rozrůzněné. Je to proto, že zmíněné hrady mohou mít něco společného a některé již na první pohled mají. To ale nutně nemusí platit o všech. Společné rysy bychom zcela jistě měli nacházet u vyčleněných hradů, patřících do skupiny s obvodovou zástavbou. Ve skutečnosti však nacházíme ať již větší či menší rozpory. Začneme tedy u královských hradů, kde nacházíme hrady jak s postupným vznikem obvodové zástavby, tak se současnou výstavbou paláců. V mnoha případech neznáme panovníka, který hrad založil, a pohybujeme se jen v úvahách. V některých případech není možné za současného stavu vědění posoudit

palácovou zástavbu, je tak poměrně nemístné tyto hrady hned řadit do nějaké skupiny. Mnoho potíží přináší i definice hradů s obvodovou zástavbou. Ohledně počtu palácových křídel nebo jejich procentovému zastoupení vzhledem k ploše jádra není vůbec vymezena (v případě, že bychom chtěli definici zpřesnit např. na dvě palácová křídla, dostali bychom se do ještě svízelnějšího bodu, kdy by znamenalo počítat sem každý hrad, který byl např. v pozdním středověku rozšířen o druhý palác, dále vytvoření hranice mezi dvoupalácovými hrady atd., zcela by se nám tak vytratily skutečné souvislosti mezi hrady). Tak se zde objevuje zcela nepochopitelně hrad Krupka mající pouze jeden palác. Na tomto hradě není obvodová zástavba o nic větší než zástavba např. u bergfritového typu nebo u některých tzv. blokových hradů. Zaujmout stanovisko k Říčanům a Vízmburku není zrovna snadné, jistě mohl být každý ovlivněn jinými souvislostmi než přímo královskými hrady. Další rovinu potíží představují hrady královské či šlechtické, dle postoje badatele. T. Durdík zásadně trvá na královském založení u výše zmíněných hradů (Durdík 2004 a, 172). Samozřejmě jak bylo ukázáno, tak se takové úvahy dají rozvíjet i u dalších hradů. Jako úvaha se jeví názor T. Durdíka velmi zajímavý a nejsou od věci důvody, na kterých svá tvrzení staví. Stejně tak jsou dosti zásadní tvrzení druhé strany, která by se neměla podceňovat. Zásadní ovšem je naše poznání daných hradů, které se často jeví jako nedostatečné. Za takového stavu rozhodně není možné dělat jakékoliv předčasné závěry. V době A. Sedláčka byly považovány např. Houska a Vitějovice za díla šlechty (v případě Vitějovic již samotný A. Sedláček vyslovil pochybnost nad šlechtickým založením; Sedláček 1996 a, 105). Dnes už zcela jistě víme, že jde o hrady Přemysla Otakara II. U Housky pramení toto zjištění ze stavebně historického průzkumu, u Vitějovic tak soudíme dle mnoha činitelů: vzhledu, velikosti (především věží), současnou výstavbou paláců, užití malty, ale i nedostavěnosti, atd. Na druhou stranu ale nemusí nutně platit pravidlo dvou řádově srovnatelných šlechtických hradů (Příběnice, Stará Dubá) s královskými. Je nutné si uvědomit, že při nadměrném používání typologie a nedostatku písemných pramenů bychom mohli velice snadno považovat např. Příběnice za královský hrad. Oba zmíněné názory na založení daných hradů musíme zatím považovat za pravděpodobné. Ke skutečnosti se můžeme dobrat pouze na základě podrobných stavebně historických průzkumů a archeologických výzkumů, dále podrobným studiem písemných pramenů, typologie zde má také své místo, i když do značné míry jen okrajové. Právě takovýmto důkladným srovnáním zjištěných skutečností budeme moci alespoň v některých případech s jistotou označit stavebníka hradu.

5.5 Královské hrady 14. století

Hradů ze 14. století je výrazně méně, začneme zde také od královských hradů (jedinou výjimku představuje již zmíněná Krupka, kde je ovšem mnoho nejasností ohledně vzniku a zakladatele). Nejstarším královským hradem v tomto století je **Preitenstein**. Hrad založil Jan Lucemburský a poprvé je připomínán roku 1330 (Sedláček 1998 a, 203; Durdík-Sušický 2005, 157). Nepříliš dobrý stav hradu nám nedovoluje jasně vymezit rozsah jádra, protože v západní části nejsou dnes pozorovatelné zbytky jakýchkoliv staveb či opevnění. Přesto tato plocha jistě byla součástí hradu. Nejspíše zde bylo jen lehčí opevnění (Durdík 2009 a, 454), což by bylo vzhledem ke strmosti svahu pochopitelné. Mimo zmíněné plochy můžeme pozorovat zástavbu po celém obvodu. Jde však o účelové vojenské stavby (Durdík-Sušický 2005, 159). Vstup na nádvoří zprostředkovávala severní budova, jejíž valená klenba je dílem pozdější přestavby (Durdík 2005, 88). Alespoň se současnými poznatky, se zdá, že hrad neobsahoval věž (okrouhlý terénní náznak rozhodně věž nepředstavuje, zcela jistě jde až o novověký altán). Někdy okolo poloviny 14. století vystavěl Karel IV. **Hrádek u Purkarce** neboli Karshaus. První písemná zmínka pochází z roku 1357, nedlouho poté se zde píše i o městečku (Sedláček 1996 a, 156). Před hradem se nacházelo dosti rozměrné předhradí, jestli se jednalo o zmíněné městečko, není jasné (Durdík-Sušický 2002, 32). Stopy po zástavbě jsou zde jen nepatrné. Druhou možností je ztotožnění založeného městečka s Purkarcem (Sudová 2003, 40). Celý obvod hradu vyplňovala palácová křídla. Kaple byla jako jediná stavba zaklenuta nad úrovní sklepů. Jediné místo, kde bychom mohli uvažovat o věži, i když ne příliš výrazné, je jižní nároží (Kašička-Nechvátal 1992, 299). Posledním uvedeným královským hradem z 14. století je **Hrádek na Zderaze**. Okolo roku 1380 ho založil Václav IV. Přesto, že se jedná o zaniklý hrad, víme poměrně dobře, jak vypadal. Stály zde podélně dva paláce. Tvar hradu byl obdélný s jedním zkoseným nárožím, palác, který sem přiléhal, se tomuto zkosení přizpůsobil. Těsně za zkosením vystupovala ven z hradu celým svým objemem čtverhranná obytná věž o pěti podlažích (Lorenc 1973, 147-150). Hrad obsahoval ještě druhou, ovšem menší čtverhrannou věž (Durdík 2009 a, 186).

5.6 Šlechtické hrady 14. století

Teď se tedy věnujme šlechtickým hradům. Začneme **Kamenem u Pacova**, kde se poprvé připomíná Nimír z Vokova (Menclová 1976 a, 391). Již během 14. století zde bylo

hradní jádro dosti zastavěno. Na severu a východě vznikly paláce. Vchod zajišťovala branská věž, další obytná věž stála na jihu (Menclová 1976 a, 392), mohlo se však také jednat o hradní kuchyni (Durdík 2009 a, 238). Na západě z hradu vyčnívá dosti velká lichoběžná budova, kterou lze spíše než věží nazvat palácem. Přesto, že byla tato stavba obytná, sloužila jako poslední útočiště obránců (Menclová 1976 a, 393). Roku 1335 se připomíná **Zruč nad Sázavou** (patrně se již jedná o mladší hrad), kterou tehdy vlastnil Heřman ze Zruče (Durdík 2009 a, 630). Hradní, přibližně čtvercové jádro obsahovalo dva paláce, v rámci východního byl veden vstup. Poměrně zajímavé je pozdně gotické opevnění, kde velmi kolísá velikost bašt či věží. Většina se jich obracela k jihu, tj. nejméně ohrožitelnému prostoru. Největší z nich a v tomto případě jde o bateriovou věž s podkovovitým tvarem, se nachází v severozápadním nároží (Durdík 2009 a, 631). Patrně kolem poloviny 14. století vznikl nejmenší ze všech zde uváděných hradů, a sice **Hradové Střimelice**. Zakladatelem hradu byl Jan z rodu pánů z Cimburka, poprvé se po hradu píše roku 1359 (Sedláček 1998 b, 104; Durdík-Sušický 2000, 32). Pozůstatky hradu jsou dnes ve velmi špatném stavu. Vnitřek hradu vyplňovala tři palácová křídla (Vaněk 2000, 337). Z jižního křídla ven vystupovala čtverhranná stavba, dle T. Durdíka mohlo jít o kapli nebo méně pravděpodobně o vstup (Durdík-Sušický 2000, 33). Jistě by se však neměla opomíjet možnost věže či spíše věžičky. Hrad **Krakovec** založil nejspíše Jíra z Roztok a patrně se tak stalo roku 1381 (Durdík-Sušický 2000, 79; Menclová 1976 b, 133). Jádro hradu tvořila tři palácová křídla a v čelní části je uzavírala protáhlá půlkruhová věž, i když vzhledem k výšce jde spíše o baštu. Jediná hradební zeď v rámci jádra byla umístěna vpředu, do ní vetknutá čtverhranná budova zajišťovala vstup. Hrad vyhlíží velice nebojovně a to samé platí i o výběru staveniště. S tímto nebojovným vzezřením není rozhodně jediný v našem výčtu hradů (např. Hradové Střimelice nebo Hrádek u Purkarce). T. Durdík tento hrad považuje dokonce jako samotnou hranici mezi hradem a zámekem (Durdík-Sušický 2000, 81).

5.7 Shrnutí hradů ze 14. století

Ve 14. století není takovýchto hradů zdaleka tolik jako ve století předchozím, navíc dle typologického třídění sem patří jen Krupka z počátku 14. století, z průběhu pak jen Hrádek u Purkarce. Přesto, když se podíváme na hrad Kámen u Pacova, můžeme zde vidět poměrně pravidelnou zástavbu po celém obvodu. Pokud bychom nutně tento hrad chtěli

řadit k nějaké skupině, jistě by mohlo jít o hrady s obvodovou zástavbou (dle T. Durdíka jde o blokový hrad; Durdík 2009 a, 239). Hrad Preitenstein sice s jistotou neobsahoval paláce, ovšem v případě horšího dochování bychom klidně mohli dojít k předpokladu, že jde o hrad s obvodovou zástavbou, jako domnělé důkazy by posloužilo staveniště, rozsah terénních náznaků pokládaných za paláce a samozřejmě královské založení. Hrad ve Zruči nad Sázavou (mladší hrad) by jistě předpoklady pro hrad s obvodovou zástavbou splnil, obsahoval ve čtverhranném jádře dvě palácová křídla, což můžeme vidět i u dalších hradů, které ovšem typologicky k hradům s obvodovou zástavbou patří. Hrádek u Purkarce obsahuje skutečně dokonalou zástavbu, tj. po celém obvodu a z typologického hlediska zde není co řešit. Přesto je zásadní otázkou, k čemu je začlenění tohoto hradu dobré, když jej není možné porovnat s žádným hradem té doby. Hrad Krakovec vybaven třemi sevřenými palácovými křídly, do této skupiny řazen není jako některé výše popsané hrady. Je otázkou proč, když hrádek u Purkarce sem patří. Zřejmě to není zapříčiněné nedostatkem paláců, těžko lze však uvažovat o období, když oba tyto hrady pocházejí z poloviny až druhé poloviny 14. století. Z časových důvodů lze návaznost obou těchto hradů na hrady 13. století označit za dosti neopodstatnitelnou (v případě Hrádku u Purkarce je přinejmenším zarážející, že by pouze tímto jedním hradem navazoval Karel IV. na hrady přemyslovské, T. Durdík však tuto návaznost předpokládá-viz. definice), přesto se vzhledově Hrádek u Purkarce dosti podobá starším hradům. Důležité je zmínit i druhý názor, a sice souvislosti s některými francouzskými hrady (Menclová 1976 b, 73; Sudová 2003, 40) Pokud bychom chtěli věřit názoru T. Durdíka, jistě by nebylo od věci upřít pozornost na další hrady Karla IV. Jediné dva srovnatelné hrady jsou Kašperk a Radyně (k těmto hradům více: např. Sedláček 1997 b, 163-174; Durdík 2009 a, 471-472; Menclová 1976 b, 63-72). Je tudíž otázkou co tyto dva hrady ovlivnilo a jestli to mohly být právě přemyslovské hrady. V podstatě to samé již nacházíme u Starého Herštejna (k tomuto hradu více: např. Sedláček 1996 c, 103-106; Durdík 2005, 202-204), který nejenže je nejstarší takového druhu ale také zcela ojedinělý svými okrouhlými věžemi. Dva hrady v Rakousku Kaja a Sooss (k souvislostem o těchto hradech: www.ms-visucom.de; <http://www.imareal.sbg.ac.at/noe-burgen-online/>, citováno 16. 4. 2015) se velmi zmíněným hradům podobají, navíc nejméně čtyři další hrady nacházíme na Slovensku (Dobrá Voda, Blatnica, Holíč, Liptovský Hrádok, uvažovat se dá i o Levickém Hradu a hradu Kuchyňa), (k souvislostem o těchto hradech: Plaček-Bóna 2007, 110-190) a v Maďarsku (hrad Boldogkö a patrně hrad Salgó) (k souvislostem o těchto hradech: www.ms-visucom.de, citováno 16.4.

2015). Některé z uvedených hradů vznikly jednorázově, jiné přestavbou staršího hradu. Obecně jde o starší hrady, nanejvýš můžeme u některých mluvit o stejné době. Za prvotní vznik takovýchto hradů můžeme označit oblast Podunají (kde se tyto hrady vyvinuly postupně z dvouvěžových hradů, a sice vkládáním paláce, na našem území je starším vývojovým stupněm např. Landštejn; o tomto hradu více např. Durdík 2009 a, 318-320), zdá se tak být jisté, že nemají nic společného s přemyslovskými hrady (Hrad Starý Herštejn rozhodně nemá s těmito hrady nic společného, určitou souvislost by mohla mít jeho stavební podoba s Vitějovicemi; tuto úvahu již učinil, Sedláček 1996 a, 105). Hrádek na Zderaze T. Durdík řadí zcela nepochopitelně k hradům dvoupalácovým (Durdík 2009 a, 186). Tento hrad dle rekonstrukce půdorysu má společné s dvoupalácovými hrady pouze dva již zmíněné paláce, přičemž mnoho hradů patřících do skupiny s obvodovou zástavbou má také dva paláce. Paláce byly na tomto hradě umístěny podélně na rozdíl od dvoupalácových hradů, kde jsou příčně, také se na těchto hradech neobjevují velké věže (myšleno prvotně vzniklé hrady). Hrádek na Zderaze však velkou věž měl. Opět je zde třeba připomenout, že pokud bychom chtěli tento hrad někam řadit, tak rozhodně ne k dvoupalácovým hradům.

5.8 Hrady 15. století

Hradů v 15. století se příliš nestavělo a proto i v rámci této práce si uvedeme pouze tři. **Hrádek v Kutné Hoře** založil Václav z Donína v roce 1410 (Menclová 1976 b, 179). Přibližně čtvercový půdorys vyplňovala dvě protilehlá palácová křídla. V rámci kratšího procházel vstup na nádvoří. Právě na toto křídlo se napojovala mohutná obdélná věž. Hrad byl v jižním nároží vybaven ještě druhou, i když malou věží, která vystupovala ven z hradu. O Hrádku v Kutné Hoře se jistě nedá mluvit jak o plnohodnotném hradu, jde spíše nevelké, ale honosné sídlo (Menclová 1976 b, 181; Durdík 2009 a, 193). Téměř ve stejné době započala výstavba **Nového Hradu u Kunratic**, a sice roku 1411. Hrad založil Václav IV. (Menclová 1976 b, 176). Hradní jádro bylo téměř celé obestavěno budovami. Průchod do něj zajišťovala patrně věžovitá budova brány. Mimo paláce zde byly ještě další budovy a to povětšinou obytné (Durdík 2009 a, 390). Zmíněná budova brány přiléhala k paláci, z druhé strany k němu přiléhala stavba obracející se směrem k příchozímu, břitem. Jistě je možné uvažovat o věžovitém vyústění této stavby. Jak připomíná T. Durdík, objevují se na tomto hradě výrazněji obrané prvky, odrážející tehdejší již neklidnou dobu (Durdík 2009 a, 390). Pro

výstavbu **Komorního Hrádku** dostal Racek Kobyla ze Dvorce povolení k roku 1412 (Durdík 2009 a, 268). Přibližně čtvrtkruhový půdorys vyplňovala palácová křídla, jak na jižní a západní, tak na severní straně. V severozápadním nároží stála zcela zatažená, malá čtverhranná věž. Součástí pozdně gotické přestavby v rámci předhradí byla okrouhlá dělostřelecká bašta či věž (Durdík 2011 a, 52).

5.9 Shrnutí hradů 15. století

V 15. století se z typologického hlediska již o hradech s obvodovou zástavbou nemluví. Přesto se dá říci, že Hrádek v Kutné Hoře by se některým starším hradům určitě blížil (např. Protivín). Nový Hrad u Kunratic obsahoval prokazatelně jeden palác (z hlediska soudobé typologie by to jistě nevadilo, např. Krupka). Na Komorním Hrádku palácová zástavba velice převládá. Je s podivem, že T. Durdík začleňuje hrad mezi hrady blokové, když zmíněná věž zde rozhodně neplní funkci hlavní věže. Zkrátka jde o hrad, kde značnou část obvodu tvoří palácová křídla a zmíněná věž je zde jen doplňková. Vzhled hradu tak nijak neodporuje začlenění k hradům s obvodovou zástavbou, platí zde však to samé co bylo řečeno u Hrádku u Purkarce a Krakovce (to však platí obecně o hradech 14. i 15. století).

6. Vzájemné bližší srovnání vybraných hradů

Obtíže celé typologické skupiny byly již nastíněny. Podstatou typologie je srovnávat hrady srovnatelné. Jedině tak se dá pomocí ní dospět alespoň k rámcovým tj. ale i k předběžným výsledkům, které je nutno ověřovat dalšími metodami. V případě již vyčleněných hradů není toto vzájemné srovnání příliš možné a to především kvůli vzhledu jednotlivých hradů. Když bychom chtěli mluvit o udržitelnosti celé skupiny, znamenalo by to, že všechny hrady by musely mít nějaké shodné prvky a zároveň bychom museli prokázat souvislosti mezi jednotlivými hrady, tzn., že by nemohlo jít o podobnost náhodnou. I přes vyřčené skutečnosti není nutné zcela tuto typologickou skupinu zavrhnout. Některé hrady lze na základě typologie poměrně dobře porovnat. Především se jedná o Bezděz (1. stavební fáze), Hlubokou nad Vltavou a Jivno, dále je možné srovnat Bezděz (2/3. stavební fáze), Vitějovice a Prácheň (jak již učinil, Anderle 2013, 157). Další srovnatelné hrady jsou např. Kamýk nad Vltavou s Houskou nebo Poděbrady s Protivínem (zmiňované hrady viz předchozí kapitola),

atd. Rozhodně však nelze v rámci současné skupiny porovnat každý s každým. Pro porovnání vybereme dva hrady, které se měly stát nejokázalejšími své doby, a sice Prácheň a Vitějovice.

6.1 Prácheň

Zakladatel: Je obecně rozšířen názor, že hrad založil Bavor III. ze Strakonic poté co horu Prácheň dostal darem roku 1315 od Jana Lucemburského (Sedláček 1997 b, 206; Menclová 1976 a, 320; Durdík-Sušický 2005, 154) nebo popř. jeho bratr Vilém (Úlovec 2004, 196). Již však zde zazněl názor J. Anderleho, který předpokládá založení hradu Přemyslem Otakarem II. a přímým navázáním na přemyslovské hradiště. Do rukou Bavorů ze Strakonic by se tak dostal nedostavěný hrad (Anderle 2013, 154-158).

Plocha staveniště: Na nejširším místě se pohybuje šířka přes 40 m. Délka potom okolo 180 m. Plocha, na které byl hrad vystavěn, má přibližně 7215 m². S přehledem tak jde o vůbec největší hrad ze všech zde pojednávaných.

Věže: Čelní věž dosahuje podoby pravidelného kruhu o průměru 10,2 m. Ta vystupuje přibližně polovinou své hmoty do prostoru první části. Střední díl byl vybaven dosud stojícími čtyřmi flankovacími věžemi. U dvou prostředních se dodnes dochovaly vnitřní prostory, i když do značné výšky jsou obě věže zavalené. Je tak možné, si udělat představu o vnitřním prostoru i u dvou krajních věží, které jsou dnes zavaleny zcela. Jako příklad si můžeme uvést druhou (ve směru od velké věže) tj. čtverhrannou věž, kde vnitřní rozměry činí na třech stranách 1,3 m a na straně naproti třetí věži téměř 1,5 m. Podobné rozměry shledáváme i u okrouhlé věže. Z toho vyplývá, že všechny čtyři věže byly dosti stísněné a nejspíše by zde ani nemohly být střílny (míněno ve vyšších podlažích v případě dokončení). To ale nic neubírá na skutečnosti, že by se obrana mohla vést z ochozů. Jen pro úplnost, vnější rozměry se u těchto věží pohybují s nepříliš velkými odchylkami okolo 5,5 m a vzdálenost mezi věžemi taktéž není stejná. Mezi první a druhou 17,4 m, mezi druhou a třetí 15,7 m a mezi třetí a čtvrtou 16,6 m. V nejzazší třetí části hradu stála nejspíše další věž ovšem zatažená, nikoliv flankovací. Vzhledem k velmi špatné míře dochování nelze stanovit tvar. Jedině archeologický výzkum by mohl tyto nejasnosti objasnit.

Paláce: Nachází se zde celkem šest paláců (stavěných současně) v rámci dvou dlouhých palácových křídel. Plocha, na které stojí paláce, zaujímá přibližně 2410 m, což je opět zdaleka největší plocha ze všech zde popisovaných hradů. Sál středního paláce ze severovýchodního křídla (to je dnes lépe zachovalé), kde se dochovaly otvory po dvou oknech, měří 28 m. Sál prvního paláce taktéž na této straně, dosahuje délky 31 m, ovšem dost možná se zde nacházelo menší oddělení, tak jako na začátku protilehlého paláce (ke kterému přiléhá první flankovací věž). Ostatní sály dosahovaly patrně menších rozměrů, spíše kolem 20 m. Menší oddělení jsou také většinou těžko změřitelné, ale uveďme si ty, které přiléhají k již zmíněnému střednímu sálu. Ten blíže k velké věži měří na délku 6,6 m. Naopak vzdálenější měří 8,3 m. Vnitřní šířka paláců má kolem 6 m (v rámci severovýchodního křídla bylo naměřeno přímo 6 m ve dvou zmíněných sálech; 5,7 m pak v menším oddělení za středním sálem). Tloušťka venkovních stěn paláců dosahuje shodně 2,1 m (měřeno na dvou místech). Vnitřní příčky 1,5 m a vnitřní stěny 1,4 (samozřejmě vzhledem k dochování nelze provést dostatek kontrolních měření a tak mohou určitě na některých místech rozměry kolísat).

Stavební provedení: Zatím nebyl zmíněn výběžek hradby, který T. Durdík považuje za parkán (Durdík-Sušický 2005, 155). Patrně však šlo, jak upozorňuje J. Anderle o zeď, která by měla za úkol chránit přístupovou cestu do hradu, tj. podobně jako na Bezdězu. Provázání venkovní zdi s flankovacími věžemi poukazuje na stejné stáří (Anderle 2013, 156). Malta zde použitá má dosti světlou barvu. V naprosté většině ji dnes nacházíme obalenou zelenavým povlakem nebo přímo mechem. Tam, kde není příliš zasažena těmito vlivy, si zachovává pozoruhodnou pevnost.

6.2 Vitějovice

Zakladatel: Dříve nebyl tento hrad považován za královský, A. Sedláček píše o strakonických pánech, kteří vrch Osuli získali po krátkém držení Jana z Michalovic a snad někdo z nich hrad založil. Zároveň však upozorňuje na podobnost s některými královskými hrady z 13. století a připouští i možnost že zde hrad stál už v roce 1283, kdy se poprvé připomíná obec Vitějovice, ovšem písemné prameny by tak o něm mlčely (Sedláček 1996 a, 105). Dnes již s jistotou považujeme hrad za dílo Přemysla Otakara II. (Anderle-Švábek-Procházka 1987, 109; Durdík-Sušický 2002, 134)

Plocha staveniště: Na nejširším místě se pohybuje šířka přes 40 m. Délka potom okolo 117 m. Plocha, na které byl hrad vystavěn, má přibližně 3923 m².

Věže: Zadní věž svojí větší než poloviční částí vystupuje z hradu. Její tvar je elipsovité s průměry 13 a 14 m. Vnitřní průměry dosahují hodnot 4,4 a 4,9 m. Čelní věž je podstatně hůře měřitelná, přesto můžeme uvést hodnotu 13,7 m. Její vnitřní průměr se však za současného stavu nedá změřit. Jistě je však možné uvažovat o stejných rozměrech jako na věži zadní. Znamenalo by to tak, že obě věže mohly být svými rozměry shodné, což rozhodně nepředpokládala D. Menclová, která uvádí průměr zadní věže 13 m a přední 15 m (Menclová 1976 a, 256).

Paláce: Nachází se zde čtyři uzavřená palácová křídla, stavěná zároveň. Patrně zde měly být tři sály, jeden v západním a dva ve východním křídle. Vstup na nádvoří procházel severním křídlem. Čelní stěna měří 2 m. Vnitřní šířka je 6,5 m a celková 10 m. Východní křídlo je velmi špatně dochováno. Popišme si proto blíže západní a jižní křídlo. Šířka západního křídla dosahuje 9,7 m, vnitřní pak 6 m, vnější zed' měří 2 m a vnitřní 1,7 m. Směrem od původního vchodu, první malé oddělení měří na délku 7,5 m, druhé 6,4 m, sál 20,8 m a menší oddíl za ním 6 m. Příčky jsou široké 1 m, ale pokud jde o příčku, která zároveň navazuje na kolmý palác a přechází v jeho vnitřní stěnu (myšleno do nádvoří) dosahuje šířky 1,5 m. Značnou část jižního paláce zabírá věž, popišme si tedy tento střední prostor, krajní dva oddíly jsou špatně zachovalé (východní dokonce téměř zanikl). Stísněnější oddíl dosahuje délky 9 m. Druhý na délku měří 7,5 m a na šířku (vnitřní) 6 m (v místě kam už nezasahuje věž). Tloušťka vnitřní zdi měří taktéž jako u západního křídla 1,7 m. V každém tomto oddílu se nachází průchod na nádvoří.

Stavební provedení: Dodnes jsou na hradě dobře vidět zarovnané koruny zdí. Na provedení malty již bylo upozorněno, je dosti světlá a dosahuje výjimečné odolnosti. V zachovaných blocích zdiva nejvíce nejmenší známky drobení. Kvůli sušším podmínkám než jaké jsou na Práchni, se zde téměř neobjevuje mech. Je jen otázkou, zda je zdejší malta kvůli těmto podmínkám lépe zachovalá nebo zda měla od počátku lepší vlastnosti.

6.3 Výsledky srovnání

Na obou hradech se objevují věže umožňující boční střelbu a tím je myšlena i velká věž na Práchni. Další shodou jsou užitá palácové jednotky. Rozměry jednotlivých prvků paláců nejsou zcela shodné ani v rámci daného hradu, přesto zde nejsou příliš velké rozdíly mezi oběma hrady. Jako příklad můžeme uvést šířku paláce na Práchni tj. 9,5 m a na Vitějovicích 9,7 m. Odchylna rozhodně není příliš velká a to platí o všech ostatních rozměrech, u vnitřní šířky paláců dokonce dochází ke shodě tj. 6 m. Paláce na Vitějovicích byly jen o málo mohutnější, což nepřekvapí, protože na Práchni zabírají paláce o hodně větší plochu, mohly tak být o málo užší, s tím souvisí i to, že stavba Práchně musela být nesmírně namáhavým stavebním podnikem a to podstatně namáhavějším než Vitějovice. Důležité je, že paláce na obou hradech vznikaly současně a nikoliv postupně. Velká věž na Práchni byla patrně útočištná, svým průměrem se řadí k větším svého druhu. Obě věže na Vitějovicích dosahují naprosto mimořádných rozměrů a můžeme je řadit k největším věžím z 13. století. Oba hrady jsou nedostavěné, na Práchni je to dnes hůře pozorovatelné (např. lépe zachovalá okrouhlá flankovací věž), jako dobrý doklad této nedostavěnosti nám mohou sloužit jak kresba z 19. století, tak kresba Jana Willenberga z roku 1602, kde vidíme zarovnané koruny zdiva. Je tak zřejmé, že máme co dočinění se dvěma mimořádně okázalými hrady, které zcela jistě můžeme označit za vrchol královského hradního stavitelství doby posledních Přemyslovců. Rozhodně tak není na místě se domnívat, že Prácheň je dílem Bavorů ze Strakonice. Stavba Prácheňského hradu musela být dosti namáhavá i pro Přemysla Otakara II. Po jeho tragické smrti v roce 1278 zůstaly jak Prácheň a Vitějovice, tak i Myšenec nedostavěné. Nic se na tom nezměnilo ani dostání se Práchně a Vitějovic do šlechtických rukou.

7. Krajina a hradní staveniště

Důležité pro hrady s obvodovou zástavbou je poznání v jaké závislosti se utvářel jejich vzhled v ohledu na zvolená staveniště. Nacházíme mnoho hradů, které se musely přizpůsobit ať již stísněnému nebo naopak rozměrnému staveništi. V takovýchto případech staveniště jasně udává půdorysný tvar hradu. Neplatí to však o všech zde pojednávaných hradech, některé totiž byly na takovém staveništi, které nijak neomezovalo možnosti stavebníka tj. i rozlohu hradu, volba takového staveniště se ovšem nutně podepisovala na obranyschopnosti. Sledované hrady se nachází na různých staveništích. Časté jsou výrazné kopce, ostrožny,

ostrohy, ale i stolové hory. Takováto staveniště samozřejmě dosahují různých rozměrů. Pro hrad však není určující druh staveniště, ale především jeho velikost a tvar. U některých hradů (Jindřichův Hradec, Lichnice, Krasíkov; k těmto hradům více v kapitole 5.3) zůstává nezodpovězen účel výběru daného staveniště, s tím se přímo pojí okolnost nejistého zakladatele. Pokud by v daném případě šlo o šlechtické založení, hrad by se nutně přizpůsobil rozměrnému staveništi, jehož výběr by byl zapříčiněn nedostatkem menších ploch vhodných pro běžný šlechtický hrad v oblasti. Druhá možnost by znamenala záměrný výběr takového staveniště, protože by se jednalo o původně královský hrad. Nejen u těchto třech hradů ale i u Oseku a Krupky platí, že rozhodně všechny nemusí být královské a naopak. Vraťme se však ke stavenišťům, která mimo již zmíněných mohou být i dosti nevýrazná. Jako příklady lze uvést Újezdec či Myšenec (viz kapitola 5.1). Dokonce v městském prostředí vznikl hrad Protivín (viz kapitola 5.1), ale i např. Hrádek na Zeraze (viz kapitola 5.5). V podobně nepříliš výhodné poloze se nachází i hrad v Poděbradech (viz kapitola 5.1), ten ale nemá přímou vazbu na město.

Uvedme si alespoň dva rozdílné příklady hradů, kde má nemalý vliv na jejich dochování zvolené staveniště. Úzké staveniště, na kterém byl vystavěn Velešín (viz kapitola 5.1), dnes dosti omezuje naše poznání jak původní šířky hradu, tak plochy paláců. Dnešní stav staveniště je totiž výrazně užší, což zapříčinily sesuvy okrajových částí staveniště, kam však zasahovaly boční paláce. Značné části těchto paláců jsou tak nenávratně ztraceny (Durdík 2008 a, 27). Toto ovšem u hradů s obvodovou zástavbou rozhodně není častý jev (naopak pravidelně lze pozorovat pozvolné rozpadání stavenišť u hradů na pískovcových skalách) a proto si ve zkratce uvedme ještě jeden hrad, a sice Džbán (viz kapitola 5.1), kde se na jeho dochování značně podepsaly poruchy v opukovém podloží zapříčiněné vylámaním značně mohutného příkopu (Durdík 2009 a, 129). Jako druhý opačný příklad si uvedme hrad Jivno (viz kapitola 5.1). Hrad se dochoval dosti špatně, to ovšem nemůžeme dávat za vinu staveništi. Velmi přesně můžeme určit jak rozsah hradu, tak rozsah jeho jednotlivých částí, tzn. i palácových křídel.

Nemalý vliv na dochování hradu má výběr staveniště, ale v poněkud ještě jiném smyslu než jsme si řekli výše. Jistě to neplatí u každého hradu, ovšem obecně platí, že s příchodem novověku byla snaha těžko přístupné hrady opouštět (některé samozřejmě byly užívány jako opěrné body, př. Bezděz, viz kapitola 5.1 a obrazová příloha), ty ostatní hrady na tu dobu na přijatelných staveništích se často obývaly po značnou část novověku (př. Protivín,

Poděbrady; viz kapitola 5.1), to se tudíž podepisovalo na jejich vzhledu. Výběr staveniště tak ovlivňuje míru novověkých přestaveb. Nemalý vliv má také odlehlost staveniště od dalších osídlených prostor (města, vesnice atd.). V případě blízkosti, pokud nebyl hrad dále užíván a tudíž přestavován, byl častokrát rozebrán na stavební kámen a to ať už z části (př. Krakovec, Sedláček 1996 b, 109) nebo zcela (př. Újezdec, viz kapitola 5.1).

8. Morava a zahraničí

Je zcela na místě v souvislosti s českými hrady zmínit Moravu. Jen velmi okrajově se podíváme do zahraničí. Samozřejmě není v možnostech této práce zaobírat se jednotlivými zeměmi Evropy. Proto si v rámci střední Evropy uvedme některé hrady ze Slovenska, Německa a Rakouska. Jako naprostá zajímavost je uvedení Francie, a sice hradu Bénauges.

8.1 Morava

Hradů na Moravě, které je možné zmínit v souvislosti s hrady s obvodovou zástavbou je výrazně méně než v Čechách a i na jejich typologickém zhodnocení se názory badatelů rozcházejí. Jedním z nesložitějších příkladů je Špilberk (Musil 2006, 184). S určitou opatrností je řazen mezi hrady s obvodovou zástavbou (Durdík-Bolina 2001, 84). Zcela oprávněně si M. Plaček všiml jisté podobnosti s hradem Vitějovice (Plaček 2001, 615). Avšak objevuje se i možnost, že hrad nenáleží k hradům s obvodovou zástavbou, J. Varhaník hledá souvislosti s hrady střeoevropského kastelu u nás i v zahraničí, nejvíce však vidí podobnost s hradem Castel Lagopesole v Apulii (Varhaník 1998, 392-396). Nejasnosti ohledně typologického začlenění se vyskytují u dalších hradů (Louka u Kunštátu, Starý Jičín, Šaumburk). Hradem s obvodovou zástavbou byl snad i královsky založený hrad Edelštejn (Durdík-Bolina 2001, 87-88). Jistě sem však patří Vranov nad Dyjí, původně velice rozlehlý hrad v čele s břitovou věží (Plaček 2001, 29). Je poprvé připomínán roku 1100, avšak není jisté, jestli tehdejší hradiště bylo umístěno v prostoru pozdějšího hradu ze 13. století (Plaček 2001, 702). Příklad hradu ve Velkém Meziříčí je pokládán za jediný šlechtický hrad na Moravě, blízcí se alespoň k menším královským hradům s obvodovou zástavbou (Durdík-Bolina 2001, 87). Opět s určitou opatrností jsou sem řazeny hrady Cvilín a Hradec nad Moravicí (Durdík-Bolina 2001, 84). Dále sem patří královsky založený hrad Veveří z 1. poloviny 13. století. Nejstarší části jsou tudíž románské, v druhé stavební etapě byl hrad osazen břitovou věží (Plaček 2001, 684). Ta se

však navzdory přestavbám dochovala na rozdíl od Vranovské věže, jenž byla stržena v 2. polovině 18. století (Plaček 2001, 703). Posledním zmíněným hradem bude Pustiměř. Předchůdcem tohoto hradu bylo již velkomoravské hradiště. Archeologicky zde byla zjištěna okrouhlá věž považovaná za útočištnou (Plaček 2001, 520) nebo za obytnou (Durdík-Bolina 2001, 38). Při vnitřním průměru 5 m se ovšem jako správnější jeví tvrzení T. Durdíka. Ten pak dále uvažuje o spojitosti s okrouhlou věží na Křivoklátě a dokonce nevyklučuje souvislost s francouzským kastelem. Jak ovšem uvádí, hrad je v tak špatném stupni dochování, že se ze současných vědomostí nedají dělat rozhodné závěry (Durdík-Bolina 2001, 38 a 86).

8.2 Slovensko

O některých hradech z doby vlády krále Bely IV. uvažuje F. Musil, na základě zjištění dalších badatelů, že by mohly mít souvislost s českými hrady s obvodovou zástavbou. Při bližším pohledu však upozorňuje na nízkou přítomnost obytných a hospodářských budov. Využití těchto hradů tak vysvětluje jako útočiště před tatarskými vpády, to znamená, že tyto hrady byly obývány jen v době nebezpečí (Musil 2006, 184-185). Přesto však můžeme na Slovensku najít alespoň několik málo hradů blízcích se těm českým. Jistě můžeme uvažovat o hradě Beckov, jenž navázal na předchozí velkomoravské hradiště. Hrad sice nemá nijak pravidelný půdorys, ovšem v první stavební fázi zde vznikly dva paláce. V 15. století již bylo jádro zaplněno palácovými křídly (Plaček-Bóna 2007, 58). Hrad Biely Kameň, byl vystavěn v místě předchozího slovanského hradiště. V jeho případě je nutno mluvit o předpokladu, protože hradní jádro je v dosti špatném stavu dochování. Pokud by však tento předpoklad byl správný, jde o dokonalou obvodovou zástavbu, tzn. po celém obvodu. Stáří pravděpodobných paláců není stejné (Plaček-Bóna 2007, 62-63). Dalším hradem je Čičava. Snad mohlo jít o bergfritový hrad, který byl v tomto případě vybaven břitovou věží. Hrad byl přestavován ještě v renesanci, ovšem je velmi pravděpodobné, že rozsah palácových křídel byl dovršen v pozdním středověku (Plaček-Bóna 2007, 98). Posledním zmíněným hradem bude Sokol. I přes velmi špatné dochování je možné říci, že tento dvoudílný hrad obsahoval okrouhlou věž v čele, po stranách stály dva paláce. V čele druhé části stála obdélná věž a na protilehlé straně stál příčně umístěný palác. Tento hrad vznikl s určitou pravděpodobností ve 13. století (Plaček-Bóna 2007, 268). Pocházel by tak z přibližně stejné doby jako výše zmíněné hrady.

8.3 Německo

Německá typologie se od české značně liší, navíc umožňuje daný hrad řadit i do více skupin zároveň. Jako příklad si uveďme použití německé typologie na hrad Jivno. Je řazen jako Frontturmberg (hrad s čelní věží) a ještě Randhousanlage (obvodová zástavba), (<http://www.ms-visucom.de>, citováno 23. 3. 2015). Jiný název pro hrad s obvodovou zástavbou Rundhausburg (Musil 2006, 178). U těchto typologických skupin tak platí, že se nemusí navzájem vylučovat, na rozdíl od českých. Obvodová zástavba je v Německu chápána jako jakákoliv zástavba přimykající se k obvodové zdi. Dostáváme se tak k tomu, že pojem Randhousanlage se používá u mnoha různých hradů např. u hradů s plášťovou zdí nebo blokových hradů atd. V Německu se ovšem obvodová zástavba objevuje velmi nesourodá, což u daných hradů zapříčinily opakované přístavby v různých obdobích. Můžeme však uvést několik hradů, které se těm českým blíží. Nejdelší hrad na světě Burghausen má jádro s výjimkou vstupu zcela obklopené palácovými křídly. Počátky hradu sahají na konec 11. století, avšak již v 2. až 1. století př. Kr. se zde nacházelo keltské hradiště. Hrad Henneburg obsahuje rozměrnější románský palác z 12. století a menší gotický palác z poloviny 13. století. U hradu Montfortu vznikla dvě palácová křídla ve tvaru písmena L. Hrad byl založen roku 1240, ovšem velký rozvoj prodělal během 14. století, kdy ho vlastnilo více majitelů. Hrad Reichelsburg se poprvé připomíná roku 1230. Nacházíme zde tři palácová křídla, i přes jejich zlomkovité dochování, je více než pravděpodobné, že vznikaly postupně od doby založení do konce středověku. Vznik Hradu Münzenbergu můžeme klást do poloviny 12. století. Starší palác vznikl okolo roku 1190 a mladší na konci 13. století. Naproti sobě zde dodnes stojí dvě okrouhlé věže. V tomto ohledu se mu podobá Homburg, kde již ale druhá věž nestojí. Vznikl okolo roku 1120. Vzhledem k špatnému dochování zástavby je nutná opatrnost při určování paláců, přesto zde dost možná byly tři paláce, hrad byl totiž roku 1183 rozdělen mezi dva majitele. Všechny tyto hrady jsou dílem šlechty (www.burgenwelt.de, citováno 23. 3. 2015).

8.4 Rakousko

I zde, tak jako v případě Německa můžeme zmínit několik hradů, které se v určitých ohledech přibližují českým. Přibližně v druhé polovině 12. století vznikl hrad Weitenegg. Během celého středověku si prošel obrovským stavebním vývojem. Postupně zde vznikly tři paláce

a zároveň tu také narážíme dvoupólovost v podobě dvou čtverhranných věží (www.ms-visucom.de, citováno 26. 3. 2015). Taktéž velmi složitým vývojem si prošel hrad Aggstein. Hrad vznikl kolem roku 1200. Mimo nejstarší lomenou stavbu vznikly ještě kolem roku 1300 dvě stavby v protilehlé části hradu, ve stejné době vznikl ve snížené střední části dlouhý palác (www.ms-visucom.de; www.deutsche-burgen.org, citováno 26. 3. 2015). Hrad Kaiserberg vznikl snad před polovinou 13. století. Mezi lety 1269 až 1276 ho držel Přemysl Otakar II. Palácová křídla zde sice vznikala ještě v 15. století (www.burgenseite.com, citováno 26. 3. 2015), přesto hrad dosahuje pozoruhodné pravidelnosti velmi dobře srovnatelné s některými českými hrady. Hrad Weitra vznikl na počátku 13. století. Dnešní stav je výsledkem četných přestaveb, které zcela pohltily původní hrad. Tento hrad byl však velice zajímavý, stály zde dvě nepravidelně umístěné protilehlé věže o čtverhranném, i když nestejném půdorysu. V prostoru mezi nimi, který vymezovala hradba, se přimykaly ke kratší a delší straně patrně dva paláce. Jako zcela jedinečnou stavbu lze označit Greinburg. Stavba proběhla jednorázově a to na konci 15. století. Značná část byla postavena renesančně, pozdně gotické prvky se zde také projeví. Dnešní podoba je dána přestavbami v 16. a 17. století. Nepochybně lze tuto stavbu označit za přechod mezi hradem a zámek. Všechny tyto hrady jsou taktéž jako v případě zmíněných německých hradů dílem šlechty a to dokonce i v případě Kaiserbergu, kde je považován za zakladatele Otto de Chrobath (www.ms-visucom.de, citováno 26.3. 2015).

8.5 Francie

Česká hradní typologie rozhodně neobsáhne všechny české hrady, i když většina se jich do nějaké skupiny dá zařadit (ovšem v některých případech se značnými nesrovnalostmi). Obtíže jsou znatelné již na moravských hradech a daleko větší pak na slovenských. Není tak divu, že na francouzské hrady je téměř nepoužitelná. Drtivá většina hradů, které se běžně v Čechách vyskytují, zde prostě nejsou. Toto tvrzení jistě sedí i na hrady s obvodovou zástavbou, přestože samozřejmě není na francouzských hradech nouze o palácová křídla, rozhodně se nedají srovnávat s naší skupinou. I přes vyřčené skutečnosti, si alespoň o jednom hradu řekněme. Jde o hrad Bénauges, nacházející se v jihozápadní Francii. Tento hrad je v písemných pramenech připomínán již v 11. století. Nejstarší dochované části jsou ovšem z 13. století. Jádro je dvoudílné, zástavba se nachází v západním dílu. Od zcela do

hradu zatažené šestiboké věže se táhla palácová část z poloviny 14. století, jenž zaujímala dvě strany hradního jádra. Naproti šestiboké věži stojí rozměrná obdélná věž, taktéž nevyčnávající z opevnění. Bránu k západnímu jádru obklopují dvě flankovací věže, v této části jsou ještě dvě další a pátá flankovací věž je ve východní části jádra (Mesqui 1997, 54-55). Hrad je srovnatelný s českými hrady s obvodovou zástavbou, ale pouze s těmi hrady mající prvky francouzských kastelů. Hrad původně obsahoval dvě zatažené věže, dvě palácová křídla dosahující půdorysné pravidelnosti, ovšem flankovací věže jsou však nepoměrně lépe provedeny oproti českým hradům s obvodovou zástavbou, které mají prvky francouzských hradů.

9. Závěr a rozprava

Závěrem je možno říci, že hrady s obvodovou zástavbou se objevují především na území Čech a v o něco menší míře také na Moravě (samozřejmě otázka středoevropských kastelů je složitější, jak již bylo zmíněno). V rámci této práce se rozhodně nedá sledovat většina evropských zemí, kde by bylo množství hradů dostatečné pro porovnání s Čechami popřípadě i s Moravou. Avšak alespoň dle vybraných zemí se zdá, že hrady s obvodovou zástavbou jsou záležitostí jen českého prostředí. Velmi zřídka najdeme podobné hrady i jinde, rozhodně ale nemají spojitost s hrady českými (jistý přesah na Slovensko se nedá vyloučit), v takovýchto případech jde o rozvíjení daných hradů během celého středověku a nikoliv o výstavbu jednorázovou popřípadě rozloženou do nepříliš dlouhých časových úseků (myšleno v rámci jednoho století). U českých hradů přibývaly paláce především až v pozdním středověku, to je však odraz té doby a rozhodně se to týká obecně všech hradů. I přes značně různá provedení českých hradů s obvodovou zástavbou nacházíme shodné prvky. Jako typologickou skupinu můžeme označit výhradně hrady 13. století. Pojednávané hrady postavené v dalších dvou stoletích následujících mající samozřejmě také obvodovou zástavbu (palácová křídla popř. paláce nemá jen Preitenstein) zcela jistě postrádají vazbu na hrady 13. století (Je otázkou jestli by bylo vhodné tyto hrady vyčlenit do samostatné skupiny, patrně však ne, tyto hrady totiž odrážejí dobovou potřebu více palácových křídel, tato potřeba se však odráží i na starších hradech, kde se nově přistavují palácová křídla. Společný rys pro tyto hrady jsou jak palácová křídla (paláce), tak v průměru nižší počet věží. I přesto všechno, není alespoň za současného stavu nutné, tvořit z daných hradů ucelenou skupinu.

Jako hlavní důvod lze označit jejich nízký počet oproti např. hradům s obvodovou zástavbou z 13. století). Jako typologická skupina mohou být hrady s obvodovou zástavbou zachovány, ale jen za určitých podmínek. V případě, že chceme hrady mezi sebou porovnávat, musíme vybírat srovnatelné, rozhodně ne každý s každým. Velmi důležité je také naše poznání daného hradu, proto když naše vědění není dostatečné, nemůžeme dělat jakékoliv závěry a to samé platí i o typologickém zařazení hradu. Ohledně stavebníka si v některých případech nejsme jisti a to dokonce, i pokud jde o krále či šlechtice. V takovémto případě jsou možnosti typologie dosti omezené, i když určité úvahy umožňuje. Takovéto úvahy může potvrdit či vyvrátit archeologický výzkum a stavebně historický průzkum.

10. Zusammenfassung

Wenigstens nach Erkenntnisse, welche waren gemacht, es scheint, dass die Burgen mit Randhausanlage sind sicher nur Gelegenheit für tschechische Raum (Natürlich, Frage mitteleuropäische Kastell ist sehr kompliziert). Als typologische Klasse die Burgen mit Randhausanlage können wir noch die Burgen aus 13. Jahrhundert einreihen. Bei den Burgen aus 14. und 15. Jahrhundert, welche haben auch Randhausanlage, war beweist Stetigkeit nicht. Als typologische Klasse können den Burgen mit Randhausanlage erhalten sein. Wir müssen jedoch diese typologische Klasse frei verstehen. So können wir jede Burg mit jeden vergleichen nicht, aber ist es gut möglich ähnliche Burgen vergleichen. Unsere Erkenntnisse sind bei diesen Burgen sehr ungleich. So ist schwer irgendeinen die Burgen bewerten. Das gilt auch mit typologischen Klassifizierungen. In die Zukunft sollen wir so die Aufmerksamkeit zu archäologischen Forschungen und Bauuntersuchungen richten.

11. Seznam literatury a pramenů

- Anderle, J. – Procházka, Z. – Švábek, V. 1987: Ročenka klubu Augusta Sedláčka, 95-109.
- Anderle, J. 2013: Hrady v jihozápadních Čechách. In: Jindra, P. - Ottová, M. (eds.), *Obrazy krásy a spásy - Gotika v jihozápadních Čechách*. Plzeň, 142 – 173.
- Břicáček, P. 1989: Záchranný výzkum na hradě Orlíku nad Vltavou, *Castellologica bohemica* 1, 331-333.
- Durdík, T. 1989: Großer Turm der Burg Křivoklát und seine genetischen Zusammenhänge, *Castellologica bohemica* 1, 15-34.

Durdík, T. 1991: Stavební podoba jižního nároží hradu Lichnice v souvislosti s jeho počátky, *Castellologica bohemia* 2, 53-64.

Durdík, T. 1994 a: K interpretaci výsledků archeologického výzkumu jižního nároží hradu Lichnice, *Castellologica bohemia* 4, 67-74.

Durdík, T. 1995 a: Hrady na Písecku. In: Kašička, F. – Nechvátal, B. (eds.), *Hrady, hrádky a tvrže na Písecku*. Písek, 5 –192.

Durdík, T. 2000: K podobě jižního nároží a počátkům hradu Lichnice – pokračování diskuse, *Castellologica bohemia* 7, 395-402.

Durdík, T. 2002 a: Velká věž hradu Velešína, *Castellologica bohemia* 8, 409-416.

Durdík, T. 2002 b: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky*. Praha: Libri.

Durdík, T. 2004 a: K počátkům šlechtických hradů v Čechách, *Archeologické rozhledy* 56, 169-175.

Durdík, T. 2005: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 2*. Praha: Libri.

Durdík, T. 2007: *Současná česká kastellologie*. Praha: České vysoké učení technické v Praze Fakulta architektury.

Durdík, T. 2008 a: *Hrady na Malši*. Praha: Unicornis.

Durdík, T. 2008 b: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 3*. Praha: Libri.

Durdík, T. 2009 a: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri.

Durdík, T. 2011 a: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 4*. Praha: Libri.

Durdík, T. – Bolina, P. 2001: *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*. Praha: Argo.

Durdík, T. Fröhlich, J. 2006: Nové poznatky o hradu Újezdci u Týna nad Vltavou, *Castellologica bohemia* 10, 337-348.

Durdík, T. – Sušický, V. 2000: *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků-Střední Čechy*. Praha: Agentura Pankrác.

Durdík, T. – Sušický, V. 2002: *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků-Jižní Čechy*. Praha: Agentura Pankrác.

Durdík, T. – Sušický, V. 2005: *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků-Západní Čechy*. Praha: Agentura Pankrác.

Durdík, T. – Sušický, V. 2012: *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků-Východní Čechy*. Praha: Agentura Pankrác.

Frolík, J. – Sigl, J. 1993: Zjišťovací výzkum na hradě Lichnici v roce 1991, *Castellologica bohemia* 3, 117-124.

- Frolík, J. – Sigl, J. 1998: Ještě jednou k problematice hradu Lichnice (diskuse o stavební podobě jižního nároží a jeho významu pro počátky hradu), *Castellologica bohemia* 6, 467-474.
- Gabriel, F. – Panáček, J. 2000: *Hrady v okrese Česká Lípa*. Praha: Argo.
- Gabriel, F. 2002: Quo vadis vědo o hradech?, *Castellologica bohemia* 8, 499-502.
- Gabriel, F. 2006: *Teoretické aspekty studia hradních staveb*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta UJEP.
- Gabriel, F. 2014: Poznámky k třídění hradů podle dispozičních typů, *Castellologica bohemia* 14, 5-18.
- Heber, F. A. 2002 (Bukačová, I. -ed.): *České hrady, zámky a tvrze, 1. díl, západní Čechy*. Praha: Argo.
- Heber, F. A. 2006 (Bukačová, I. -ed.): *České hrady, zámky a tvrze, 2. díl, severní Čechy*. Praha: Argo.
- Heber, F. A. 2008 (Bukačová, I. -ed.): *České hrady, zámky a tvrze, 3. díl, jižní Čechy*. Praha: Argo.
- Heber, F. A. 2012 (Bukačová, I. -ed.): *České hrady, zámky a tvrze, 4. díl, střední Čechy*. Praha: Argo.
- Hložek, J. 2012: *Hrady západních a jižních Čech ve světle nedestruktivních archeologických průzkumů Katedry archeologie Západočeské univerzity v Plzni*. Plzeň: Západočeská univerzita.
- Kašička, F. – Nechvátal, B. 1992: Oblast Hluboké nad Vltavou – vývoj a stavební podoba středověkých sídlišť do husitského období, *Archaeologia historica* 17, 291-303.
- Klápště, J. 2003: Poznámky o sociálních souvislostech počátků šlechtických hradů v českých zemích, *Archeologické rozhledy* 55, 786-800.
- Klápště, J. 2012: Adel, Burg und Herrschaft, *Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich* 34, 225-238.
- Kolektiv 2005 a: *Encyklopedie českých tvrzí 1. díl*. Praha: Argo.
- Kolektiv 2005 b: *Encyklopedie českých tvrzí 3. díl*. Praha: Argo.
- Kuthan, J. 1975: *Gotická architektura v jižních Čechách*. Praha: Academia.
- Líbal, D. – Lacinger L. 1996: Zvíkov-arkádové nádvoří paláce a jeho přestavba v osmdesátých letech minulého století, *Castellologica bohemia* 5, 23-34.
- Líbal, D. – Macek, P. – Novosadová, O. 1989: *Stavebně historický průzkum hradu Houska*, *Castellologica bohemia* 1, 141-158.
- Lorenc, V. 1973: *Nové Město pražské*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury.
- Menclová, D. 1972: *České hrady 1*. Praha: Odeon.

- Menclová, D. 1972: České hrady 2. Praha: Odeon.
- Mesqui, J. 1997: Châteaux forts et fortifications en France. Paris: Flammarion.
- Muk, J. 1996: Hrad a zámek v Protivíně, *Castellologica bohemia* 5, 35-40.
- Musil, F. 2006: Úvod do kastelologie 1. část. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Neustupný, E. 2007: Metoda archeologie. Plzeň: Katedra archeologie ZČU v Plzni.
- Novobilský, M. 2004: Hrad Krasíkov neboli Švamberk. Zapomenuté hrady, tvrze a místa 13. Plzeň.
- Plaček, M. 2001: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha: Libri.
- Plaček, M. – Bóna, M. 2007: Encyklopedie slovenských hradů. Praha: Libri.
- Razím, V. 1992: Kastel středoevropského typu?, *Archaeologia historica* 17, 133-139.
- Razím, V. 2004: Nad počátky hradů české šlechty, *Archeologické rozhledy* 56, 176-214.
- Sedláček, A. 1923: Hrady, zámky a tvrze Království českého, 14. díl. Praha: Šolc a Šimáček.
- Sedláček, A. 1994: Hrady, zámky a tvrze Království českého, 3. díl. Praha: Argo.
- Sedláček, A. 1995 a: Hrady, zámky a tvrze Království českého, 4. díl. Praha: Argo.
- Sedláček, A. 1995 b: Hrady, zámky a tvrze Království českého, 5. díl. Praha: Argo.
- Sedláček, A. 1996 a: Hrady, zámky a tvrze Království českého, 7. díl. Praha: Argo.
- Sedláček, A. 1996 b: Hrady, zámky a tvrze Království českého, 8. díl. Praha: Argo.
- Sedláček, A. 1996 c: Hrady, zámky a tvrze Království českého, 9. díl. Praha: Argo.
- Sedláček, A. 1997 a: Hrady, zámky a tvrze Království českého, 10. díl. Praha: Argo.
- Sedláček, A. 1997 b: Hrady, zámky a tvrze Království českého, 11. díl. Praha: Argo.
- Sedláček, A. 1997 c: Hrady, zámky a tvrze Království českého, 12. díl. Praha: Argo.
- Sedláček, A. 1998 a: Hrady, zámky a tvrze Království českého, 13. díl. Praha: Argo.
- Sedláček, A. 1998 b: Hrady, zámky a tvrze Království českého, 15. díl. Praha: Argo.
- Sudová, M. 2003: Hrady na Vltavotýnsku Týn, Újezdec a Karlshaus. Zapomenuté hrady, tvrze a místa 29. Plzeň.
- Úlovec, J. 2004: Hrady, zámky a tvrze Klatovska. Praha: Libri.
- Vaněk, V. 2000: Hrad v Hradových Střimelicích na plánu z roku 1884, *Castellologica bohemia* 7, 337-338.
- Varhaník, J. 1998: K původu stavebního typu hradu Špilberka, *Archaeologia Historica* 23, 391-398.

Varhaník, J. 2011: Zřícenina jako součást pozemku, *Archaeologia Historica* 36, 27-35.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Aigner Martin, Burgenseite. In: <http://www.burgenseite.com> [online], [citováno 26. 3. 2015]. URL: http://www.burgenseite.com/kaisersberg_txt.htm

Kolektiv, Burgenwetl. In: <http://www.burgenwelt.de> [online], [citováno 23. 3. 2015]. URL: <http://www.burgenwelt.de/frameset.htm>

Kolektiv, Deutsche Burgenvereinigung. In: <http://www.deutsche-burgen.org> [online], [citováno 26. 3. 2015]. URL: http://www.deutsche-burgen.org/modelle/aggstein/aggstein_bau.htm

Kolektiv, EBIDAT – Burgendatenbank des Europäischen Burgeninstitutes. In: <http://www.ebidat.de/ebidat.html> [online], [citováno 23. 3. 2015]. URL: <http://www.ms-visucom.de/cgi-bin/ebidat.pl?m=h&id=2975>

Kolektiv, EBIDAT – Burgendatenbank des Europäischen Burgeninstitutes. In: <http://www.ebidat.de/ebidat.html> [online], [citováno 26. 3. 2015]. URL: <http://www.ms-visucom.de/cgi-bin/ebidat.pl?id=1553>

Kolektiv, EBIDAT – Burgendatenbank des Europäischen Burgeninstitutes. In: <http://www.ebidat.de/ebidat.html> [online], [citováno 26. 3. 2015]. URL: <http://www.ms-visucom.de/cgi-bin/ebidat.pl?id=1555>

Kolektiv, EBIDAT – Burgendatenbank des Europäischen Burgeninstitutes. In: <http://www.ebidat.de/ebidat.html> [online], [citováno 26. 3. 2015]. URL: <http://www.ms-visucom.de/cgi-bin/ebidat.pl?id=1931>

Kolektiv, EBIDAT – Burgendatenbank des Europäischen Burgeninstitutes. In: <http://www.ebidat.de/ebidat.html> [online], [citováno 26. 3. 2015]. URL: <http://www.ms-visucom.de/cgi-bin/ebidat.pl?id=1568>

Kolektiv, EBIDAT – Burgendatenbank des Europäischen Burgeninstitutes. In: <http://www.ebidat.de/ebidat.html> [online], [citováno 16. 4. 2015]. URL: <http://www.ms-visucom.de/cgi-bin/ebidat.pl?id=1939>

Kolektiv, EBIDAT – Burgendatenbank des Europäischen Burgeninstitutes. In: <http://www.ebidat.de/ebidat.html> [online], [citováno 16. 4. 2015]. URL: <http://www.ms-visucom.de/cgi-bin/ebidat.pl?id=3962>

Kolektiv, EBIDAT – Burgendatenbank des Europäischen Burgeninstitutes. In: <http://www.ebidat.de/ebidat.html> [online], [citováno 16. 4. 2015]. URL: <http://www.ms-visucom.de/cgi-bin/ebidat.pl?id=5100>

Kolektiv, Hradý.cz. In: <http://www.hradý.cz> [online], [citováno 25. 10. 2014]. URL: http://www.hradý.cz/wnd_show_pic.php?picnum=6524

Kolektiv, Hrad Osek. In: <http://www.hradosek.cz> [online], [citováno 31. 3. 2015]. URL: <http://www.hradosek.cz>

Kolektiv, Státní zámek Hluboká. In: <http://www.zamek-hluboka.eu> [online], [citováno 8. 2. 2015]. URL: <http://www.zamek-hluboka.eu/historie/13-stoleti/>

Kühtreiber Thomas, NÖ-Burgen online (Institut für Realienkunde des Mittelalters in der frühen Neuzeit). In: <http://www.imareal.sbg.ac.at/noe-burgen-online/> [online], [citováno 16. 4. 2015]. URL: <http://www.imareal.sbg.ac.at/noe-burgen-online/result/burgid/251>

NÁLEZOVÉ ZPRÁVY

Durdík, T. 1975: Nálezová zpráva o povrchovém průzkumu hradu Oseka (Riesenburku), okres Teplice v roce 1973. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. 1988: Investorská zpráva o výzkumu hradu Křivoklátu v roce 1988. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. 1988: Nálezová zpráva o povrchovém průzkumu hradu v Hradových Střimelicích, okres Kolín. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. 1993: Újezdec-Investorská zpráva o zaměření zbytků hradu Újezdce. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. 1994 b: Nálezová zpráva o výklizech klenebních zásypů v zaniklé části jižního křídla hradu v Poděbradech. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. 1995 b: Investorská zpráva o záchraně v prostoru čelního křídla druhého nádvoří na hradě v Jindřichově Hradci v roce 1995. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. 1997: Investorská zpráva o záchraném archeologickém výzkumu na Komorním Hrádku v zimních měsících 1996-1997. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. 1999: Nálezová zpráva o nově zjištěném vyobrazení hradu v Myšenci z roku 1884. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. 2004 b: Nálezová zpráva o revizi stavu hradu Tetín v roce 2003. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. 2009 b: Investorská zpráva o předstihovém archeologickém výzkumu na hradě, dnes zámku ve Vimperku v roce 2009. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. 2011 b: Investorská zpráva o předstihovém záchraném výzkumu hradu Velešín v roce 2011. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. 2011 c: Nálezová zpráva o revizi stavu hradu Preitenstein v roce 2011: Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. 2012: Nálezová zpráva o fotodokumentaci hradu Džbán v roce 2009. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. – Kašpar, J. 2000: Investorská zpráva z předstihového archeologického výzkumu na hradě Říčany v roce 2000. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. – Úlovec, J. 1998: Říčany hrad – SHP. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i.

Durdík, T. – Úlovec, J. 2000: Kamýk nad Vltavou hrad – SHP. Praha: Archiv Archeologického ústavu AV ČR v.v.i

12. Přílohy

Příloha č. 1: Poznámky k databázi a její tvorbě

Hlavní tabulka

	zdroje ohledně dějin	zdroje ohledně stavební podoby
Bechyně	Sedláček 1996 (7), 18	půdorys (J. Muka): Durdík 2005, 12
Bezděz	Menclová 1976 (1), 227 Sedláček 1997 (10), 10	půdorys (D. Menclové): Gabriel- Panáček 2000, 28
Děvín	Durdík 2009 a, 111	půdorys (F. Gabriela): Durdík 2009 a, 111
Džbán	Menclová 1976 (1), 319 Durdík-Sušický 2000, 22	půdorys: Durdík 2009 a, 111
Hluboká	Sedláček 1996 (7), 131 www.zamek-hluboka.eu , citováno 8. 2. 2015	půdorys: Kašička-Nechvátal 1992, 294 plán hradu: Sedláček 1996 (7), 128
Houska	Líbal- Macek- Novosadová 1989,157 Durdík 2002, 30	půdorys: Líbal- Macek- Novosadová 1989,157
Hrádek na Zderaze	Durdík 2009 a, 186	půdorys: Lorenc 1973, 152
Hrádek u Purkarce	Sedláček 1996 (7), 156	půdorys: Menclová 1976 (2), 72
Hrádek v Kutné Hoře	Menclová 1976 (2), 179	půdorys: Menclová 1976 (2), 179
Hradové Střimelice	Durdík-Sušický 2000, 32	půdorys: Durdík-Sušický 2000, 32
Jindřichův Hradec	Sedláček 1995 (4), 32 Durdík 2009 a, 229 Klápště 2003, 790	půdorys (T. Durdíka): Razím 2004, 184
Jívno	Menclová 1976 (1), 193	půdorys: Durdík 2009, 233
Kámen u Pacova	Menclová 1976(1), 391	půdorys: Menclová 1976 (1), 392
Kamýk nad Vltavou	Sedláček 1998 (15), 142	půdorys: Durdík 2005, 45
Komorní Hrádek	Durdík 2009 a, 268	půdorys: Durdík 2009, 268
Krakovec	Durdík-Sušický 2000, 79	půdorys: Menclová 1976 (2), 133
Krasíkov	Novobilský 2004, 4	půdorys: Durdík 2011, 106 plán hradu: Sedláček 1998 (13), 43 popis: Novobilský 2004, 25
Krupka	Sedláček 1923 (14), 354-355	půdorys: Menclová 1976 (1), 389
Křivoklát	Sedláček 1996 (8), 15 Menclová 1976 (1), 250	půdorys: Durdík 2009, 300
Lichnice	Sedláček 1997 (12), 33 Durdík 2009 a, 331	půdorys (J. Friče): Frolík-Sigl 1993, 117
Most	Sedláček 1923 (14), 156	půdorys: Durdík 2009, 367
Myšenec	Durdík 1995, 13	půdorys: Durdík 1995, 13
Nový Hrad u Kunratic	Menclová 1976 (2), 176	půdorys: Menclová 1976 (2), 177
Orlík nad Vltavou	Menclová 1976 (1), 165 Břicháček 1989, 333	půdorys (J. Muka): Durdík 1995 a, 31
Osek	Klápště 2003, 7921 Durdík 2009 a, 407	půdorys: I. Lehkého (dostupné z www.hradosek.cz)
Poděbrady	Sedláček 1997 (12), 3	půdorys: Durdík 2009 a, 437
Prácheň	Anderle 2013, 154	půdorys (A. Majera): Úlovec 2004, 198
Preitenstein	Sedláček 1998 (13), 203	půdorys: Z. Procházky (dostupné z www.hradycy.cz)
Protivín	Muk 1996, 35-36 Durdík 2009 a, 455	půdorys: Muk 1996, 38

Příběnice	Sedláček 1996 (7), 67	půdorys: Menclová 1976 (1), 180
Říčany	Sedláček 1998 (15), 199	půdorys: Durdík 2002 b, 86
		popis: Durdík-Sušický 2000, 109
Stará Dubá	Sedláček 1997 (11), 102	půdorys (Z. Dragouna): Varhaník 2011, 30
		plán hradu: Sedláček 1997 (11), 102
		popis: Durdík 2009 a, 512
Tetín	Durdík 2009 a, 552	půdorys: Durdík 2009 a, 552
Újezdec	Durdík 2009 a, 572	půdorys: Durdík- Fröhlich 2006, 339
Veleslín	Sedláček 1994 (3), 224	půdorys: Durdík 2011 b, 25
		popis: Durdík 2008 a, 38
Vimperk	Sedláček 1997 (11), 143	půdorys: Durdík 2011 a, 117
	Menclová 1976 (1), 225	
	Kuthan 1975, 109	
Vitějovice	Anderle-Procházka-Švábek 1987, 104-105	půdorys: Anderle-Procházka-Švábek 1987, 103
Vízmburk	Sedláček 1995 (5), 34	půdorys (M. Lazáka): Menclová 1976 (1), 440
Zruč nad Sázavou	Durdík 2009 a, 630	půdorys: Durdík 2009 a, 631
Zvíkov	Sedláček 1997 (11), 26	půdorys: Menclová 1976 (1), 213
	Kuthan 1975, 81	

Zdroje ohledně typologie:

Durdík, T. – Sušický, V. 2000: Zříceniny hradů, tvrzí a zámků-Střední Čechy. Praha: Agentura Pankrác.

Durdík, T. 2009: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha: Libri.

Menclová, D. 1976: České hrady 1. Praha: Odeon.

Menclová, D. 1976: České hrady 2. Praha: Odeon.

Zdroje ohledně staveniště:

Durdík, T. – Sušický, V. 2000: Zříceniny hradů, tvrzí a zámků-Střední Čechy. Praha: Agentura Pankrác.

Durdík, T. 2009: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha: Libri.

Durdík, T. Fröhlich, J. 2006: Nové poznatky o hradu Újezdci u Týna nad Vltavou, Castellologica bohémica 10, 337-348.

Sedláček, A. 1923: Hrady, zámky a tvrze Království českého, 14. díl. Praha: Šolc a Šimáček.

Sedláček, A. 1995: Hrady, zámky a tvrze Království českého, 4. díl. Praha: Argo.

Poznámky k tabulce s věžemi

zdroje ohledně rozměrů věže

Bechyně	půdorys: Durdík 2005, 12; popis: Menclová 1976 (2), 330-31
Bezděž	půdorys: Menclová 1972 (1), 226; popis: Menclová 1976 (1), 228
Děvín	půdorys: Gabriel-Panáček 2000, 62
Džbán	půdorys: Durdík 2009 a, 111; popis: Menclová 1976 (1), 319
Hluboká	půdorys: Kašička-Nechvátal 1992, 294
Houska	popis: Menclová 1976 (1), 245
Hrádek na Zderaze	půdorys: Lorenc 1973, 152
Hrádek u Purkarce	-
Hrádek v Kutné Hoře	půdorys: Menclová 1976 (2), 179
Hradové Střimelice	-
Jindřichův Hradec	půdorys: Durdík 2009 a, 230; popis: Menclová 1976 (1), 181-184
Jívno	popis: Menclová 1976(1), 193
Kámen u Pacova	půdorys: Menclová 1976 (1), 392
Kamýk nad Vltavou	půdorys: Durdík 2005, 45
Komorní Hrádek	půdorys: Durdík 2009 a, 268
Krakovec	půdorys: Menclová 1976 (2), 133
Krasíkov	půdorys: Durdík 2011 a, 106; popis: Novobilský 2004, 25
	plán hradu: Sedláček 1998 (13), 43

Krupka	popis: Menclová 1976 (1), 389
Křivoklát	půdorys: Durdík 2009 a, 300; popis: Menclová 1976 (1), 251
Lichnice	popis: Menclová 1976 (1), 155; popis: Durdík 2009, 332
Most	-
Myšenec	-
Nový Hrad u Kunratic nad Vltavou	půdorys: Menclová 1976 (2), 177; popis: Menclová 1976 (2), 10Orlík
Osek	půdorys: Durdík 1995 a, 31
Poděbrady	půdorys: I. Lehkého (dostupné z www.hradosek.cz)
Prácheň	půdorys: Menclová 1976 (1), 259
Preitenstein	odměřeno autorem
Protivín	-
Příběnice	půdorys: Muk 1996, 38
Říčany	půdorys: Menclová 1976 (1), 180
Stará Dubá	půdorys: Durdík 2002, 86; popis: Menclová 1972 (1), 166
Tetín	-
Újezdec	půdorys: Durdík 2009, 552
Velešín	popis: Sudová 2003, 28
Vimperk	popis: Durdík 2002 a, 409
Vitějovice	půdorys: Durdík 2011 a, 117; popis: Menclová 1976 (1), 225
Vízmburk	popis věže předsunutého opevnění: Menclová 1976 (2), 328
Zruč nad Sázavou	odměřeno autorem
Zvíkov	popis: Menclová 1976 (1), 442
	půdorys (P. Macka): Durdík 2009 a, 631
	popis: Menclová 1976 (1), 102,214, 309; Menclová 1976 (2), 300

Porovnání půdorysů

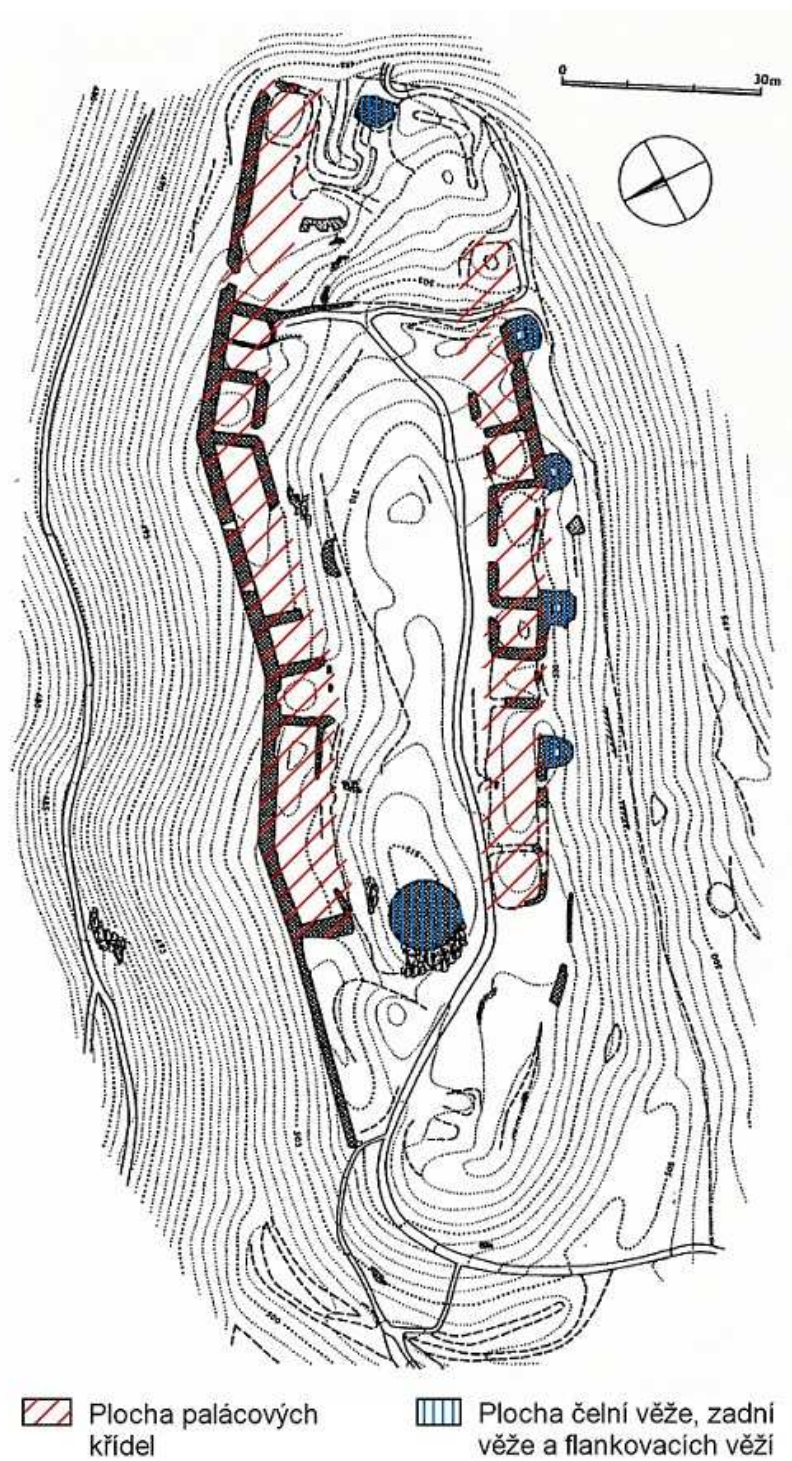
Houska	použitý půdorys byl porovnán s půdorysem: Menclová 1976 (1), 244 byla zde nalezena chyba v měřítku
Hrádek na Zderaze	použitý půdorys byl porovnán s půdorysem: Durdík 2009 a, 186 oba půdorysy jsou rovnocenné
Hrádek u Purkarce	použitý půdorys byl porovnán s půdorysem: Kašička-Nechvátal 1992, 297 čelní palácové křídlo i s kaplí má zde výrazně větší šířku, jedná se tak patrně o chybu
Jindřichův Hradec	použitý půdorys byl porovnán s půdorysem: Menclová 1976 (1), 182 oba půdorysy jsou rovnocenné, půdorys T. Durdíka je však přehlednější
Krasíkov	použitý půdorys byl porovnán s půdorysem: Novobilský 2004, 22 oba půdorysy jsou rovnocenné, půdorys T. Durdíka má větší přesnost
Křivoklát	použitý půdorys byl porovnán s půdorysem: Menclová 1976 (1), 250 oba půdorysy jsou rovnocenné, půdorys T. Durdíka zahrnuje novější poznatky
Lichnice	použitý půdorys (J. Friče) byl porovnán s půdorysem: Menclová 1976 (1), 155 byla zde nalezena chyba v měřítku
Orlík nad Vltavou	použitý půdorys byl porovnán s půdorysem: Menclová 1976 (1), 163 oba půdorysy jsou rovnocenné
Osek	použitý půdorys byl porovnán s půdorysem: Menclová 1976 (1), 197 byly zde nalezeny chyby ve velikosti jednotlivých staveb
Poděbrady	použitý půdorys byl porovnán s půdorysem: Menclová 1976 (1), 258

oba půdorysy jsou rovnocenné, půdorys T. Durdíka obsahuje navíc i předhradí

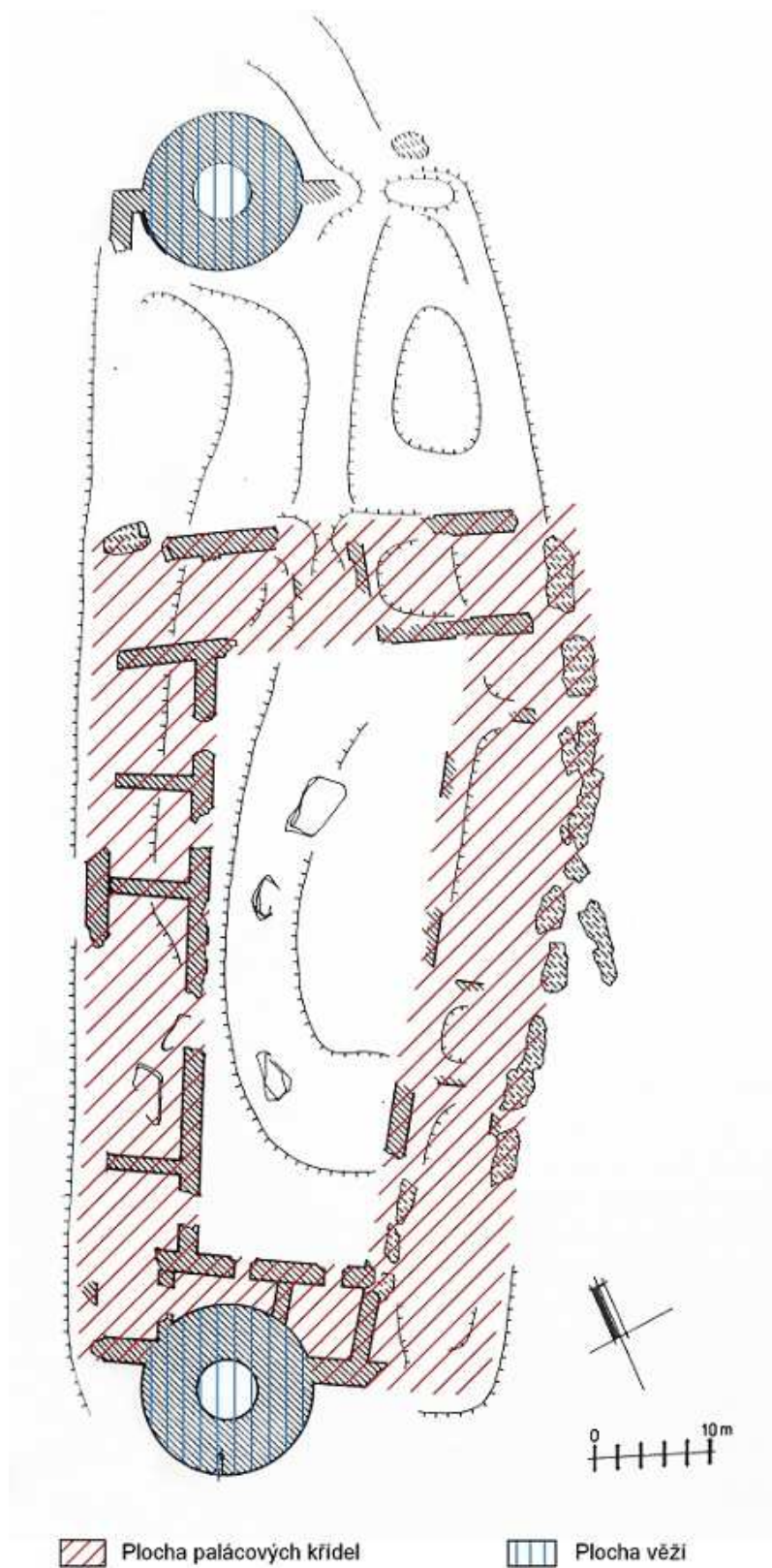
- Prácheň použitý půdorys byl porovnán s půdorysy: Durdík 2009 a, 446; Menclová 1972 (1), 321; stejný půdorys, který byl použit, upravil J. Anderle (2013, 155), protože upravení půdorysu je barevné, a následné šrafování v této práci také, byl použit základní půdorys (kvůli přehlednosti); u prvního uvedeného je chyba ve velikosti čelní věže, u druhého je stejná chyba, navíc je zde zobrazen vnitřek této velké věže, který ovšem ve skutečnosti není nijak patrný, dále je celý tento půdorys nepřesný
- Říčany použitý půdorys byl porovnán s půdorysem: Menclová 1976 (1), 164
oba půdorysy jsou rovnocenné, půdorys T. Durdíka zahrnuje novější poznatky
- Velešín použitý půdorys byl porovnán se staršími půdorysy (např. Durdík 2009 a, 583 nebo Durdík 2008 a, 28) od stejného autora, vybrán byl ten nejnovější
- Vimperk použitý půdorys byl porovnán se staršími půdorysy (např. Durdík 2009 a, 594) od stejného autora, vybrán byl ten nejnovější
- Vitějovice použitý půdorys byl porovnán s půdorysem: Menclová 1976 (1), 257
byly zde nalezeny chyby ve velikosti jednotlivých staveb
- Vízmburk použitý půdorys byl porovnán s půdorysem (A. Hejny): Durdík 2009 a, 600
oba půdorysy jsou rovnocenné, použitý půdorys obsahuje navíc předhradí
- Zvíkov použitý půdorys byl porovnán s půdorysem (B. Gruebera): Kuthan 1975, 92
byla nalezena naprostá rozdílnost, správnější je patrně půdorys D. Menclové

Ne ke každému hradu mohlo být provedeno srovnání půdorysů od různých autorů, tak se u ostatních hradů musíme spokojit pouze s jedním. Další dílčí porovnávání proběhlo s půdorysy z archeologických výzkumů a stavebně historických průzkumů s půdorysy, které se objevují jak v knihách, tak v odborných časopisech (při přejímání půdorysů může vzniknout chyba snad jen chyba v měřítku). Prohlížené zprávy z archeologických výzkumů a SHP viz výčet literatury.

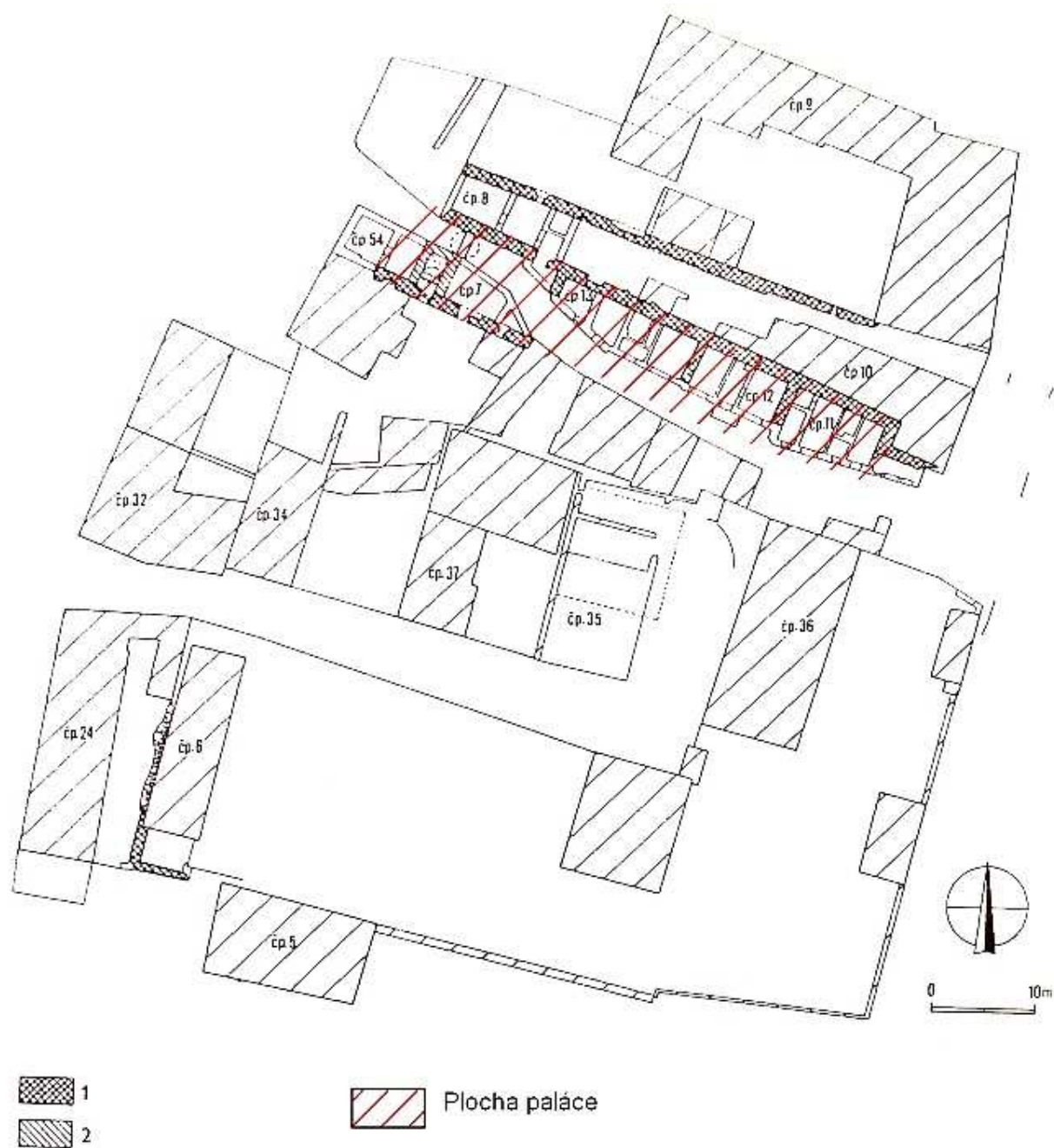
Příloha č. 2: Obrazová příloha-Půdorysy (barevně upravené autorem) a plány

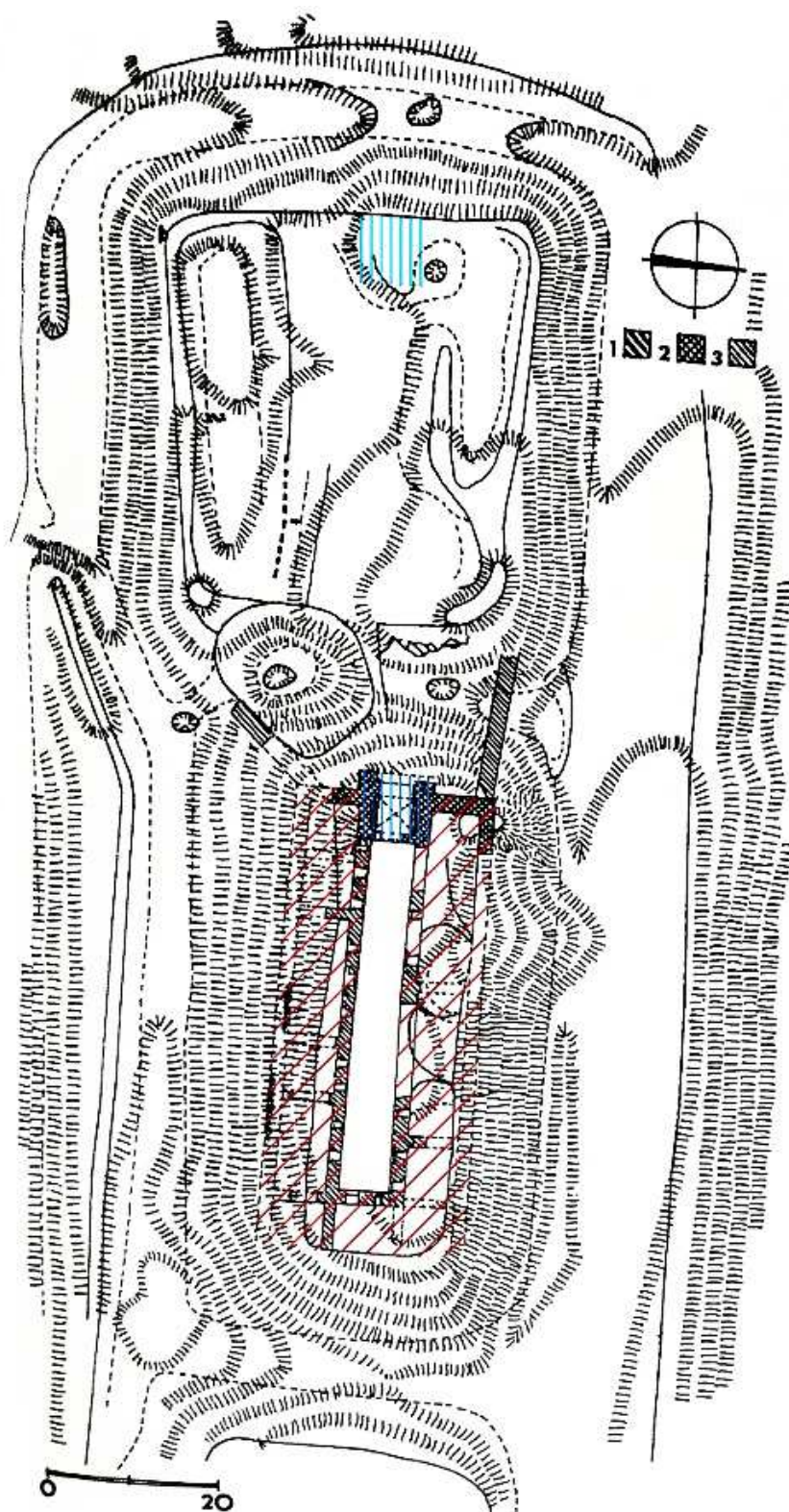
Obrázek č. 1: Prácheň. Půdorys hradu dle A. Majera. Zdroj: Úlovec 2004, 198

Obrázek č. 2: Vitějovice (Osule). Půdorys hradu.
Zdroj: Anderle-Procházka-Švábek 1987, 103

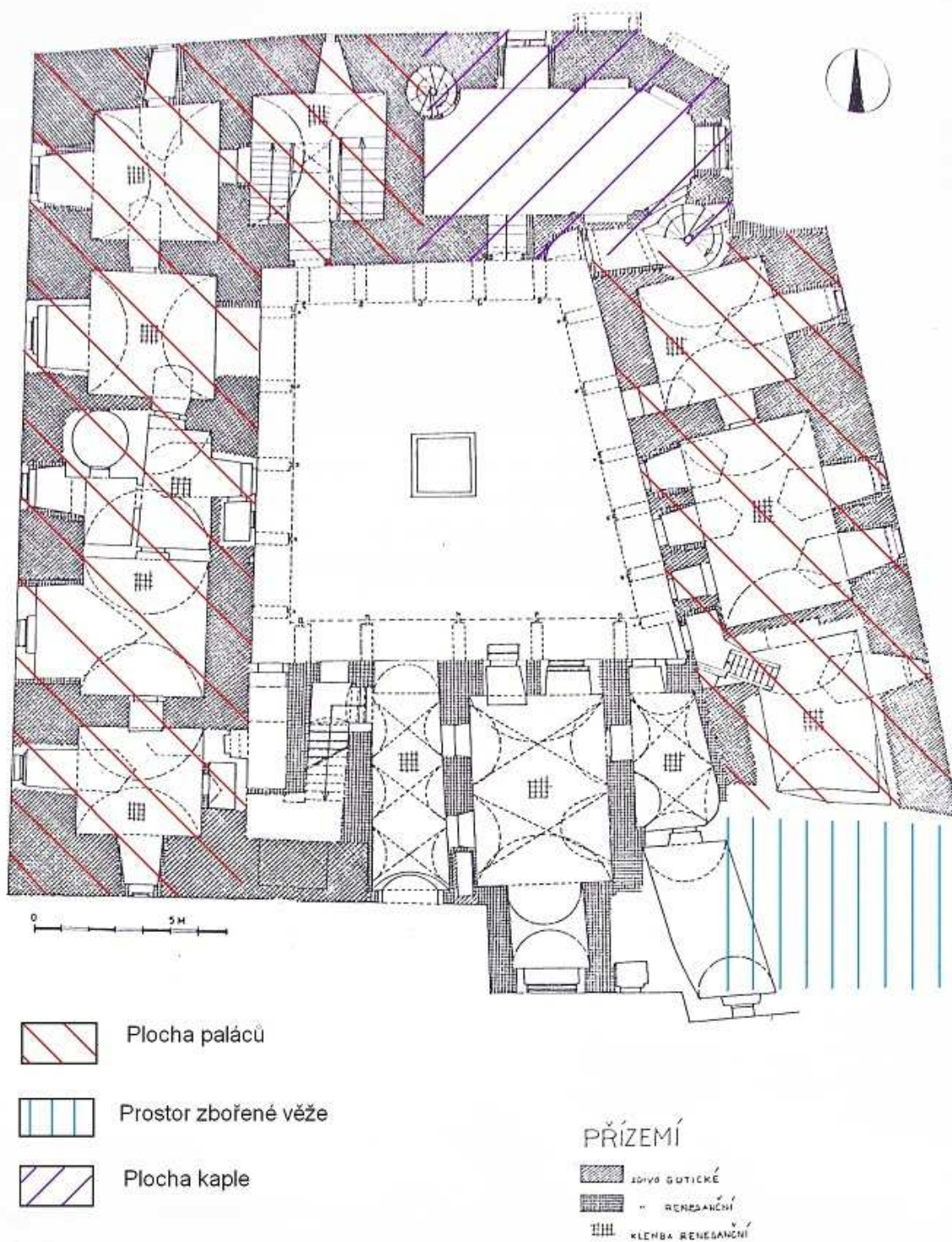
Obrázek č. 3: Myšelec. Půdorys hradu. 1-starší středověké zdivo, 2-mladší středověké zdivo. Zdroj: Durdík 1995, 13

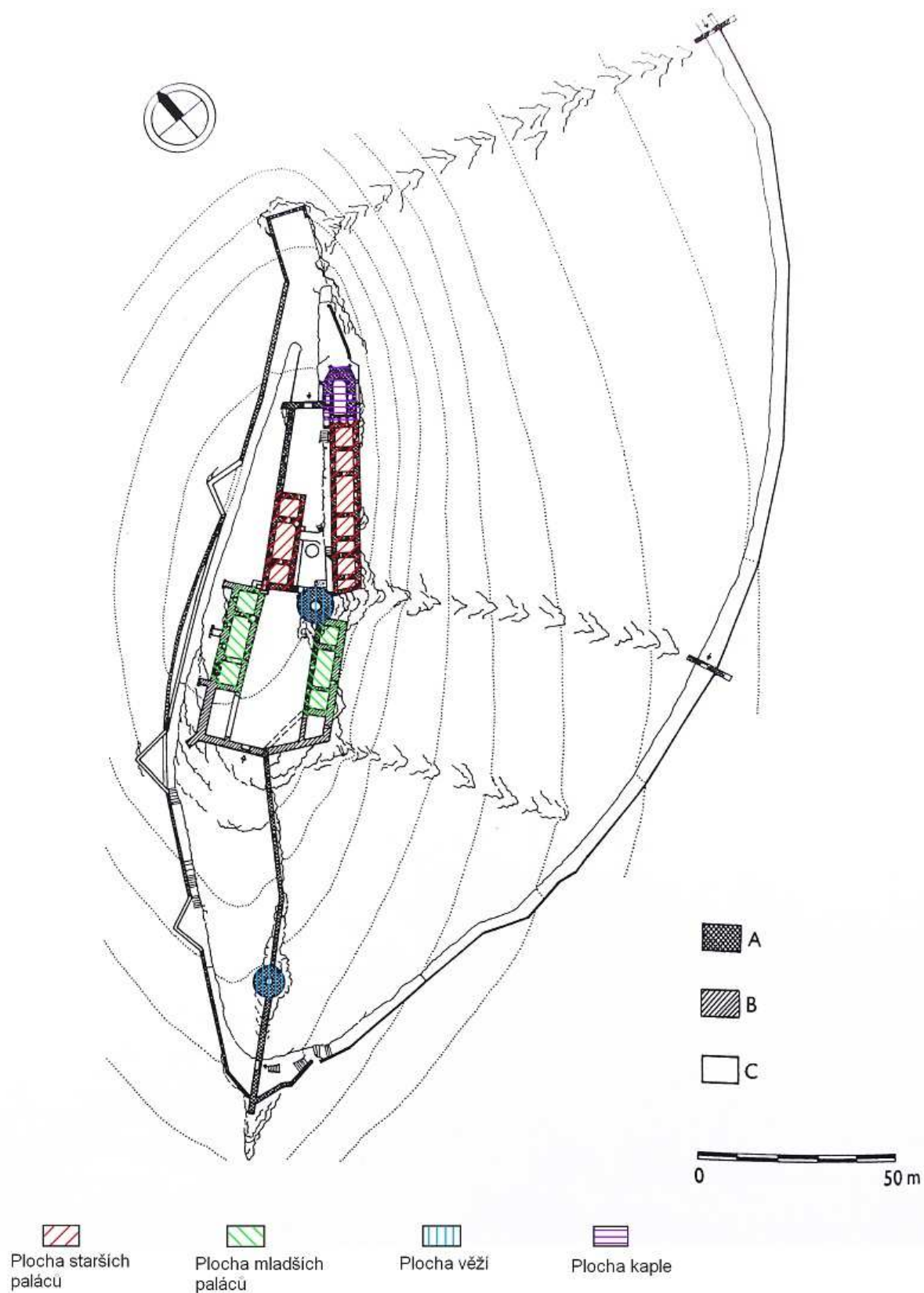
 Plocha palácových křídel

 Plocha branské věže a prostor předpokládané druhé branské věže

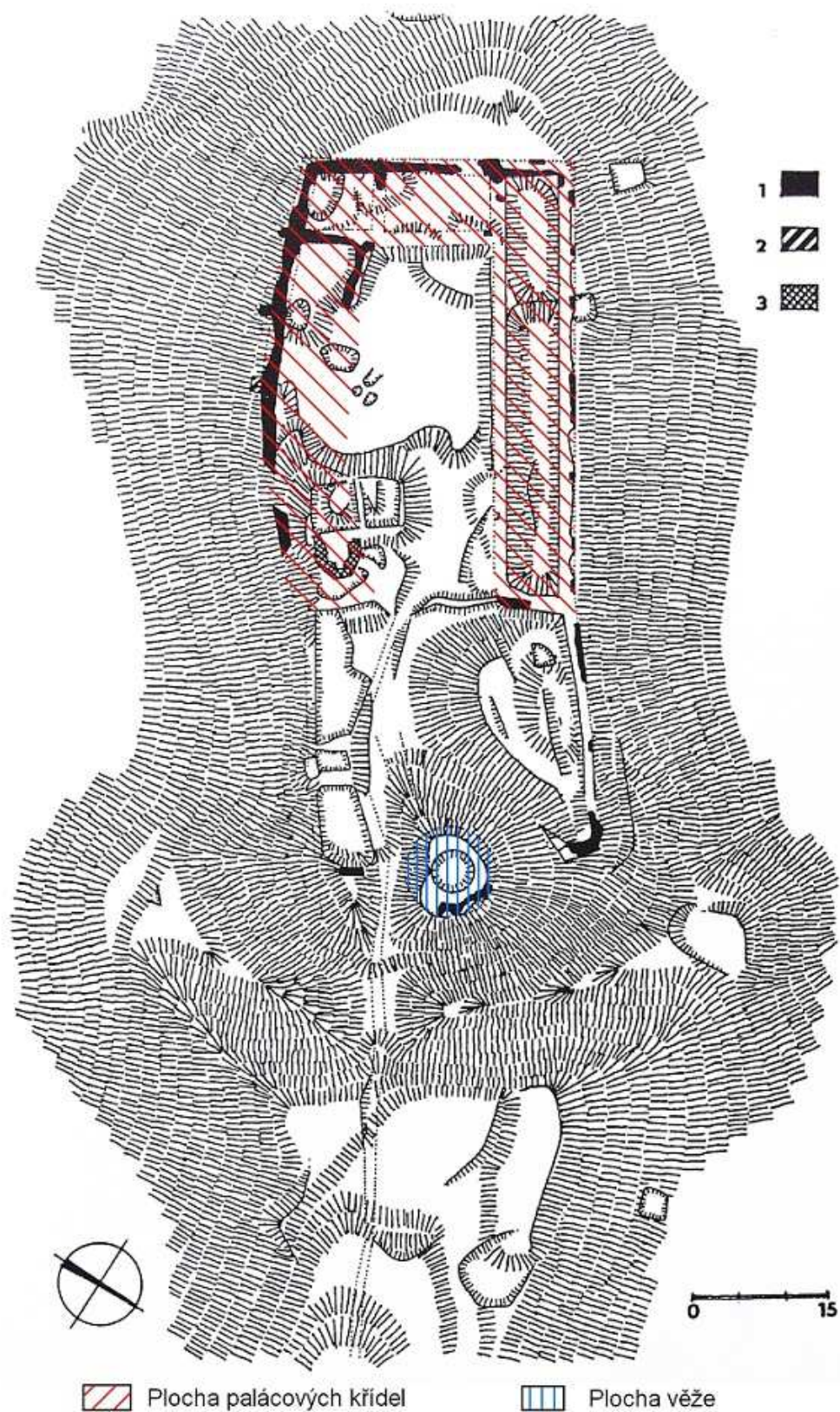
Obrázek č. 4: Kamýk nad Vltavou. Půdorys hradu. 1-pozůstatky zdiva v předním hradu, 2-zdivo první fáze zadního hradu, 3-zdivo druhé fáze zadního hradu, Čárkovaně doplněn průběh zdiva a zakreslena spodní hrana terénních útvarů. Zdroj:

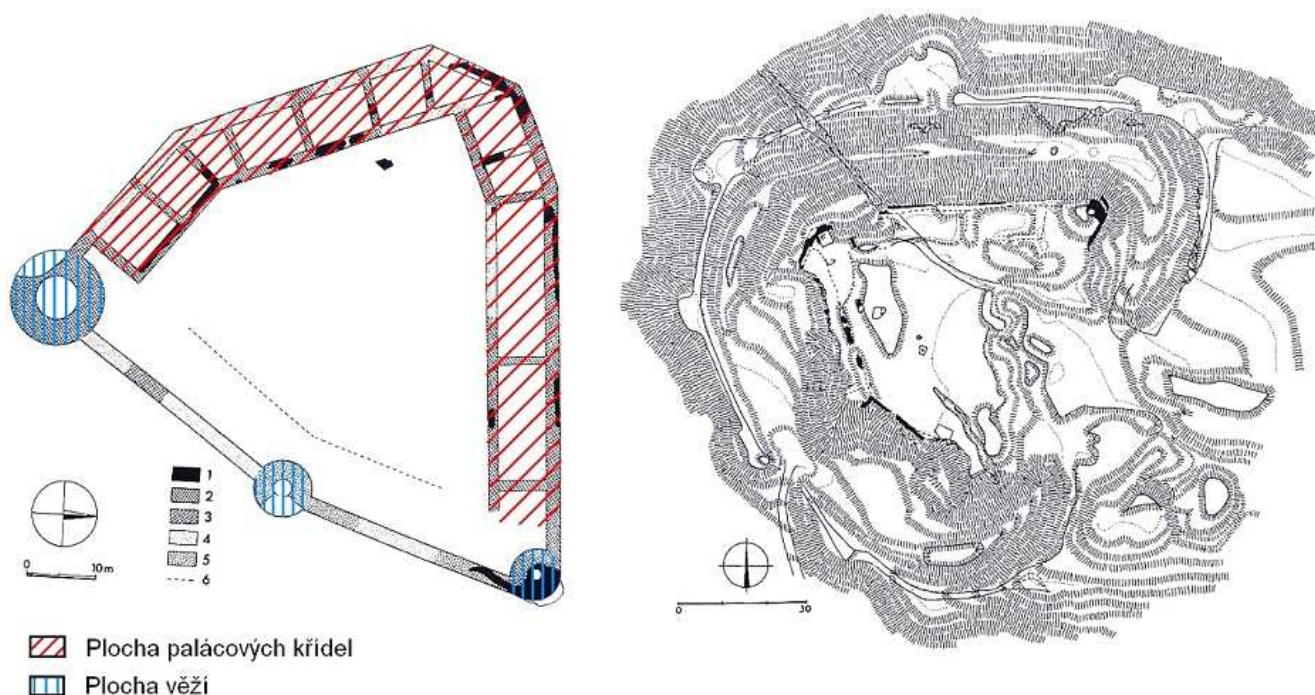
Obrázek č. 5: Houska. Půdorys hradu (přízemí). Zdroj: Líbal- Macek- Novosadová 1989,157

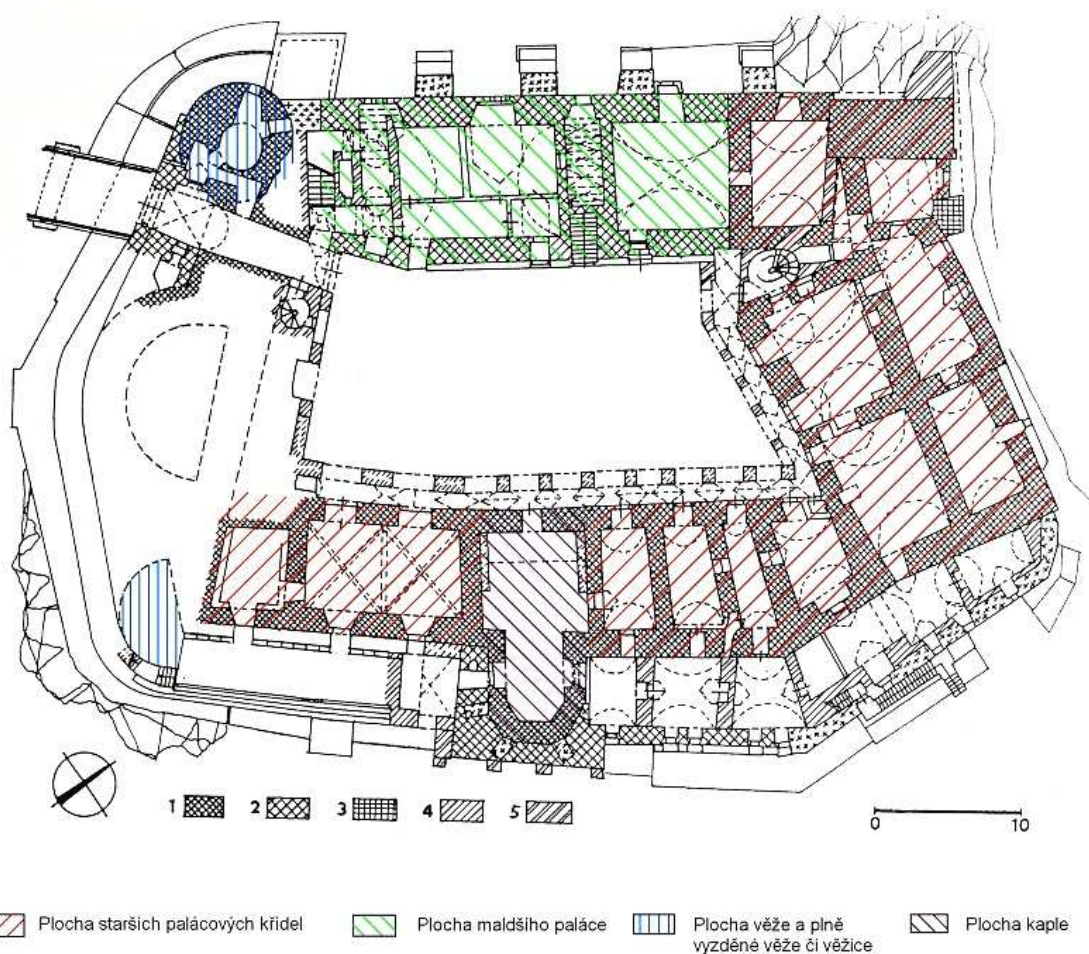
Obrázek č. 6: Bezděz. Půdorys hradu zaměřený D. Menclovou a upravená F. Gabrielem a J. Panáčkem. A-první stavební etapa, B-druhá stavební etapa, C-úpravy z doby Albrechta z Valdštejna. Zdroj: Gabriel- Panáček 2000, 28

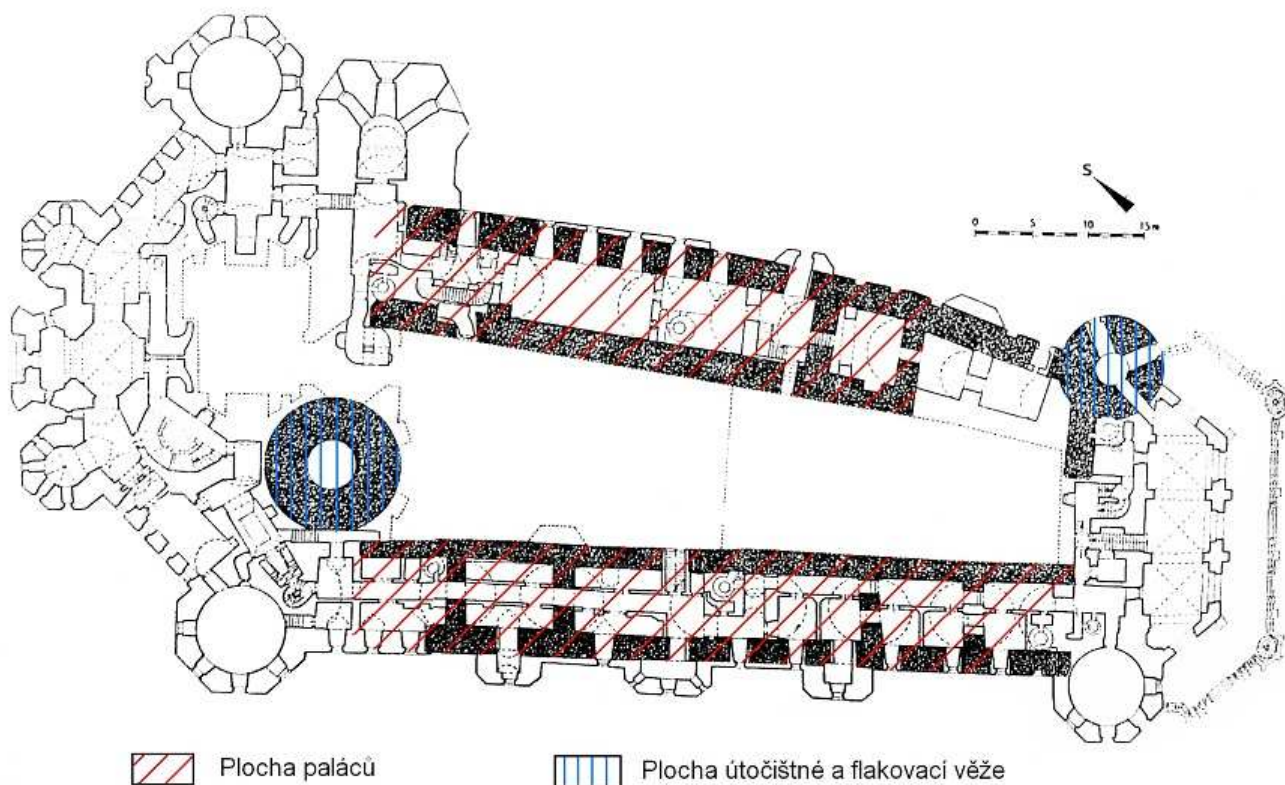
Obrázek č. 7: Jívno. Půdorys hradu. Zdroj: Durdík 2009, 233

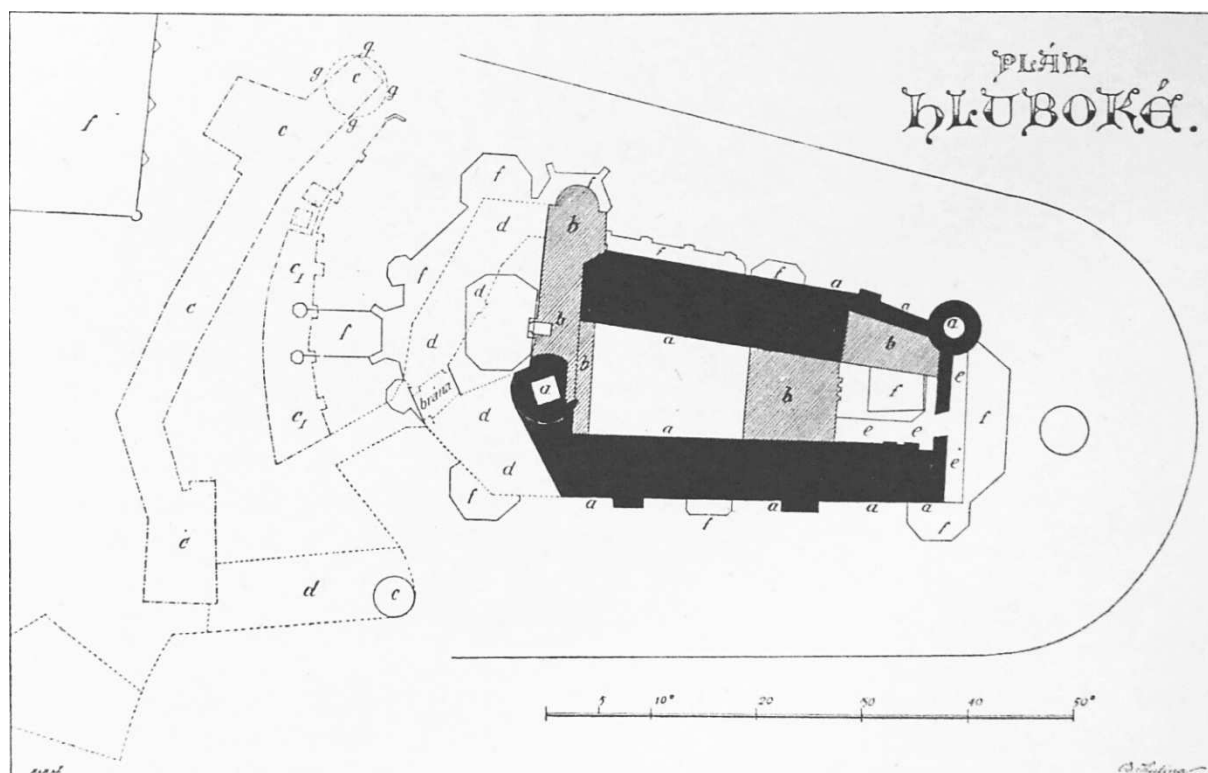
Obrázek č. 8: Džbán. Vpravo půdorys současného stavu hradu. Zdroj: Durdík 2009 a, 129. Vlevo rekonstrukce půdorysu hradu. 1-dosud existující zdivo, 2-dosud existující reliéfní relikty zdiva, 3-zdivo zakreslené na Sedláčkově plánu, 5-zdivo zakreslené na Cechnerově plánu, 6-terénní náznaky na Cecnerově plánu. Zdroj: Durdík 2009 a, 128

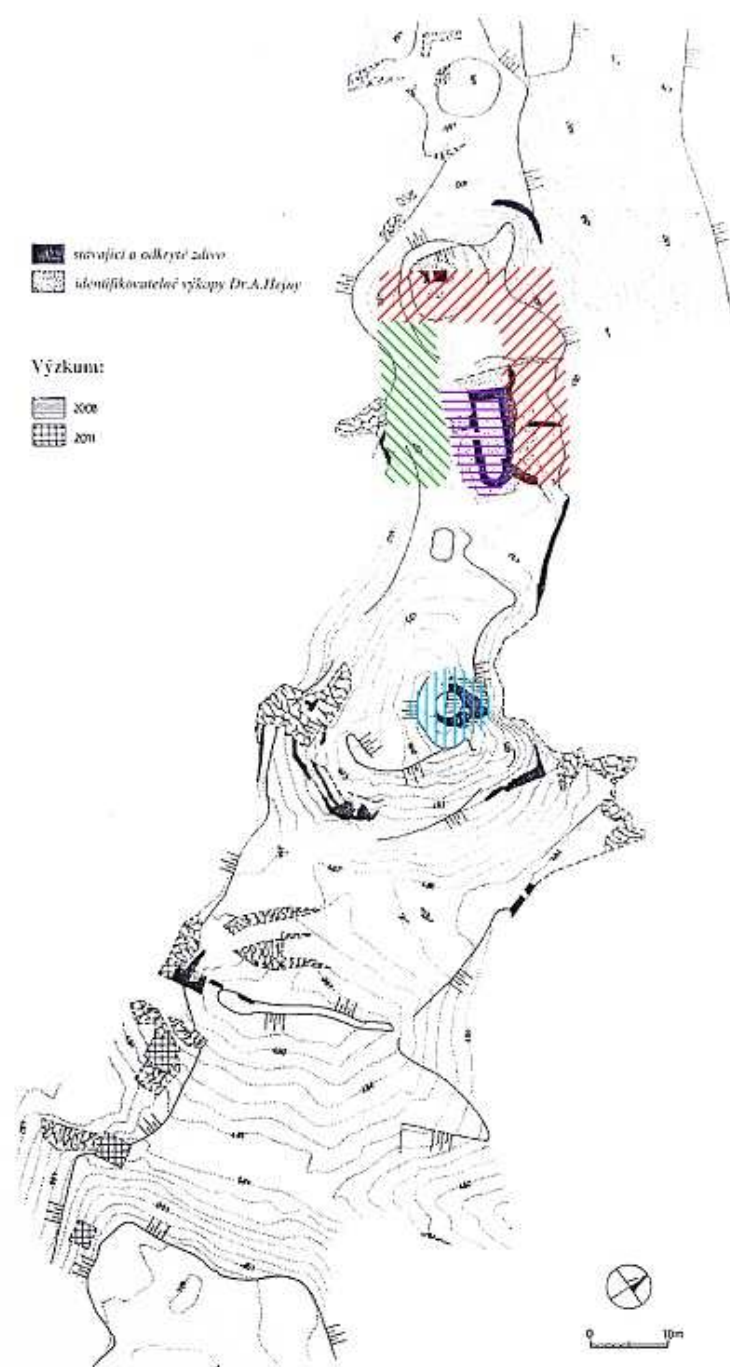
Obrázek č. 9: Orlík nad Vltavou. Půdorys hradu (přízemí) dle Jana Muka, doplněný T. Durdíkem. 1-gotické zdivo z 13. a 14. století, 2-pozdně gotické zdivo, 3-renesanční zdivo, 4-barokní zdivo, 5-klasicistní zdivo. Zdroj: Durdík 1995,31

Obrázek č. 10: Hluboká nad Vltavou. Půdorys hradu. Černě značeno středověké zdivo dochované ve sklepech dnešního zámku. Zdroj: Kašíčka-Nechvátal 1992, 294

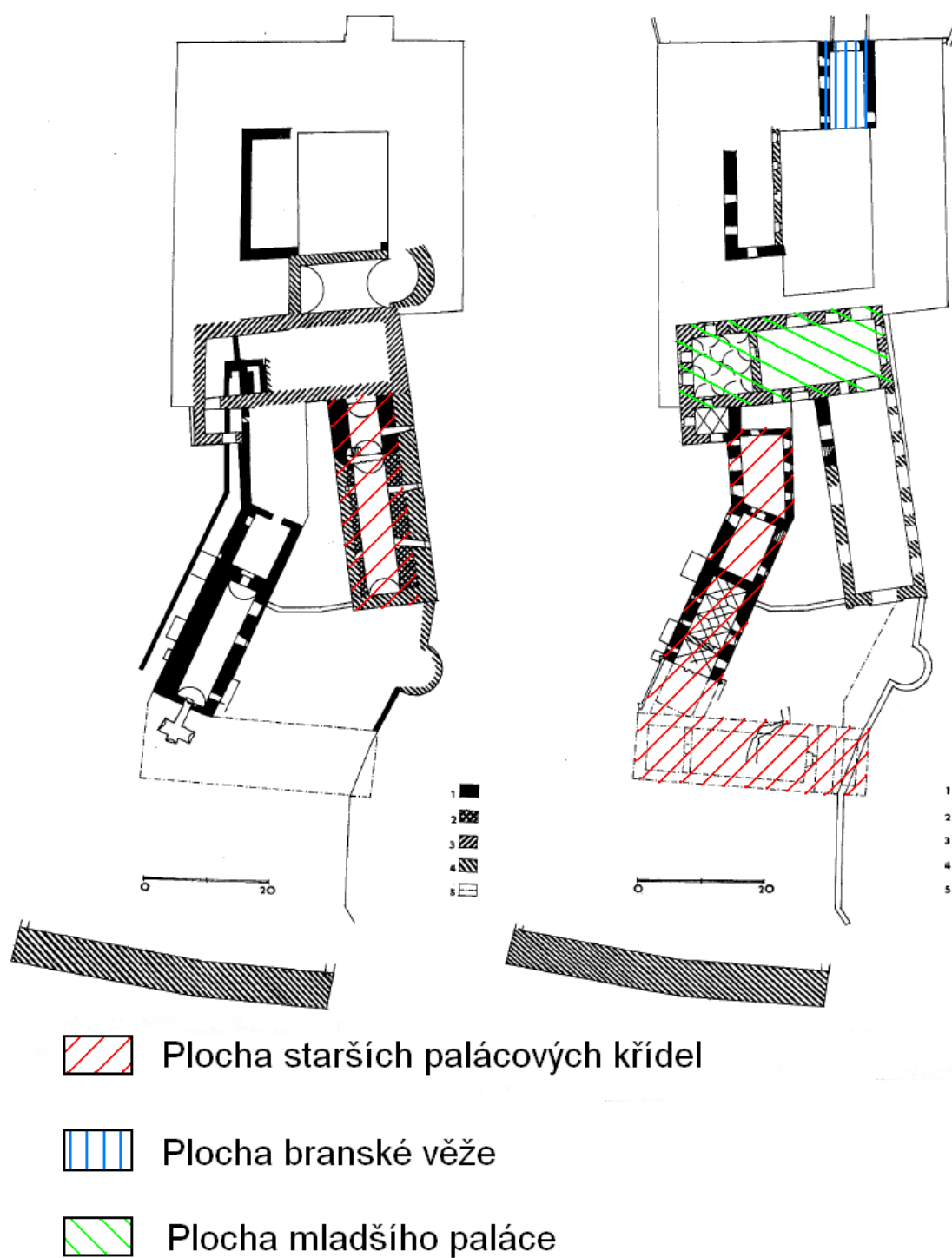

Obrázek č. 11: Hluboká nad Vltavou. Plán hradu. Vysvětlení: a. Nejstarší stavení; b. co přistaveno v letech 1562-1598; c. přistaveno za Maradasa; c1. bývalá kovárna a byt kovářův; d. přistaveno v roce 1720; e. přistaveno roku 1762; f. stavení nynějšího zámku; g. místo bývalé zbrojnice. (Podlé plánu Mikuškovičova). Zdroj: Sedláček 1996a, 128

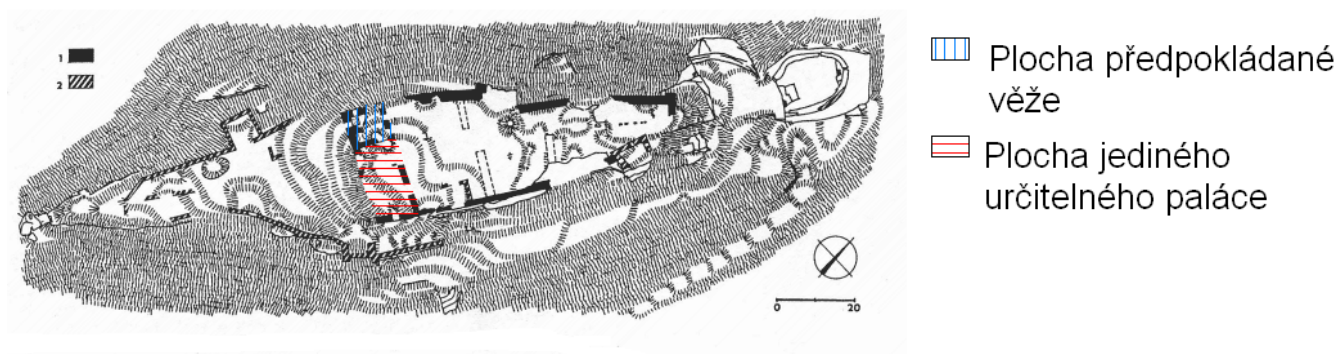

- Přibližná plocha zjištěných palácových křídel
- Plocha předpokládaného paláce
- Plocha středověké kaple
- Přibližná plocha věže

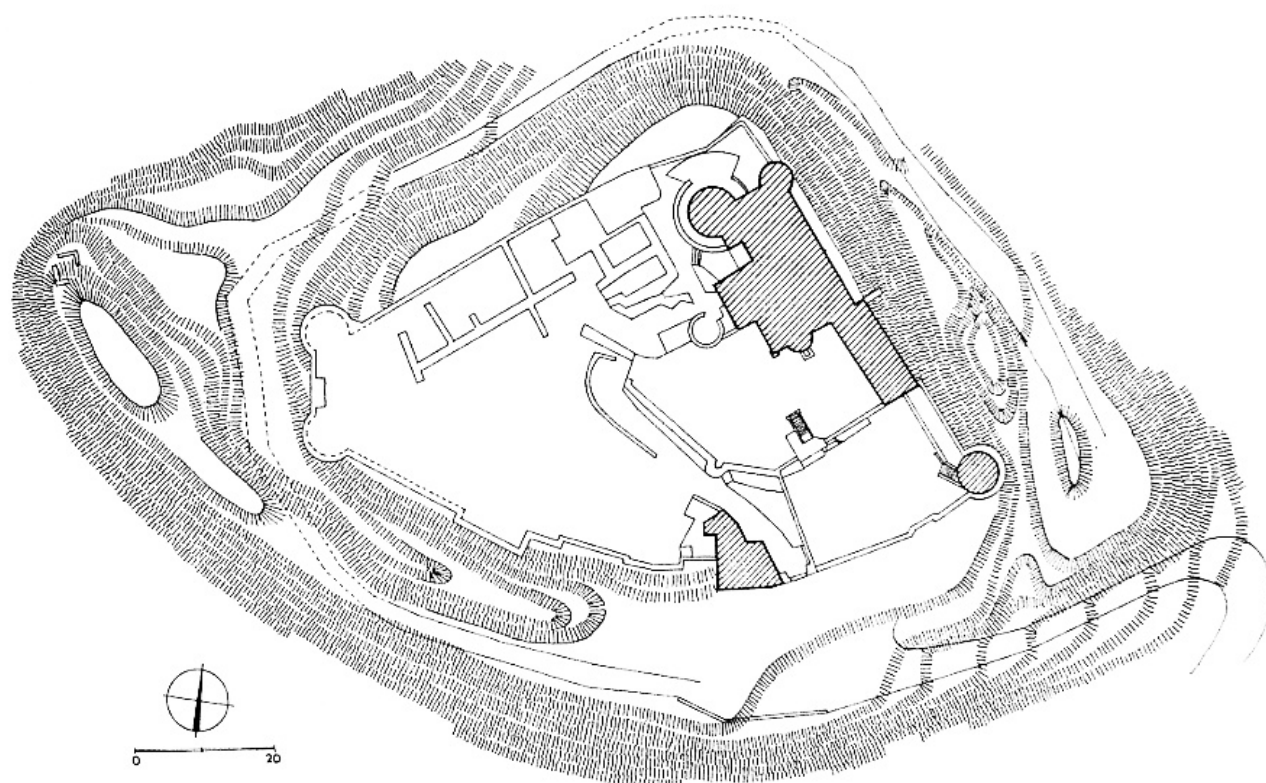
Obrázek č. 12: Velešín. Půdorys hradu. Zdroj: Durdík 2011 b, 25

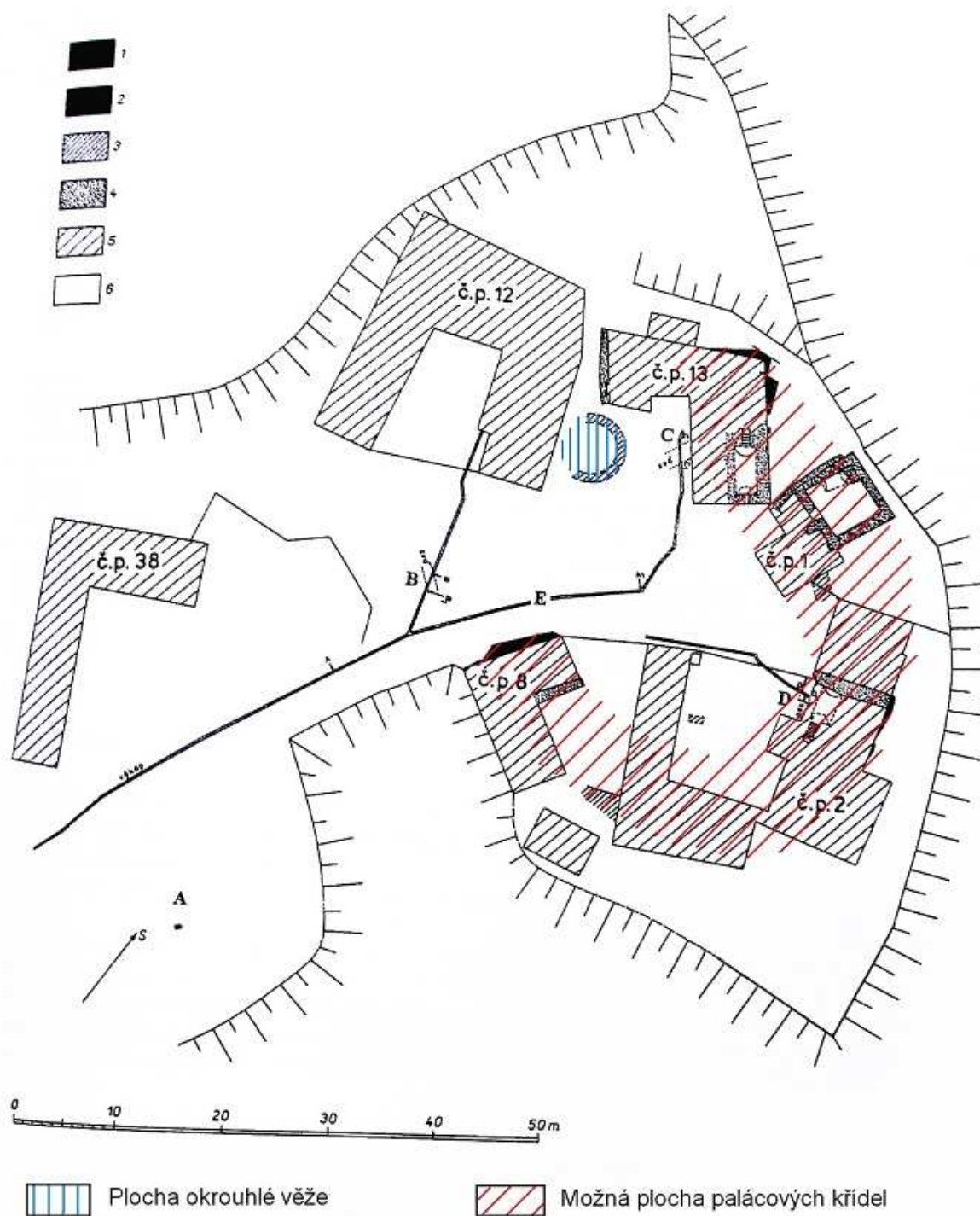
Obrázek č. 13: Bechyně půdorysy hradu dle J. Muka doplněné T. Durdíkem. 1- starší gotické zdivo, 2 – pravděpodobně starší gotické zdivo, 3 – mladší gotické zdivo, 4 – pozdně gotické zdivo, 5 – zadní zbořený palác podle plánu z roku 1764. Zdroj: Durdík 2005, 12

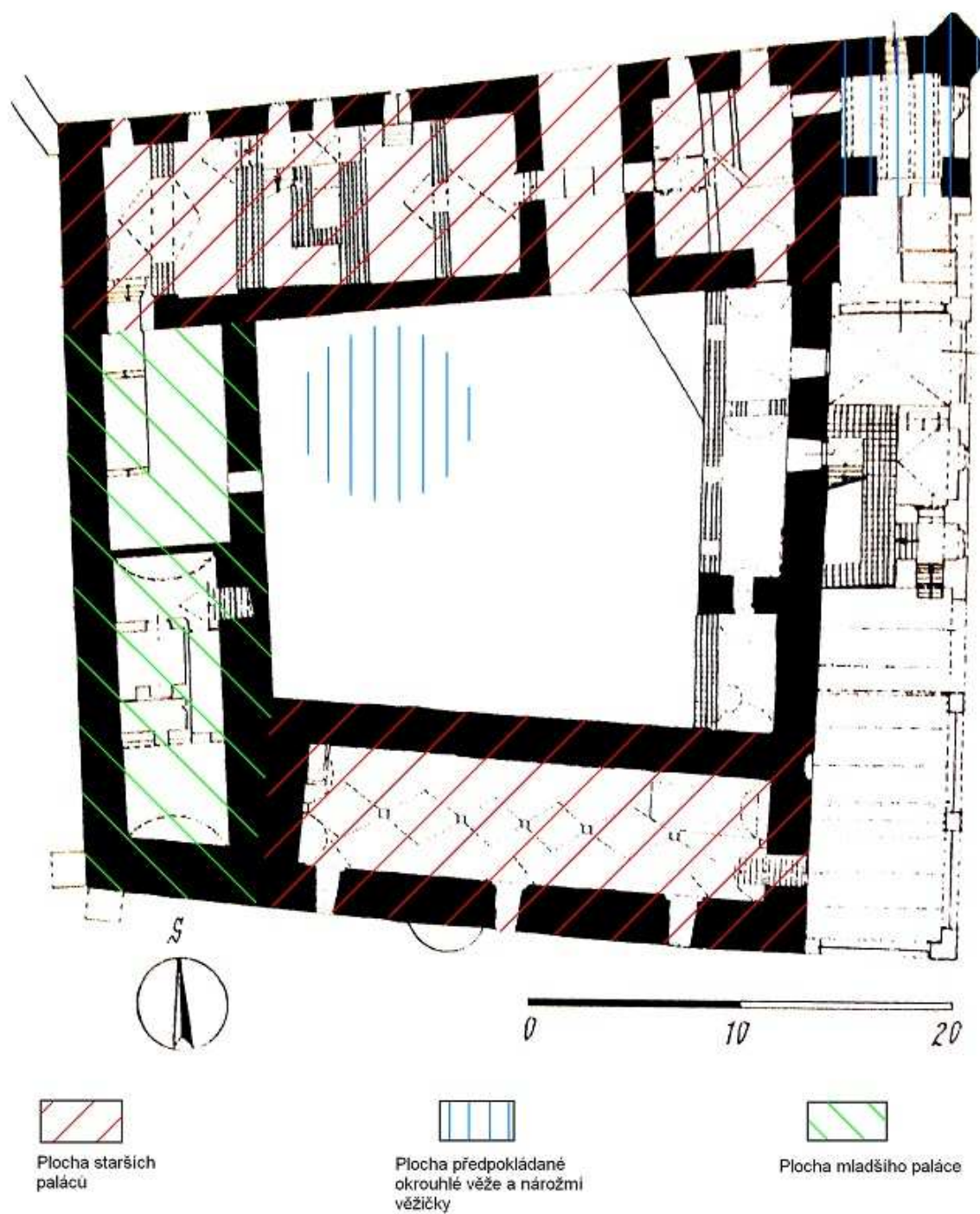
Obrázek č. 14: Děvín. Půdorys hradu dle F. Gabriela. 1-starší zdivo, 2-mladší zdivo Zdroj: Durdík 2009 a, 111

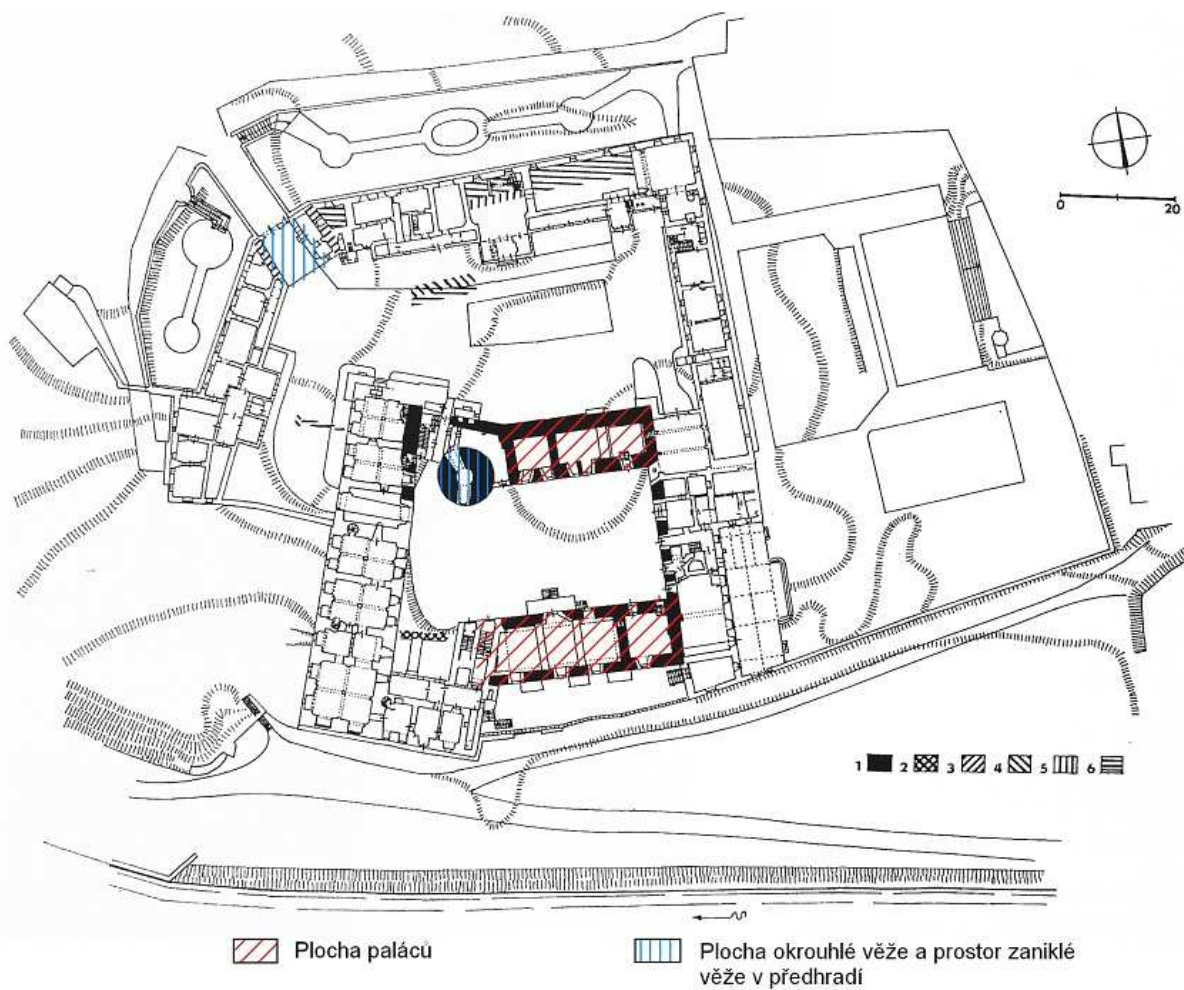
Obrázek č. 15: Most (Hněvín, Landeswarte). Půdorys hradu. Bez vyznačení stáří jednotlivých zdív. Novověké stavby šrafovány. Zdroj: Durdík 2009 a, 367. Kvůli současnému velmi neuspokojivému stavu hradu není v rámci tohoto půdorysu šrafována ploch věže ani plochy paláců.

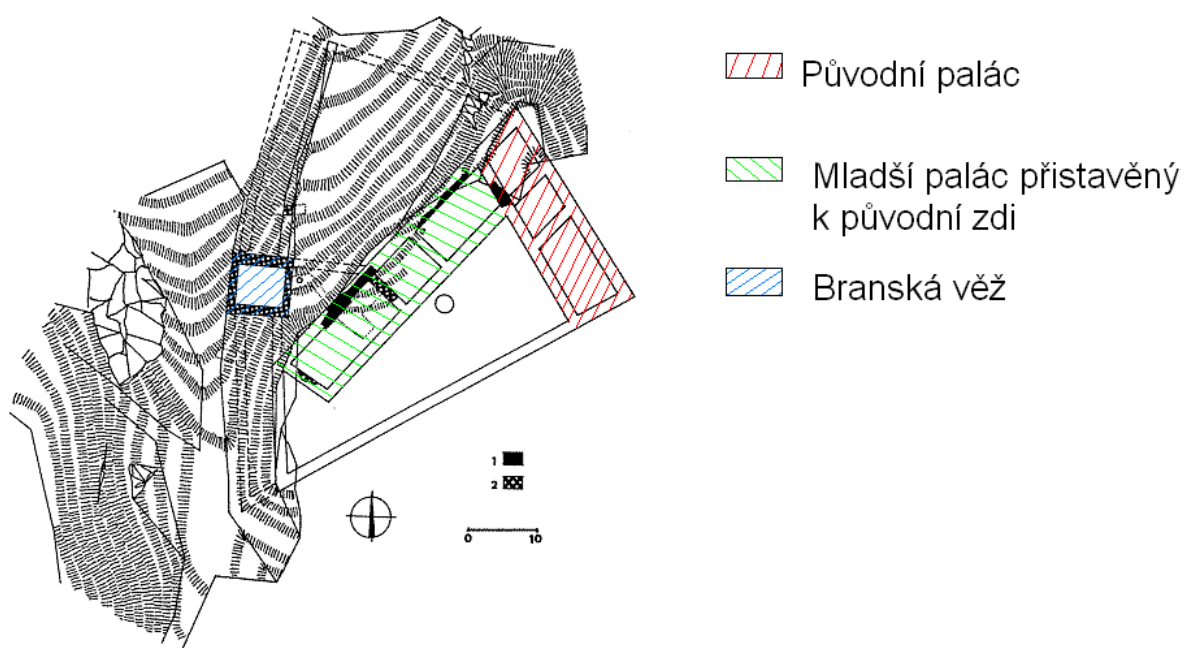
Obrázek č. 16: Újezdec. Půdorys hradu (podklad dle T. Durdíka, zaměření A. Majerem). 1-středověké zdivo, 2-stratigraficky mladší středověké zdivo, 3-zdivo pod úrovní terénu podle místních obyvatel a vegetačních příznaků, 4-silnější zdivo současných domů, 5-stávající zástavba, 6-suterén. Zdroj: Durdík- Fröhlich 2006, 339

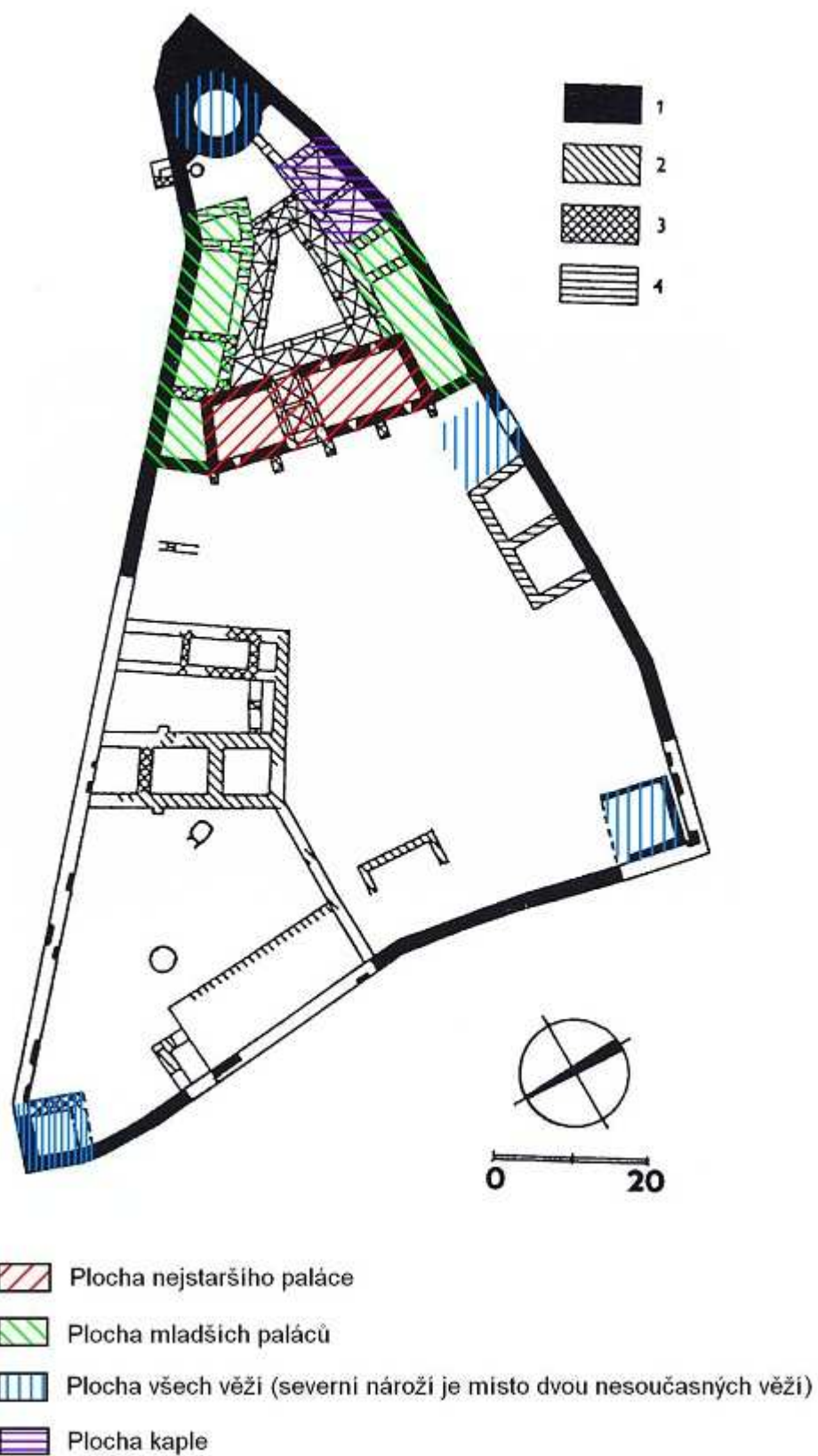
Obrázek č. 17: Protivín. Půdorys hradu v úrovni sklepů. Černě gotické zdivo bez rozlišení stáří, křížkovaně renesanční zdivo. Zdroj: Muk 1996, 38

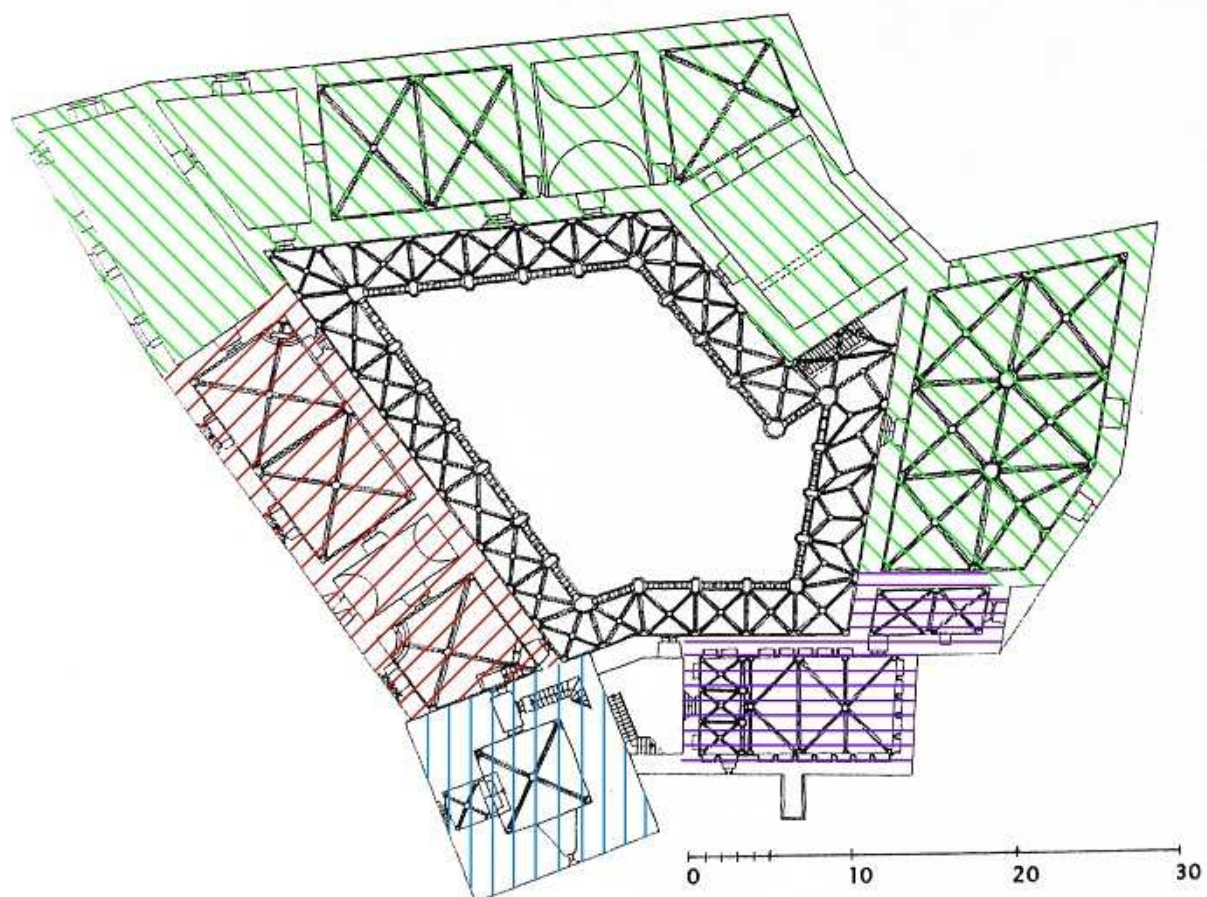
Obrázek č. 18: Poděbrady. Půdorys hradu. Zdroj: Durdík 2009 a, 437

Obrázek č. 19: Tetín. Půdorys hradu. Zdroj: Durdík 2009, 552

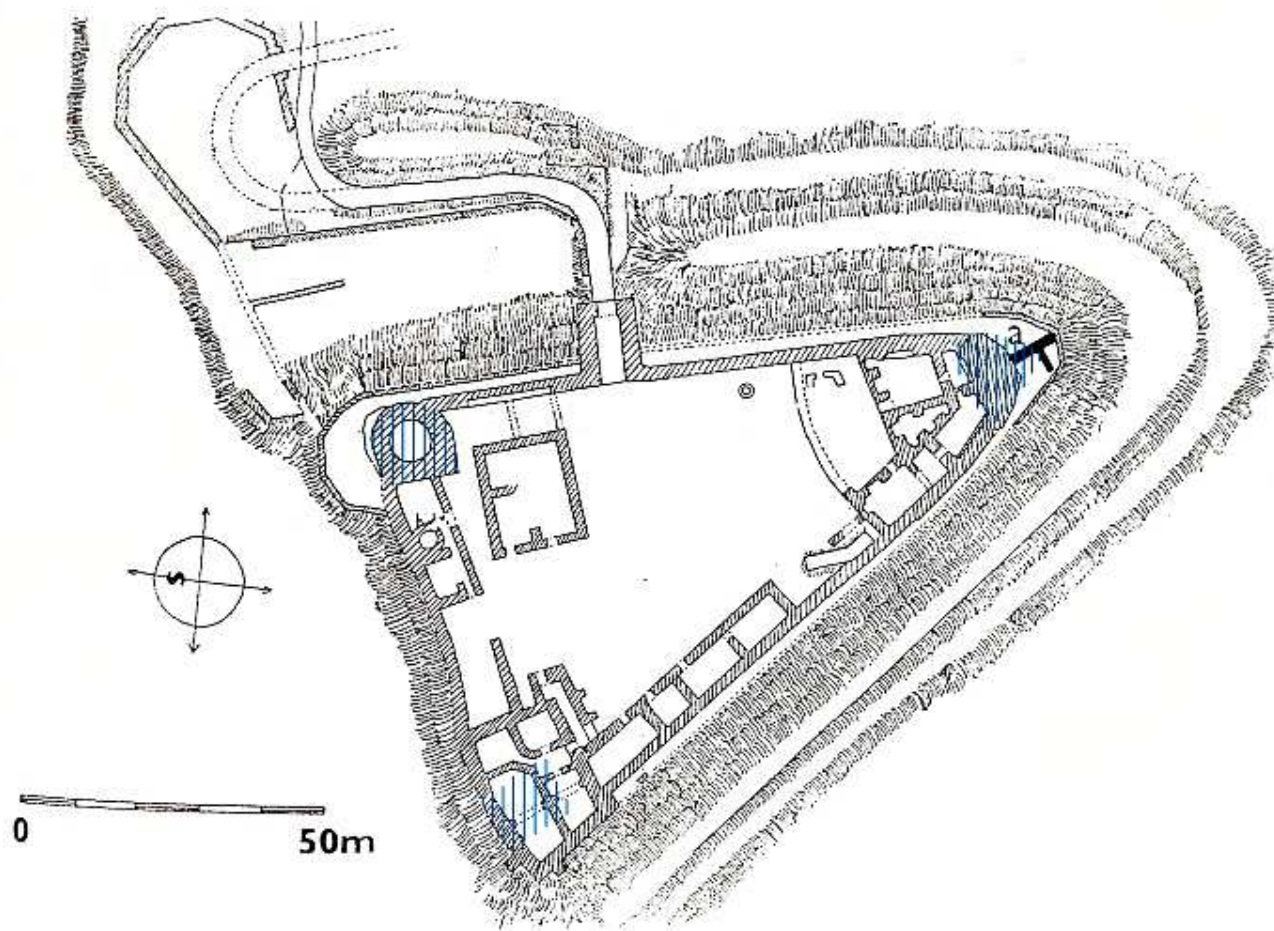

Obrázek č. 20: Křivoklát. Půdorys hradu (stav hradu v 13. století). Zdroj: Durdík 2009 a, 300

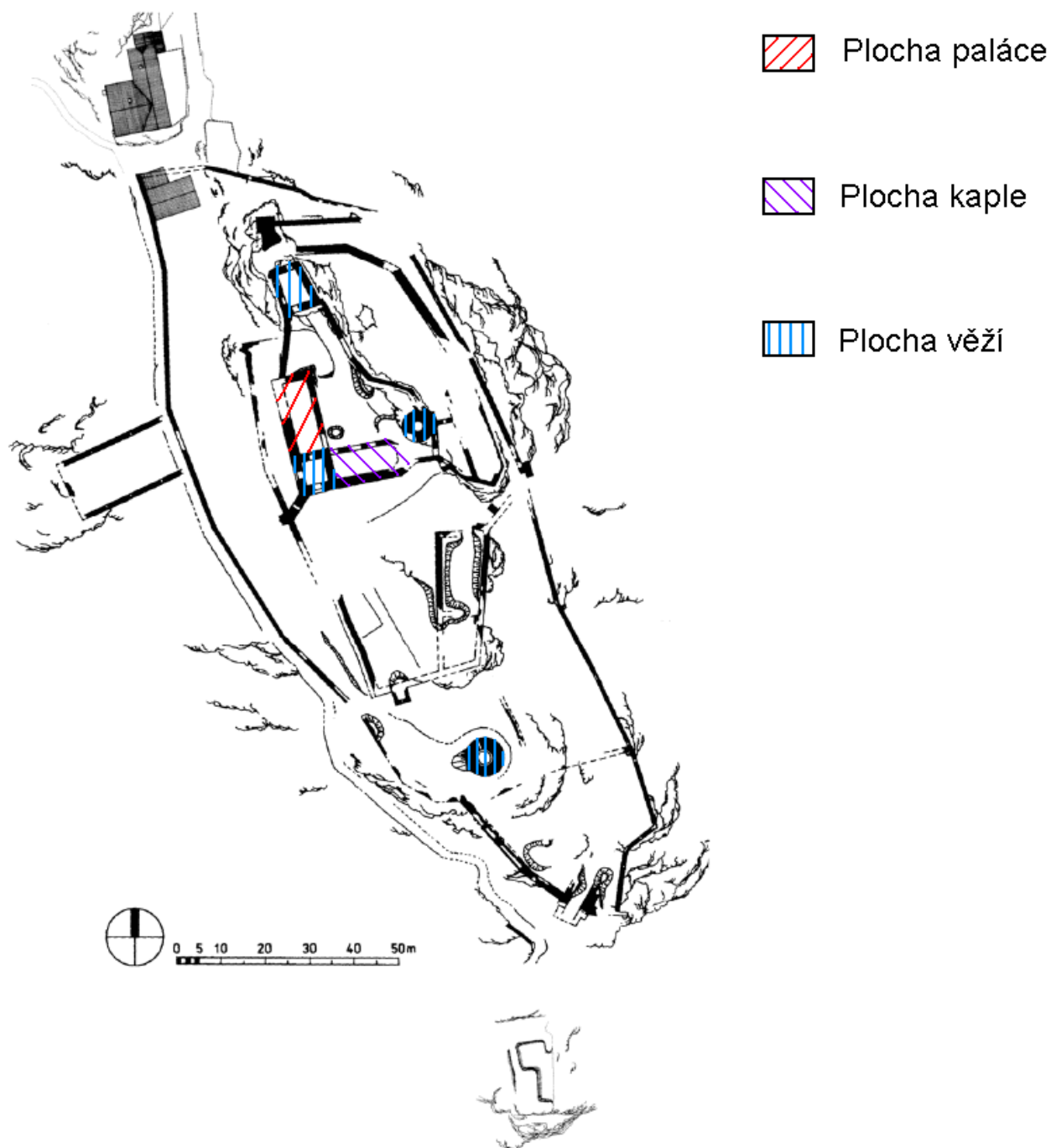
- Plocha staršího palácového křídla
- Plocha mladších palácových křídel
- Plocha věže
- Plocha kaple

Obrázek č. 21: Zvíkov. Půdorys jádra hradu (úroveň prvního patra). Zdroj: Menclová 1976, 213

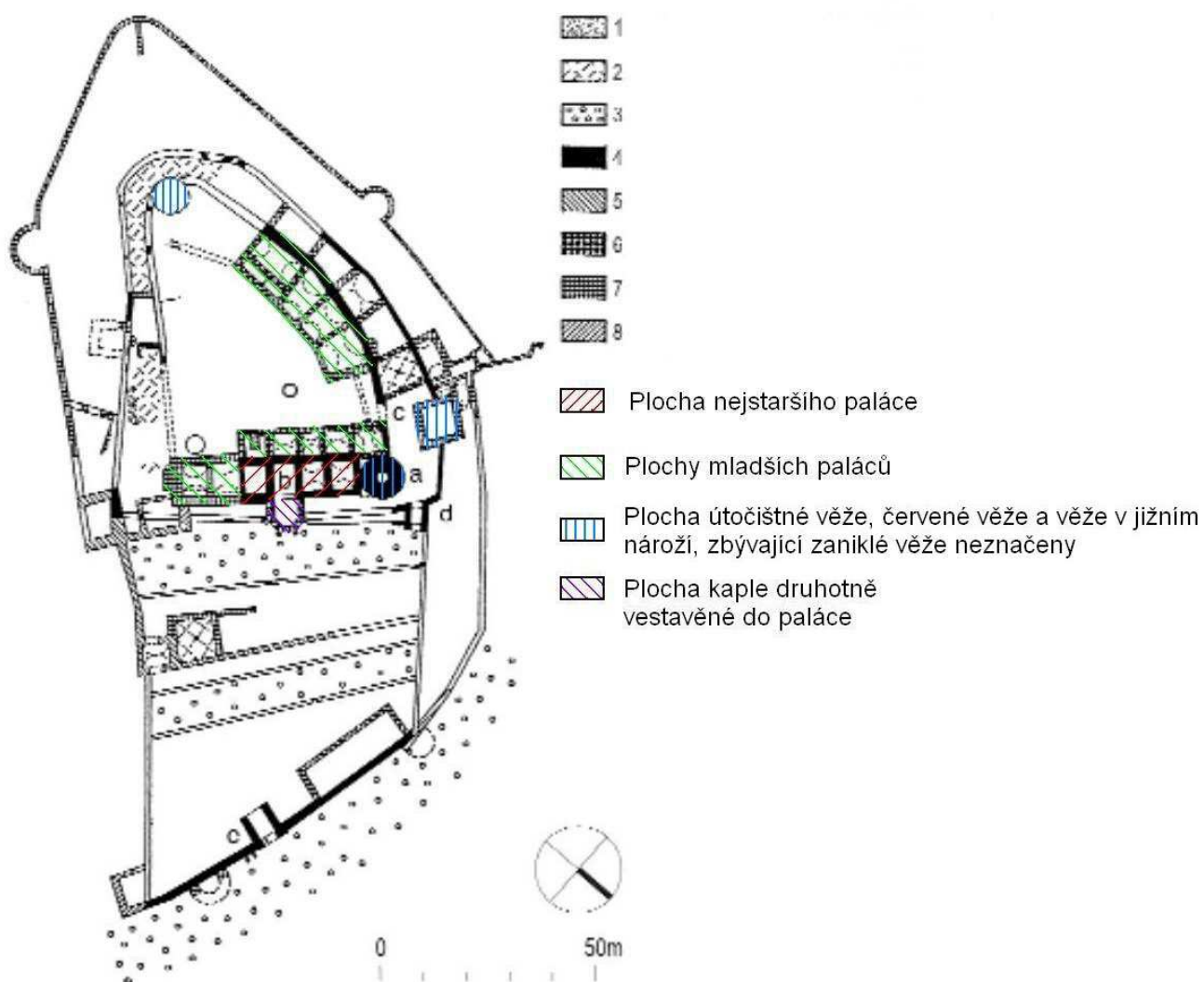

 Plocha původně okrouhlé věže, plocha možné věže v jižním nároží a prostor předpokládané věže v západním nároží

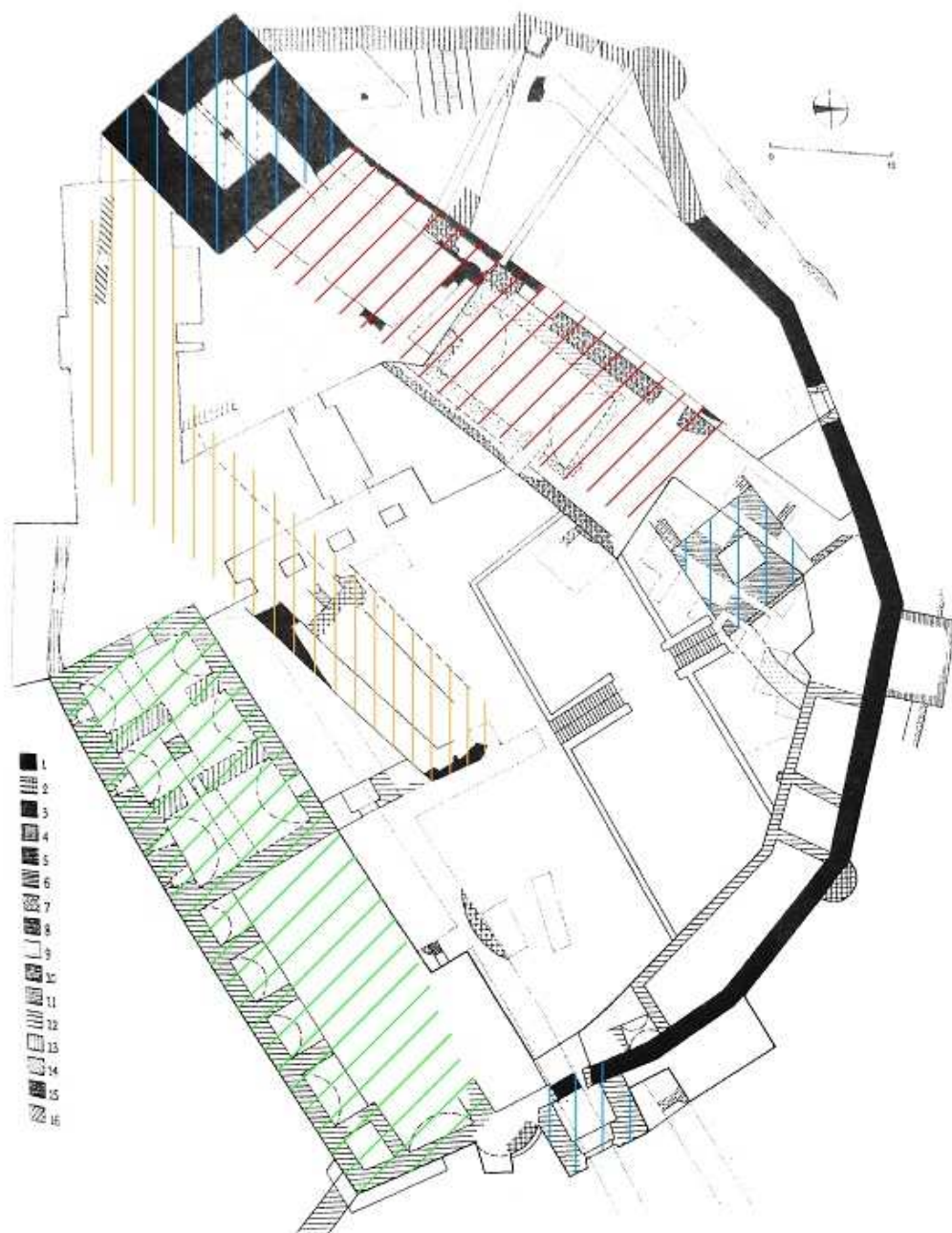
Obrázek č. 22: Lichnice. Půdorys hradu dle J. Friče. Zdroj: Frolík-Sigl 1993, 117

Obrázek č. 23: Osek (Rýzmburg, Riesenburg). Půdorys hradu dle I. Lehkého. Zdroj: www.hradosek.cz, citováno 31. 3. 2015

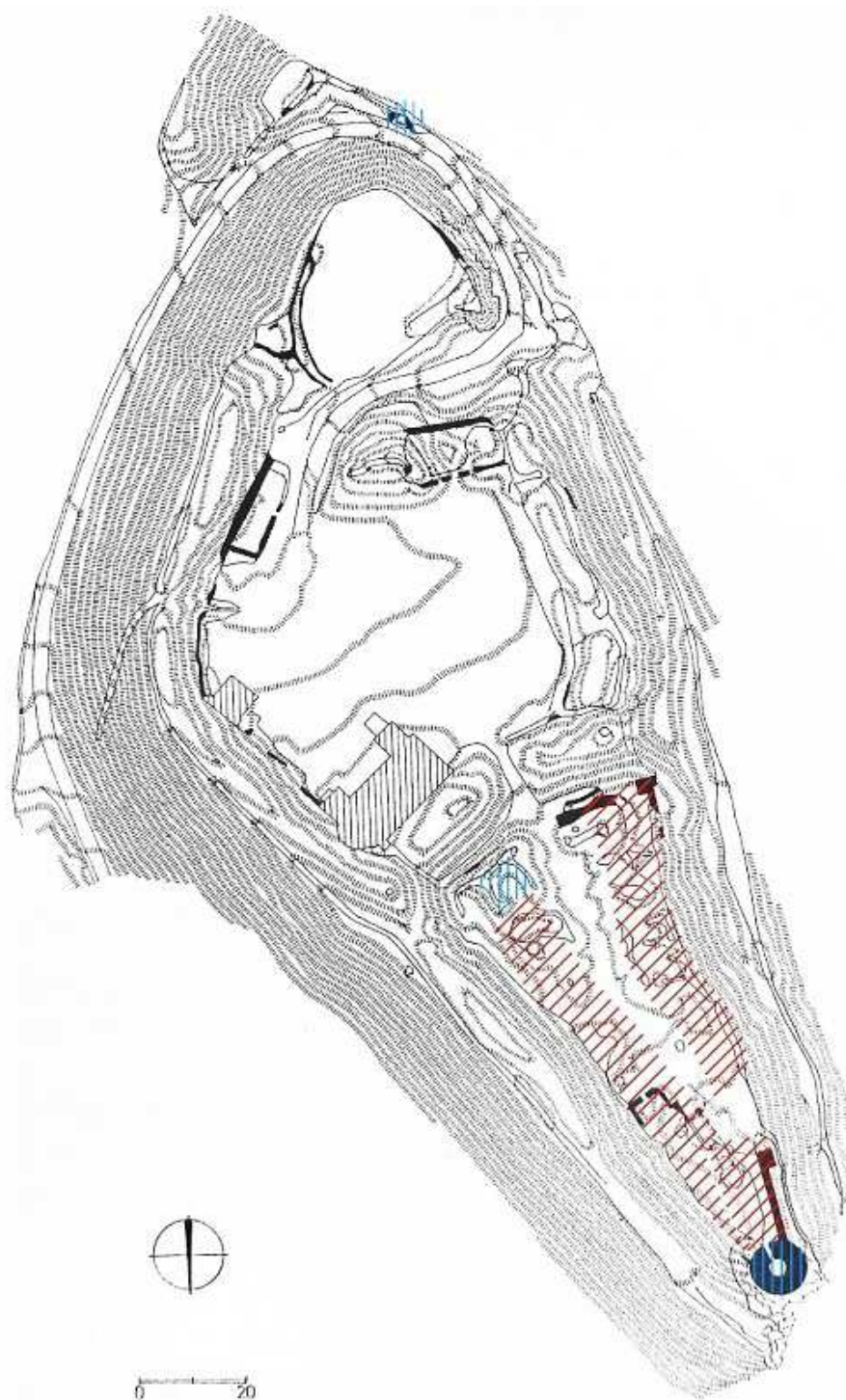

Obrázek č. 24: Jindřichův Hradec. Půdorys hradu dle T. Durdíka. 1-výzkumem zjištěný val přemyslovského hradiště, 2-mladohradištní příkop, 3-středověké příkopy, zdivo prvé poloviny 13. století, 5-mladší a pravděpodobné zdivo ze 13. století, 6-zdivo ze 14. století, 7-pozdně gotické zdivo, 8-pravděpodobně pozdně gotické zdivo. Zdroj: Razím 2004, 184

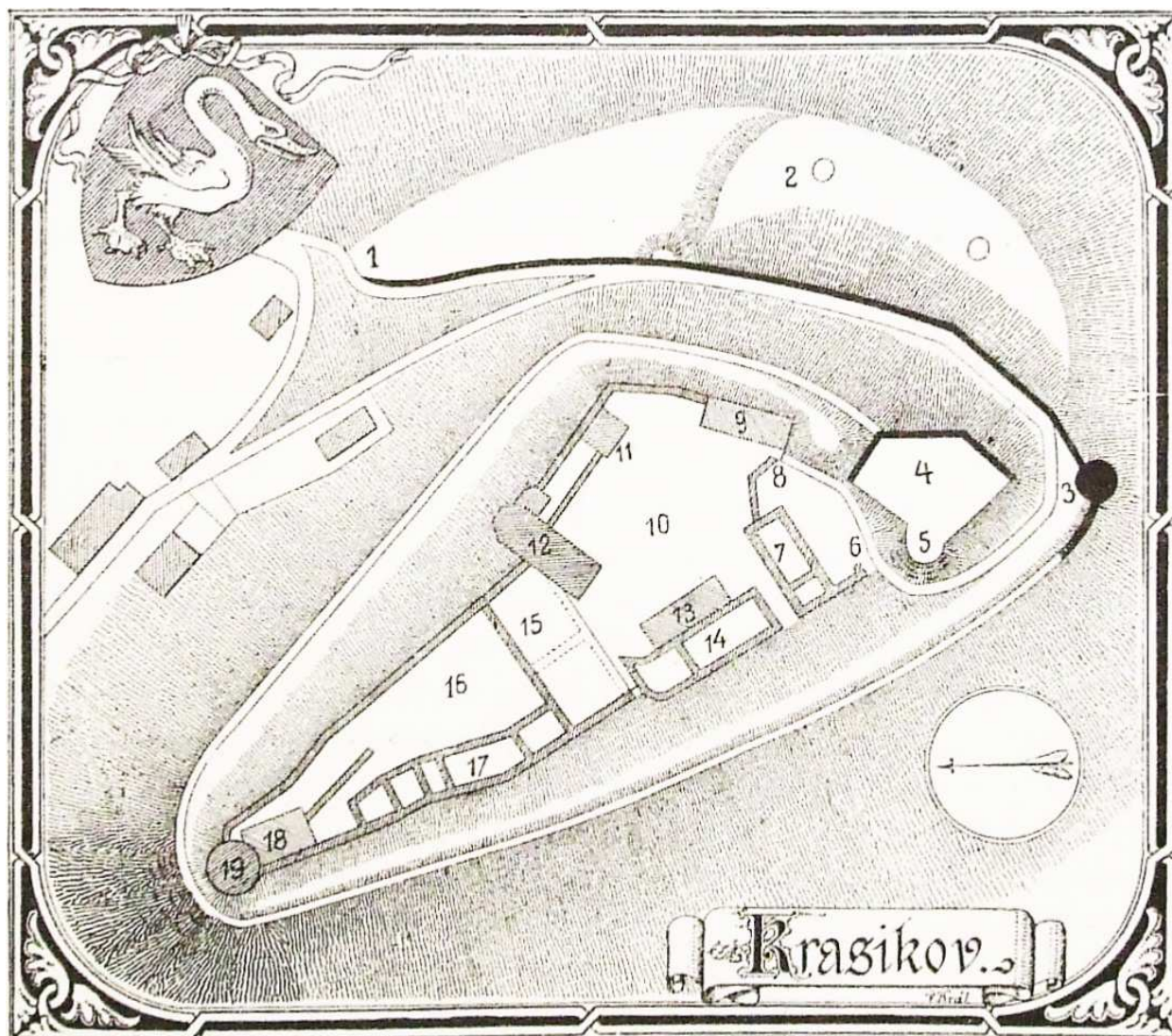
- Plocha staršího paláce
- Předpokládaná plocha možného (i když výrazně užšího) paláce
- Plocha mladšího paláce, postaveného v původním předhradí
- Plocha Vlčkovy věže, archeologicky odhalené věže a branské věže

Obrázek č. 25: Vimperk. Půdorys hradu. Obrys suterénních místností čárkovaně, obrys sond archeologického výzkumu tečkovaně. 1-zdivo z 13. století, 2-mladší zdivo z 13. století, 3-patrně zdivo z 13. století, 4-patrně mladší zdivo z 13. století, 5-zdivo na sucho z 13. století, 6-zdivo z doby okolo roku 1400, 7-mladší zdivo z doby okolo roku 1400, 8-mladší zdivo z doby okolo roku 1400 či mladší, 9-blíže nedatované zdivo, nejspíše z doby okolo roku 1400, 10-zdivo ze 14. či staršího 15. století, 11-blíže nedatované zdivo vnější parkánové hradby, 12-pozdně gotické zdivo, 13-mladší pozdně gotické zdivo, 14- patrně pozdně gotické zdivo, 15-goticko-renesanční zdivo, 16-blíže nedatované středověké zdivo.
Zdroj: Durdík 2011 a, 117

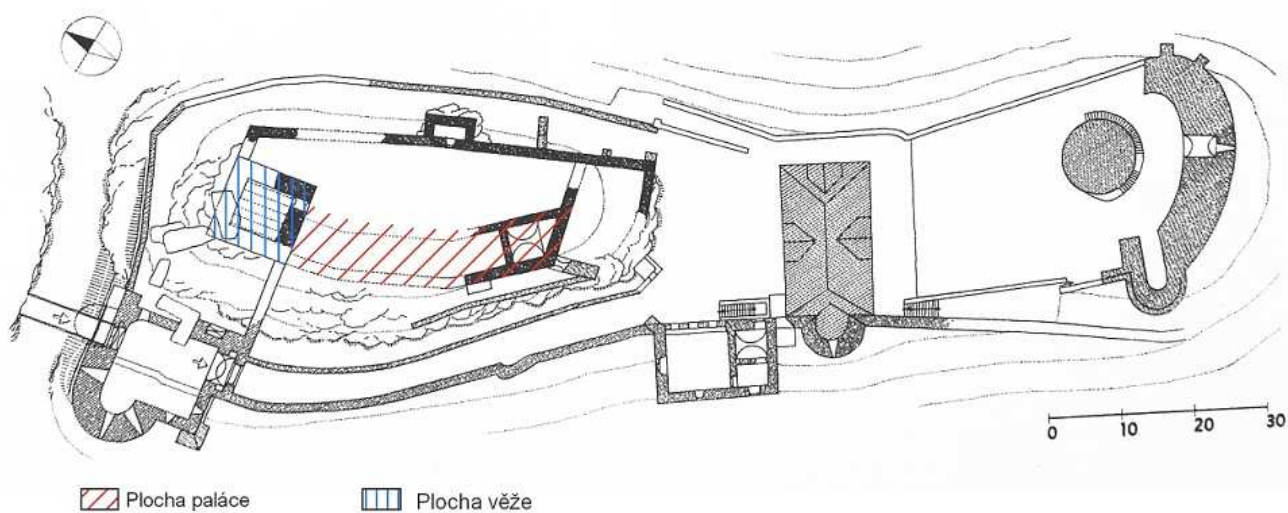

- Palácová křídla bez rozlišení stáří, pravděpodobný stav na přelomu středověku a novověku
- Plocha útočištné věže, zaniklé čtverhranné věže a věže chránící přístup k bráně do předhradí

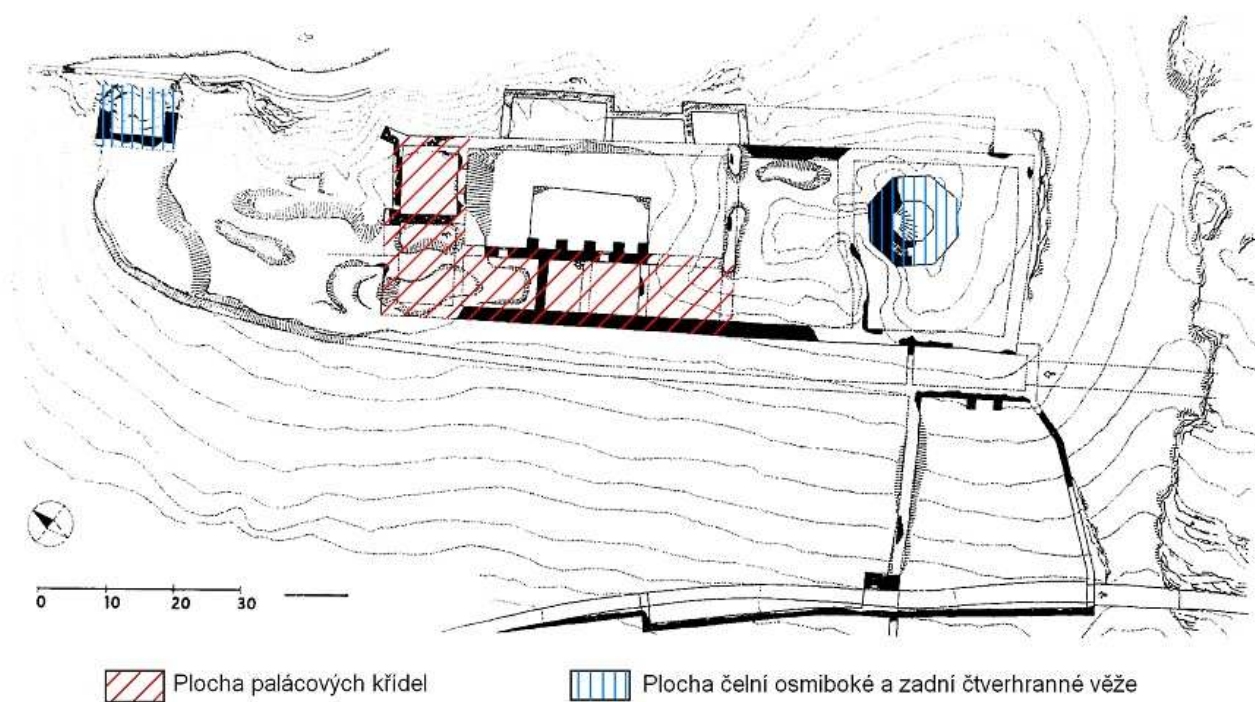
Obrázek č. 26: Krasíkov (Švamberk). Půdorys hradu. Zdroj: Durdík 2011 a, 106

Obrázek č. 27: Krasíkov, plán hradu dle A. Sedláčka. Vysvětlení: 1. Místo, kde odbočuje cesta ke hradu a vedle ní začíná kamenný val; 2. výsadek na hoře s dvěma děrami; 3. věž na obranu cesty; 4. bašta s 5. polokrouhlým výstupkem; 6. brána?; 7. stavení (pivovár, sladovna sklady); 8. brána; 9. byt kostelníkův; 10. dvůr předhradí; 11. zvonice; 12. kaple; 13. dřevěná bouda; 14. Konice; 15. příkop; 16. dvůr zadního hradu; 17. dlouhé stavení ke hradbám přistavěné; 18. kůlna; 19. velká věž. Zdroj: Sedláček 1998 a, 43

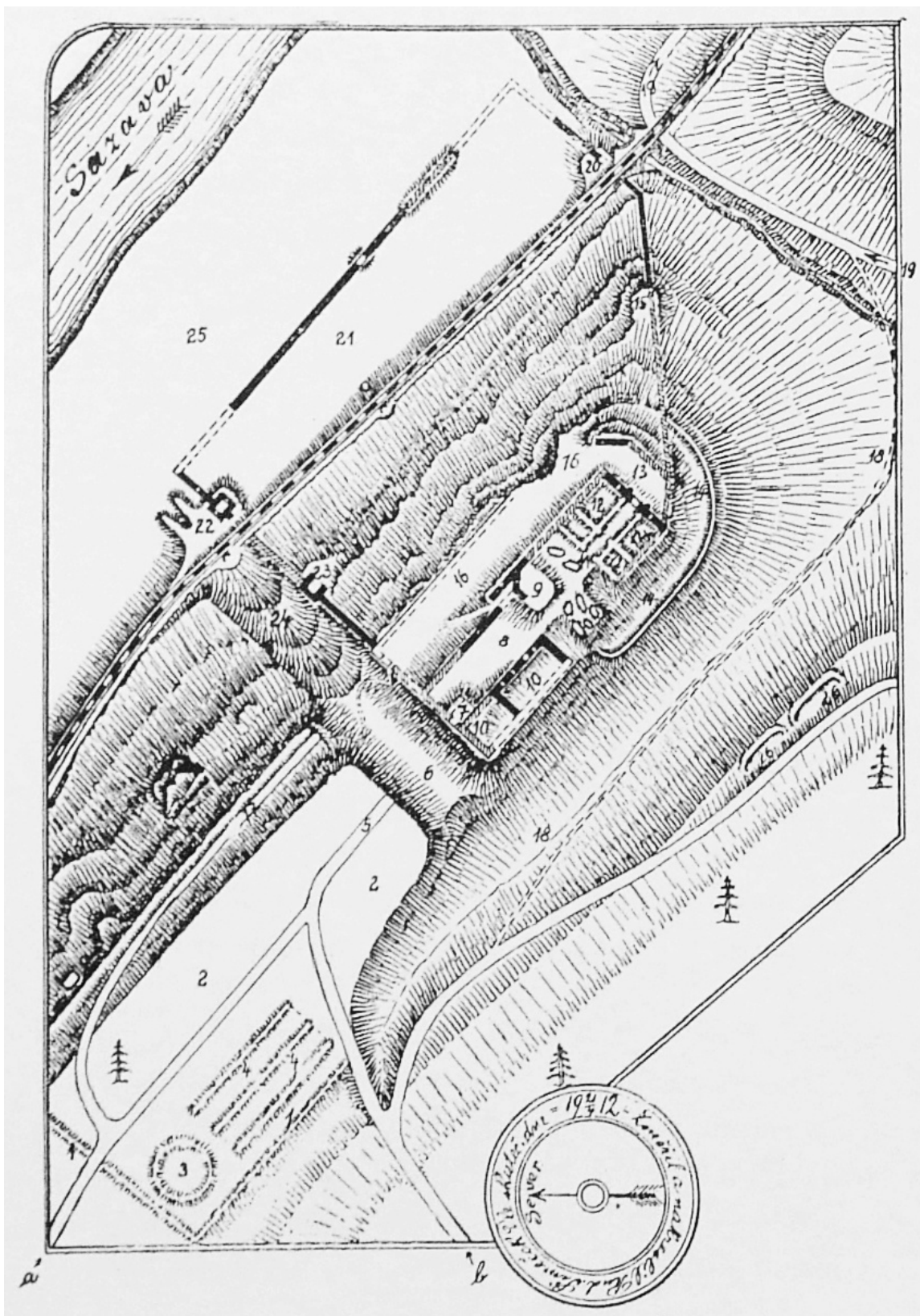
Obrázek č. 28: Krupka (Rosenberg). Půdorys hradu. Zdroj: Menclová 1976, 389

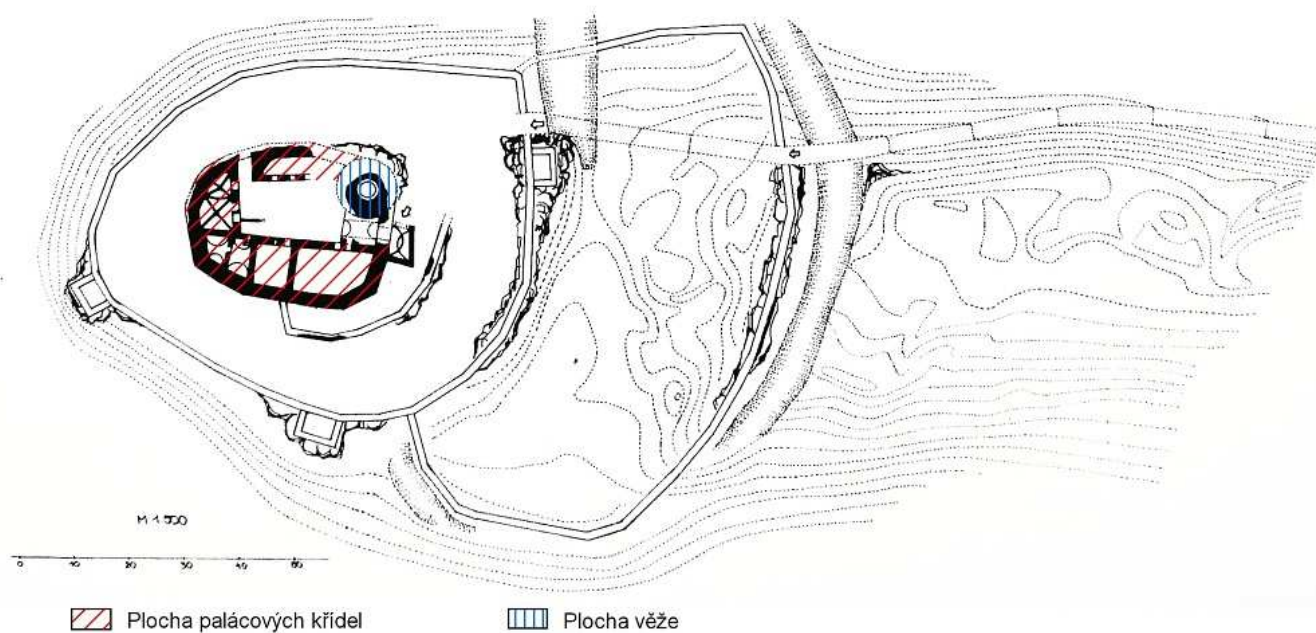
Obrázek č. 29: Příběnice. Půdorys hradu. Zdroj: Menclová 1976, 180

Obrázek č. 30: Stará Dubá. Půdorys hradu dle zaměření Z. Dragouna. Zdroj: Varhaník 2011,30

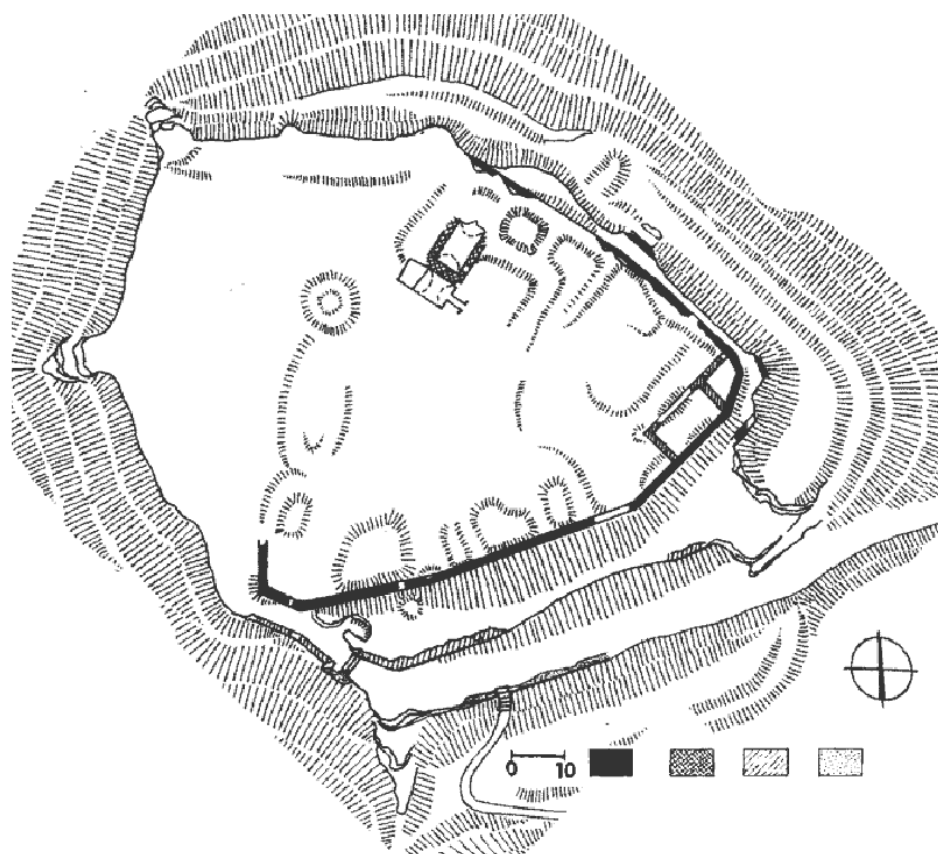
Obrázek č. 31: Stará Dubá. Plán hradu dle A. Sedláčka: a,b dvoje cesty po výšině k brance 1 ve hradbě zavírající předhradí 2, 3 buď věžiště neb týniště, 4 záhadné náspy, 5 jediná cesta k hradu přes 6 příkop a k 7 bráně k vlastnímu hradu. V něm je 9 místo kaple, 10 přední, 11, 12 zadní stavení (palác), za ním 13 parkán, 14 příkop. S městečkem spojuje hrad 15 hradba a v tu stranu je 16 široký parkán (zahrádka?), z něhož jde 17 cesta do předhradí (z branky snad jen pro pěší), 18 pěšina od 19 cesty. V podhradí je 20 snad věžiště, 21 místo Odrance, 22 brána k němu ještě stojící, 23 věž k zesílení hradby, 24 příkop po stráni dolů, 25 prázdné místo před podhradím, 26 základy nějakého opevnění při cestě. Zdroj: Sedláček 1997 b, 102

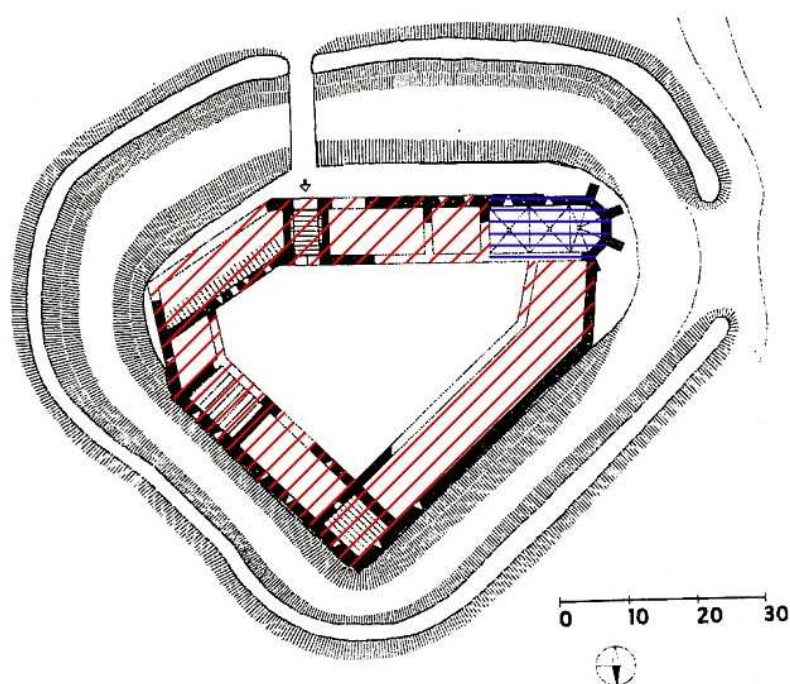
Obrázek č. 32: Vízmburk. Půdorys hradu dle M. Lazáka. Černě značeno zdivo odkryté archeologickým výzkumem (rok 1975). Zdroj: Menclová 1976, 440

Obrázek č. 33: Říčany. Půdorys hradu. 1-dochované nebo archeologicky zjištěné zdivo první stavební fáze z 13. století, 2-v negativu zjištěné zdivo první stavební fáze z 13. století, 3-dochované nebo archeologicky zjištěné zdivo druhé stavební fáze 13. století, 4-blíže nedatované středověké zdivo, 5-zdivo z dvacátého století, 6-zdivo třetí stavební fáze, 7-negativ zdiva třetí stavební fáze. Zdroj: Durdík 2002 b, 86

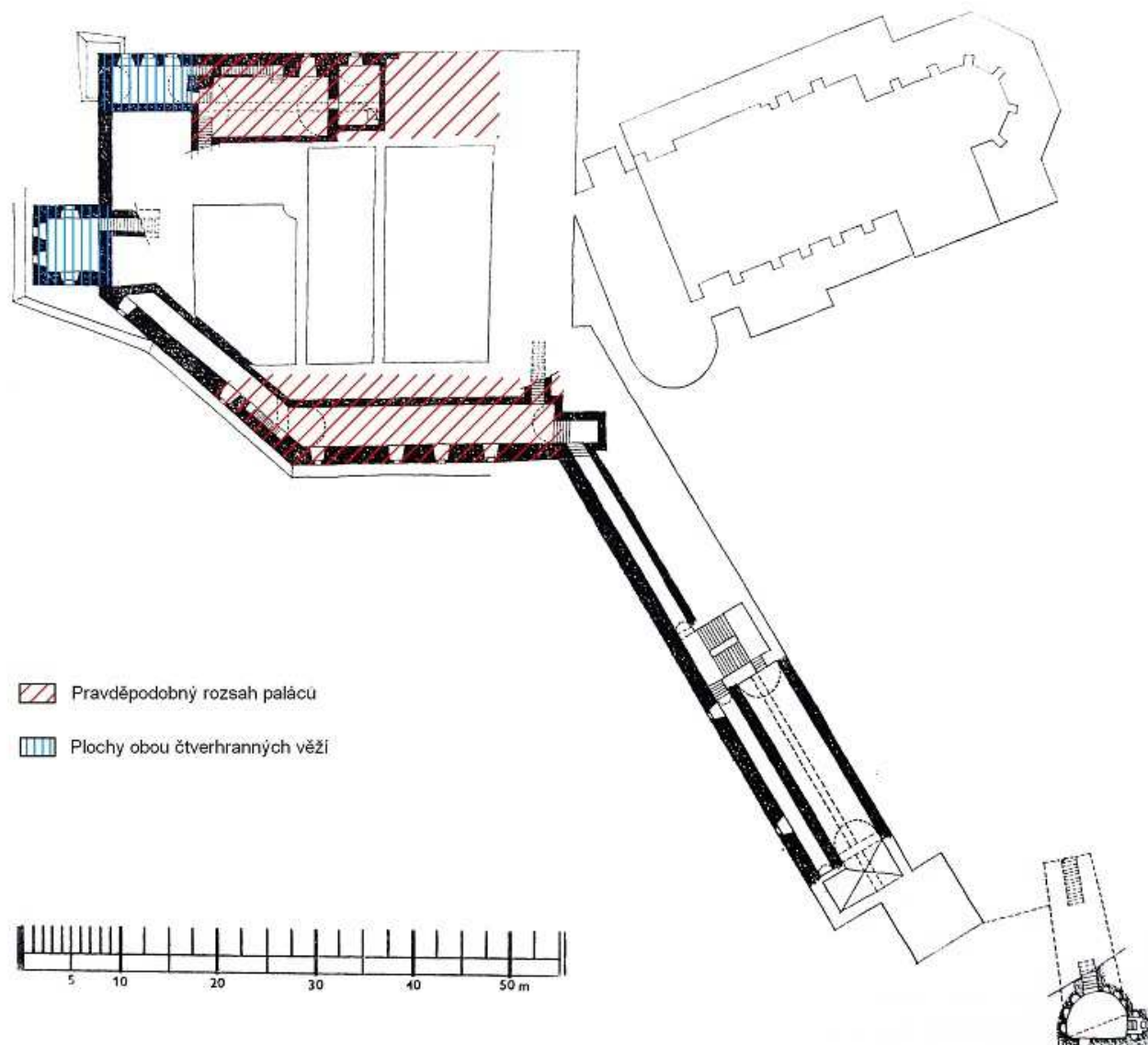

Obrázek č. 34: Preitenstein (Nečtiny). Náčrt hradu dle T. Durdíka upravený Z. Procházkou. Černě zdivo z 30. let 14. století, křížkovaně, šrafovane a tečkovaně chronologicky další stavební fáze. Zdroj: www.hrady.cz, citováno 25. 10. 2014

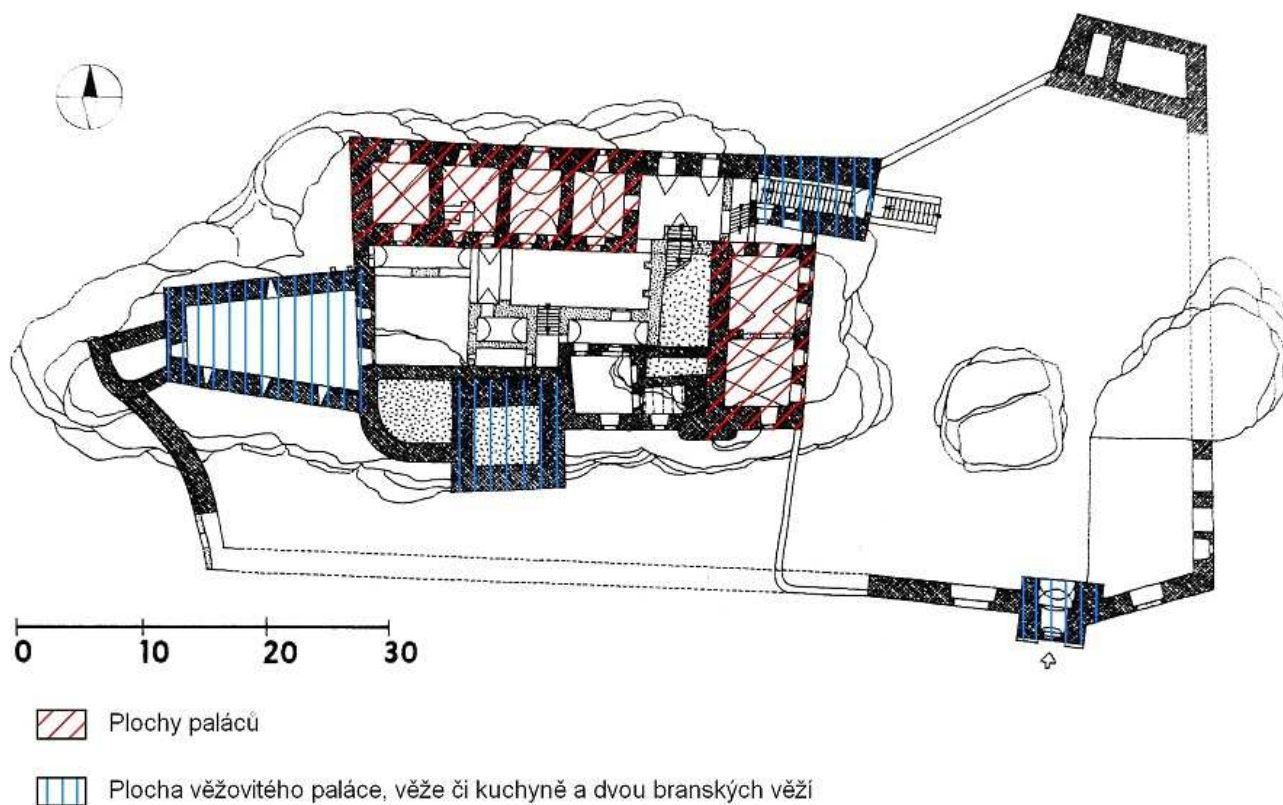

 Plocha palácových křídel Plocha kaple

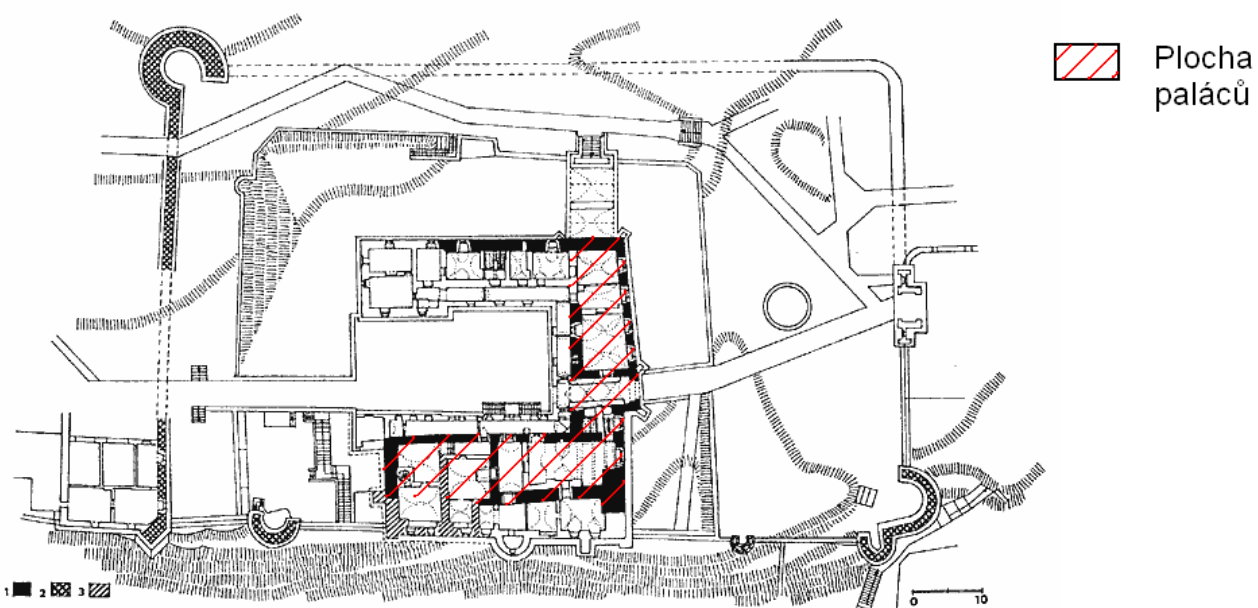
Obrázek č. 35: Hrádek u Purkarce (Karlshaus). Půdorys hradu. Zdroj: Menclová 1976, 72

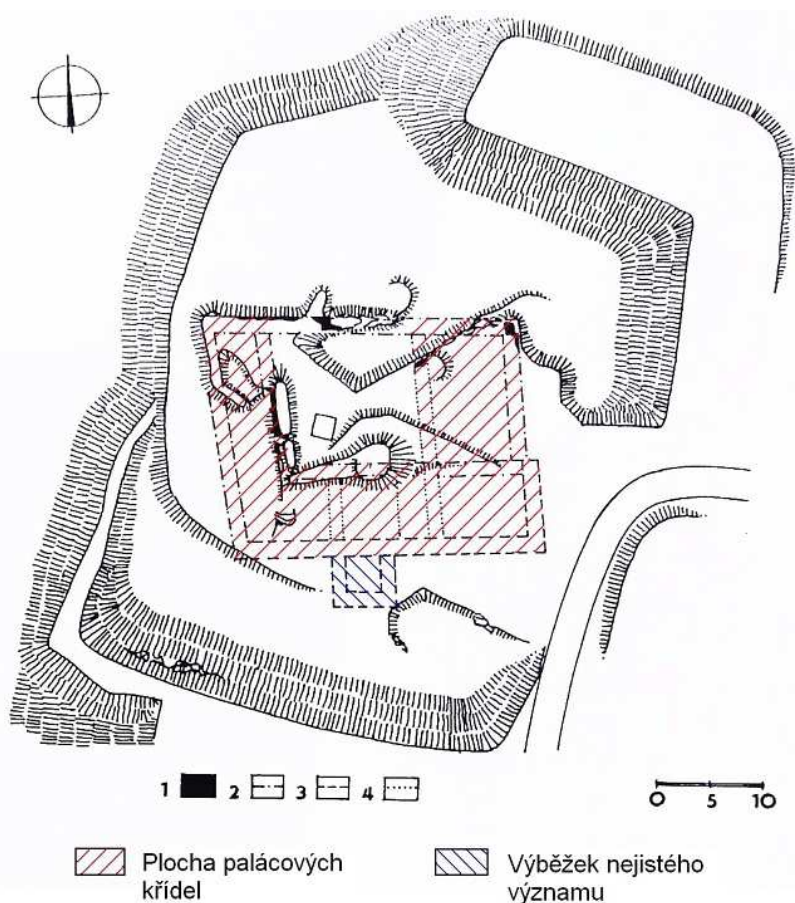
Obrázek č. 36: Hrádek na Zderaze. Půdorys hradu podzemní část. Černě pravděpodobné středověké zdivo. Zdroj: Lorenc 1973, 152

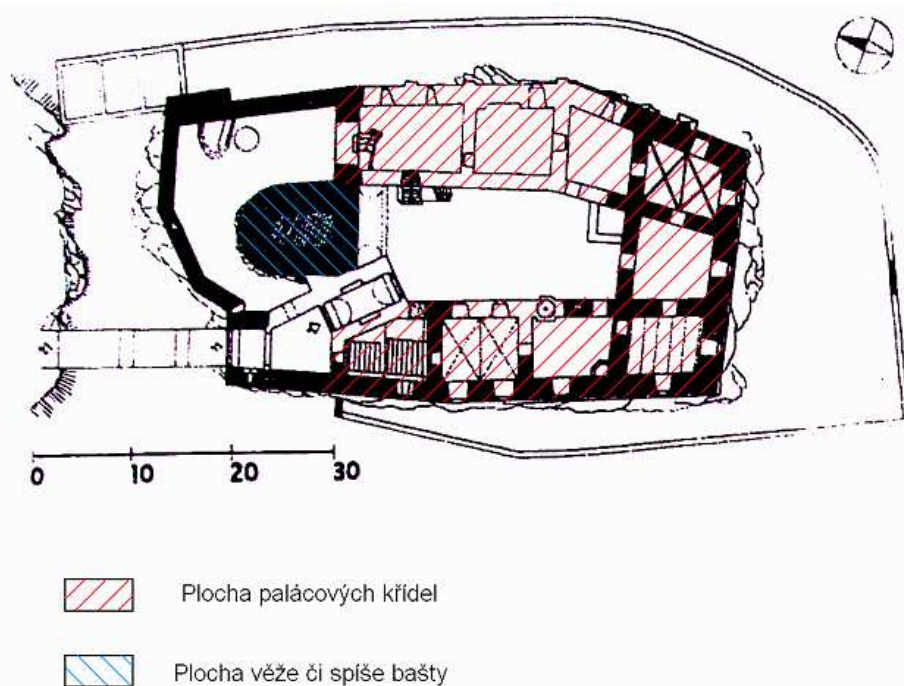
Obrázek č. 37: Kámen u Pacova. Půdorys hradu. Tmavě zdivo z počátku 14. století, tečkovaně renesanční a mladší. Zdroj: Menclová 1976, 392

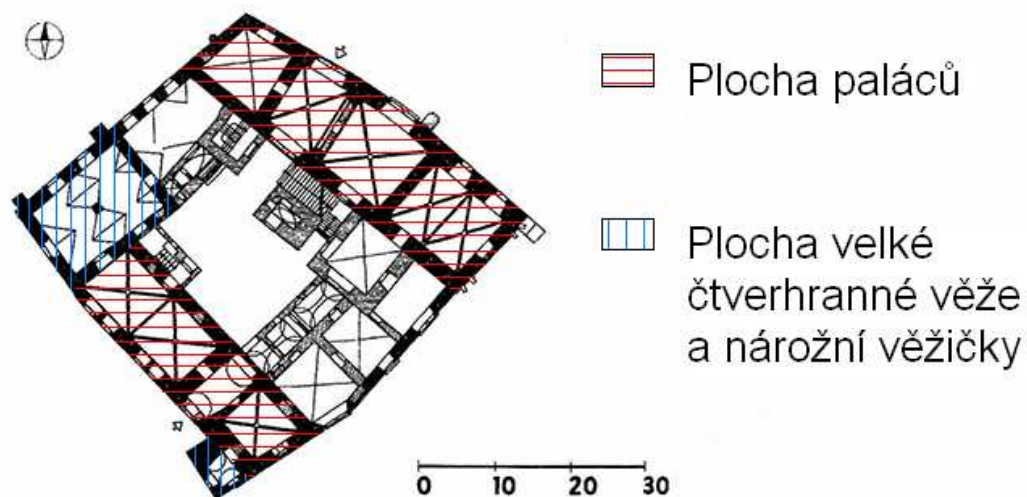
Obrázek č. 38: Zruč nad Sázavou. Půdorys dle P. Macka doplněný T. Durdíkem. 1-zdivo z první poloviny 14. století, 2-pozdně gotické zdivo, 3-zdivo z počátku 16. století. Zdroj: Durdík 2009 a, 631

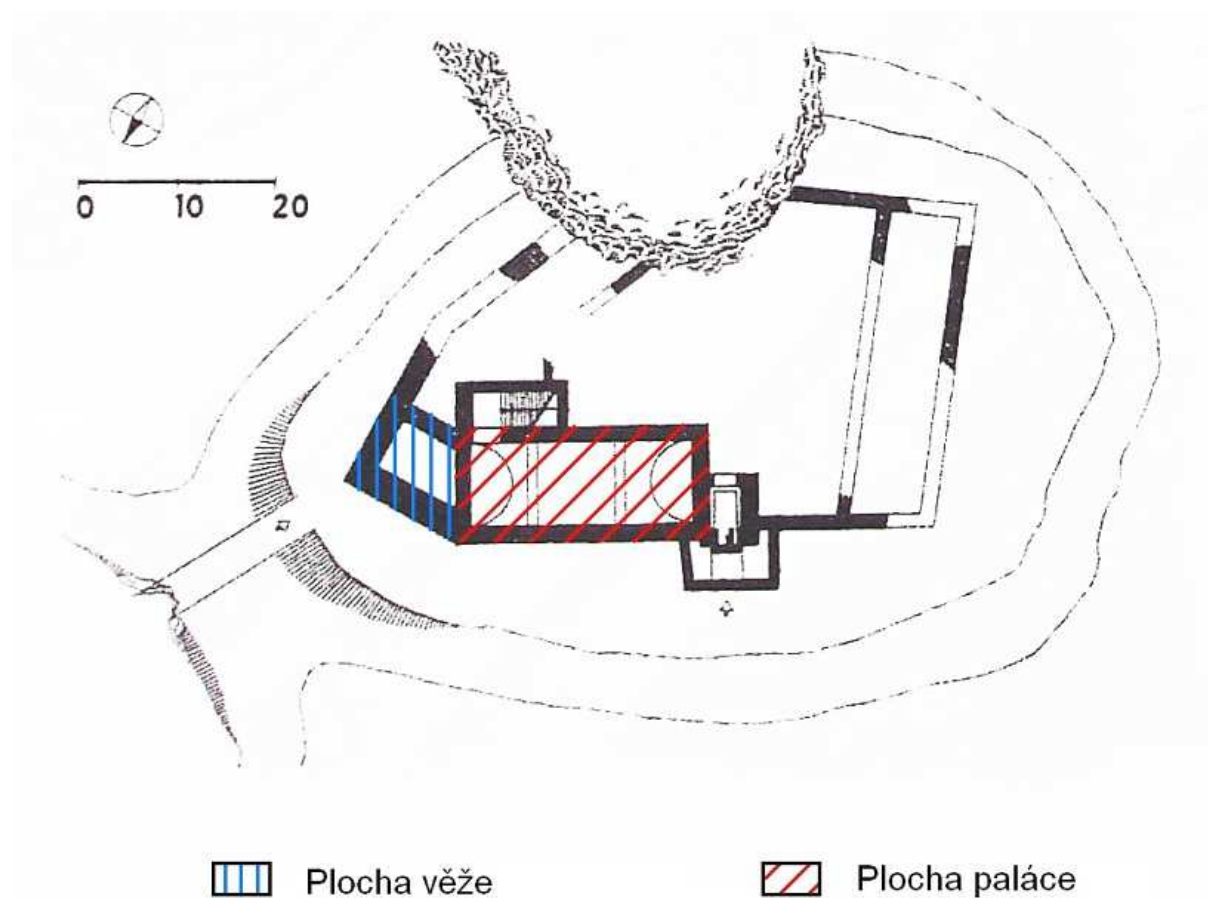
Obrázek č. 39: Hradové Střimelice. Terénní náčrt hradu. 1-dochované zdivo, 2-doplňný průběh zdiva, 3-zdivo zakreslené na plánu z roku 1884, 4-doplňný průběh zdiva na plánu z roku 1884. Zdroj: Durdík-Sušický 2000, 33

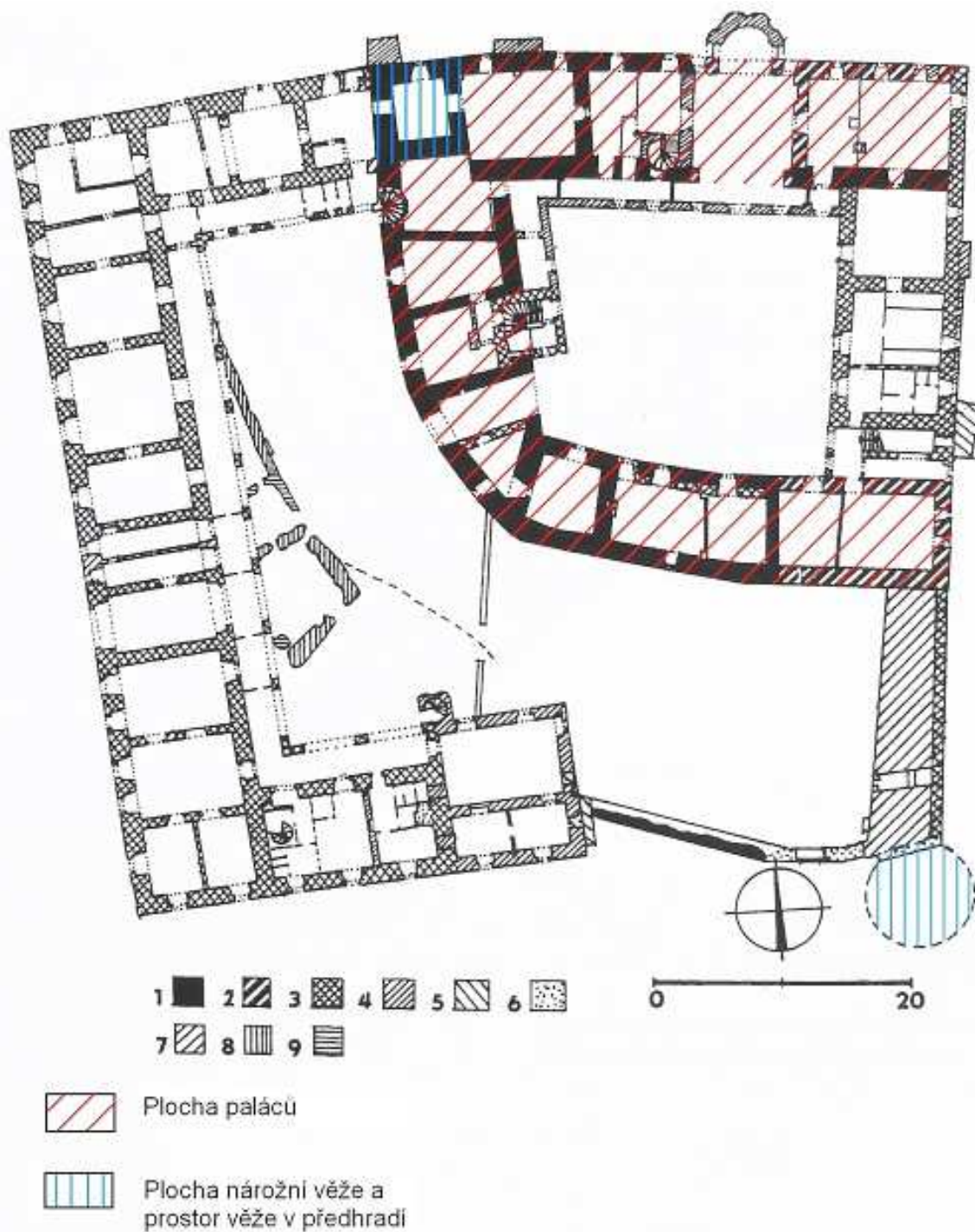
Obrázek č. 40: Krakovec. Půdorys hradu. Přízemí. Zdroj: Menclová 1976, 133

Obrázek č. 41: Hrádek v Kutné Hoře. Půdorys hradu. Černě zdivo původní, ostatní jsou přístavby z průběhu 15. století, renesance a mladší. Zdroj: Menclová 1976, 179

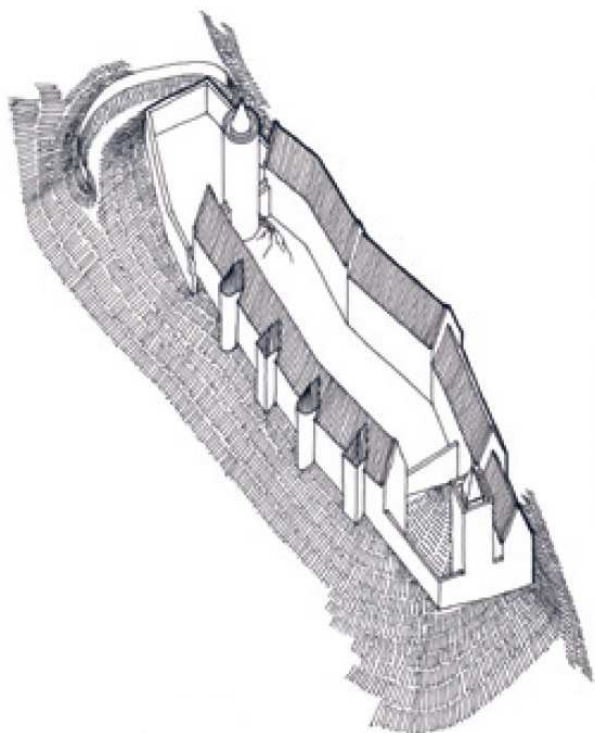

Obrázek č. 42: Nový Hrad u Kunratic. Půdorys hradu. Zdroj: Menclová 1976, 177

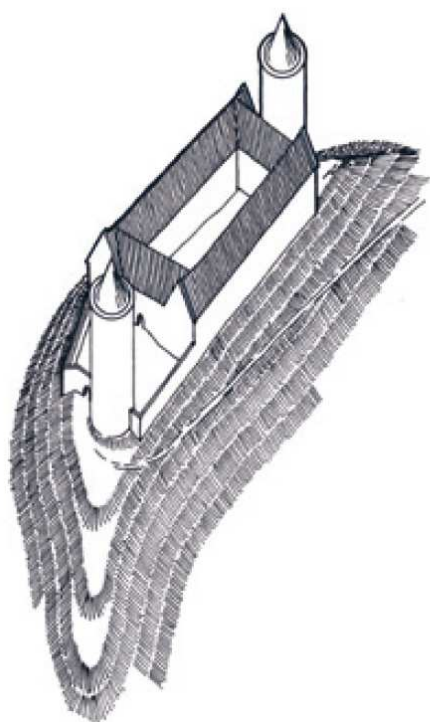

Obrázek č. 43: Komorní Hrádek. Půdorys hradu. 1-zdivo z 2. desetiletí 15. století, 2-pravděpodobné zdivo z 2. desetiletí 15. století, 3-renesanční zdivo, 4-barokní zdivo, 6-novověké zdivo, 7-zdivo pozdně gotické štítové zdi, 8-patrně gotická zástavba předhradí, 9-mladší (předmanýristická) fáze zaniklé zástavby předhradí. Čárkovaně archeologicky zjištěný průběh kontreskarpy příkopu jádra a předpokládaný obrys zaniklé, patrně bateriové věže. Zdroj: Durdík 2009 a, 268

Hmotové rekonstrukce dvou blíže popisovaných hradů

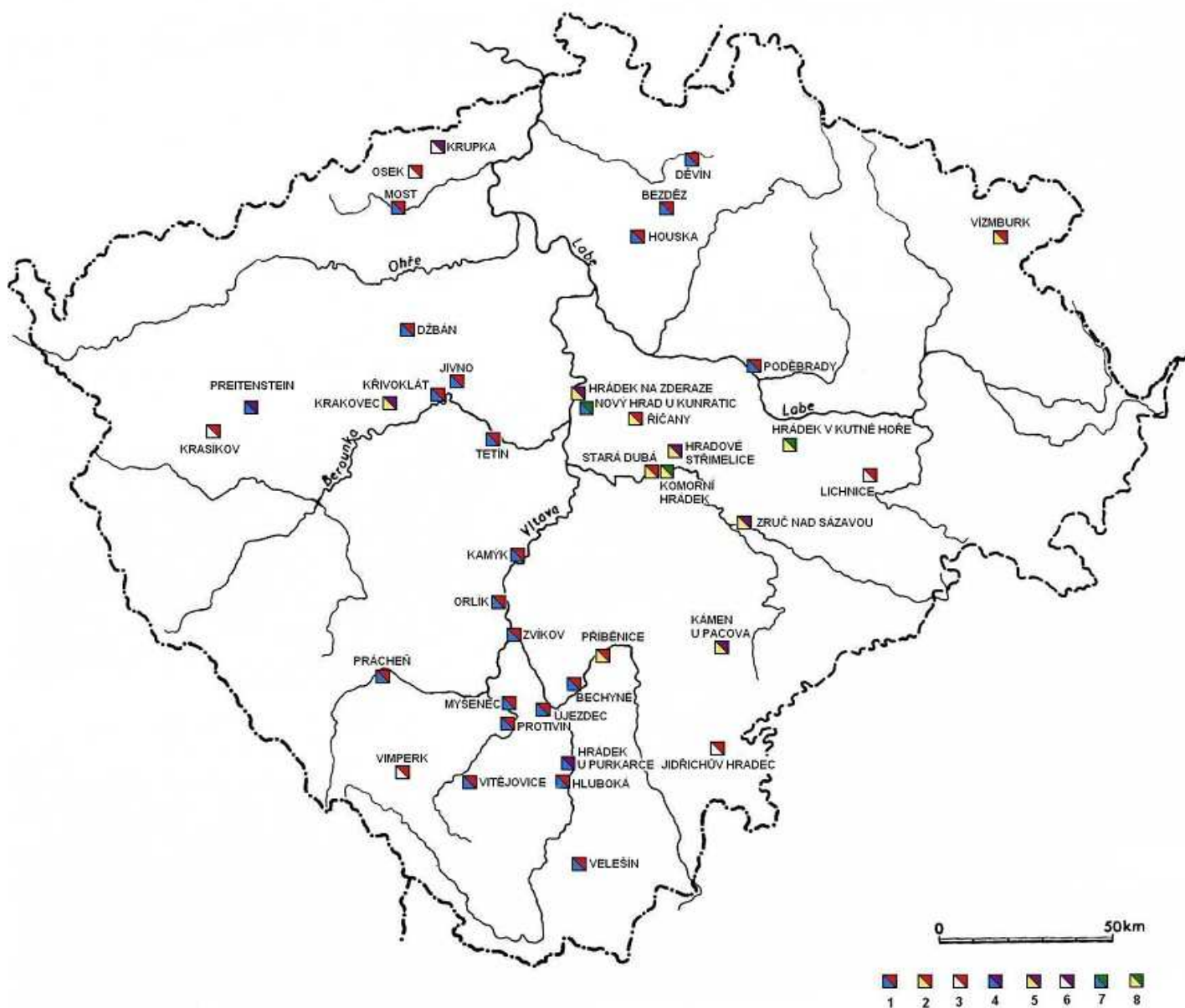

Obrázek č. 44: Prácheň-hmotová rekonstrukce v případě dostavění hradu. Zdroj: Anderle 2013, 157

Obrázek č. 45: Vítějovice (Osule)-hmotová rekonstrukce v případě dostavění hradu. Zdroj: Anderle 2013, 157

Polohy pojednávaných hradů

Obrázek č. 46: Mapa v práci pojednávaných hradů. Vysvětlivky: 1 královský hrad z 13. století, 2 šlechtický hrad z 13. století, 3 ostatní hrady z 13. století, 4 královské hrady z 14. století, 5 šlechtické hrady z 14. století, 6 hrad (jen jeden) s neznámým zakladatelem z 14. století, 7 královský hrad (jen jeden) z 15. století, 8 šlechtické hrady z 15. století.

Staré kresby a dnešní stav hradů (jen některé příklady)

Obrázek č. 47: Prácheň. Zdroj: Heber 2002, 287

Obrázek č. 48: Prácheň. Výřez z veduty Jana Wilenberga z roku 1602. Zdroj: Anderle 2013, 157

Obrázek č. 49: Prácheň. Pohled na čtvrtou a v pozadí třetí flankovací věž směrem od velké věže (rok 2015). Foto autor

Obrázek č. 50: Prácheň. Vnitřek druhé flankovací věže směrem od velké věže (rok 2015). Foto autor

Obrázek č. 51: Prácheň. Jediná okna, která se nachází ve středním sálu v rámci severního křídla (rok 2015). Foto autor

Obrázek č. 52: Prácheň. Pohled na velkou okrouhlou věž, v popředí nepříliš dobře patná stěna paláce (rok 2015). Foto autor

Obrázek č. 53: Vitějovice (Osule). Pohled do vnitřku zadní věže (rok 2015). Foto autor

Obrázek č. 54: Vitějovice (Osule). Pohled na boční palácové křídlo, v pozadí čelní věž (rok 2015). Foto autor

Obrázek č. 55: Vitějovice (Osule). Pohled na zadní palácové křídlo a zadní věž (rok 2015). Foto autor

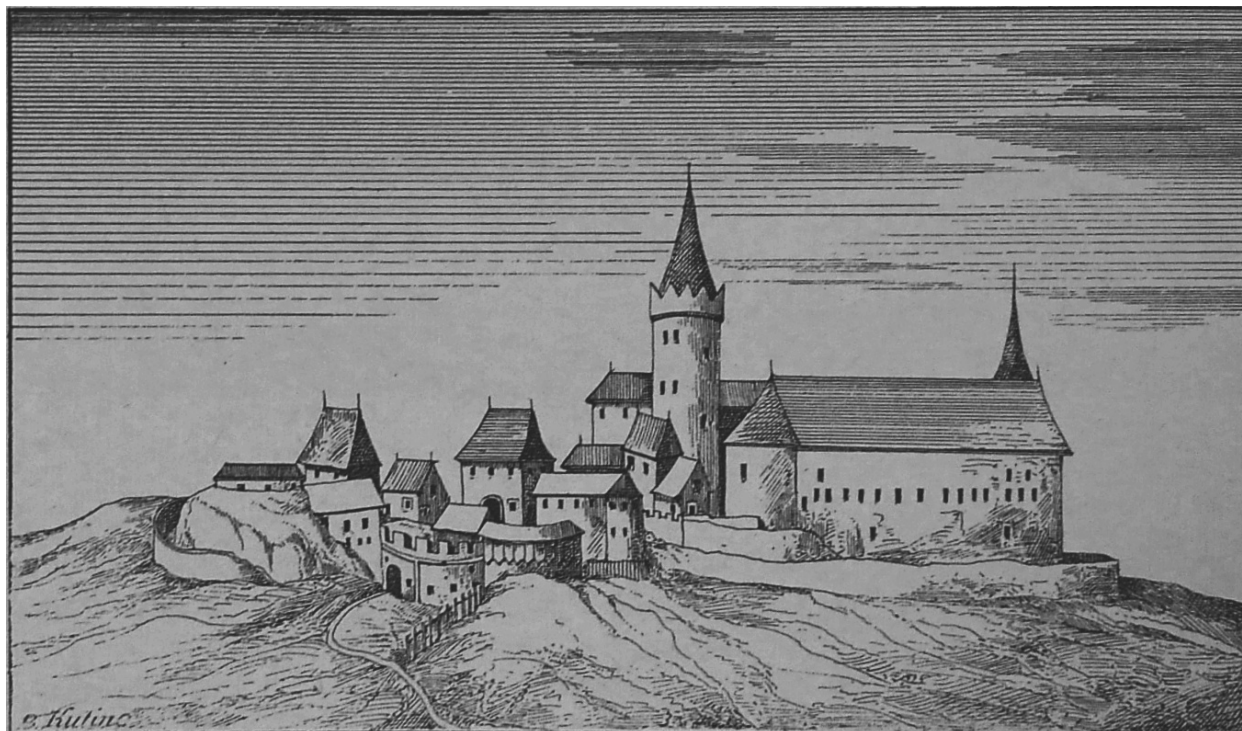
Obrázek č. 56: Vitějovice (Osule). Pohled na čelní věž z nádvoří (rok 2015). Foto autor

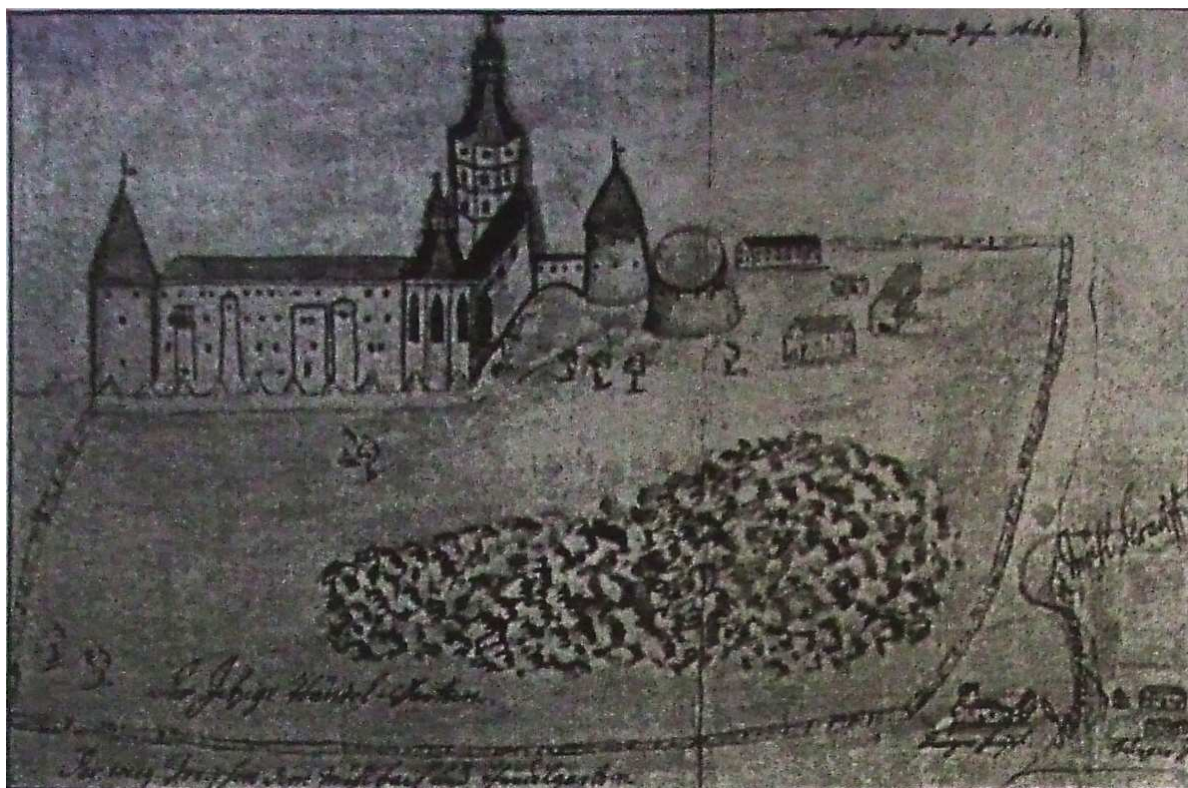
Obrázek č. 57: Bezděz. Zdroj: Heber 2006, 5

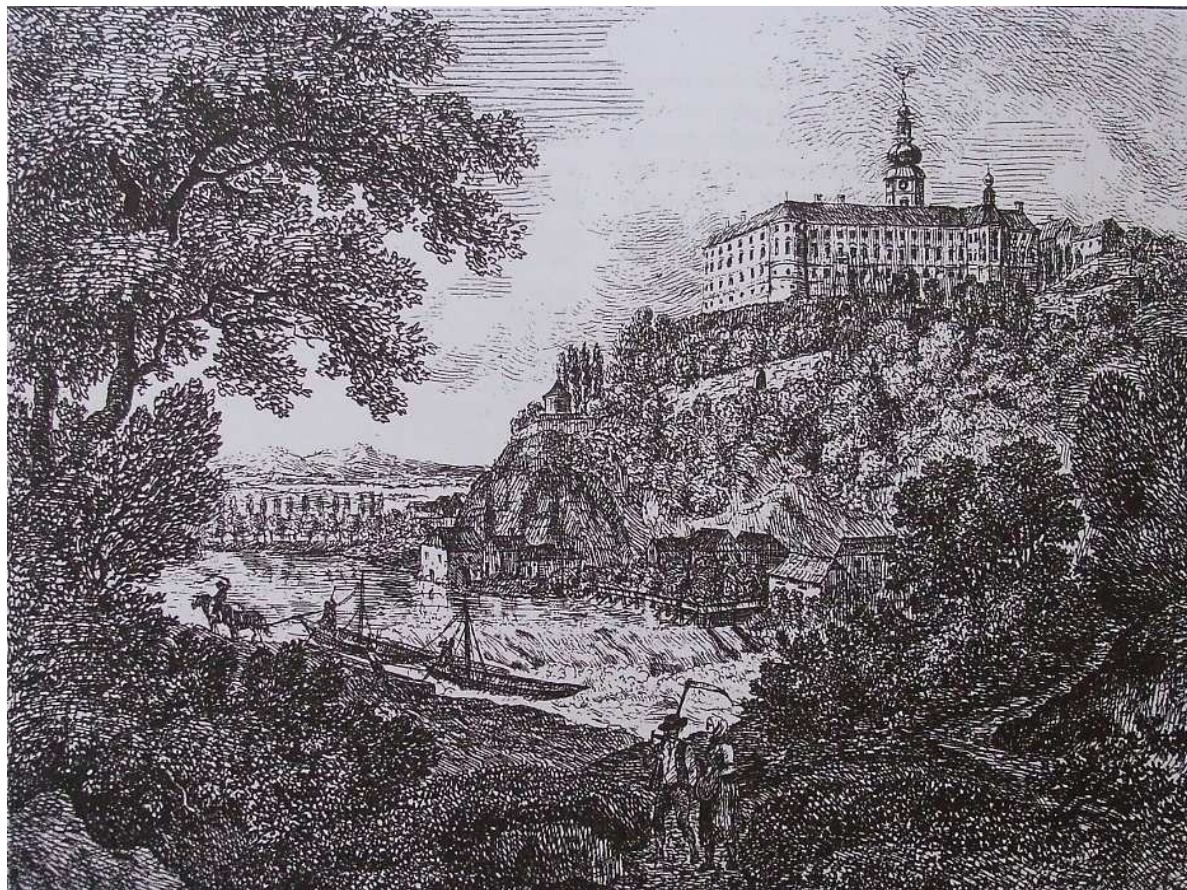
Obrázek č. 58: Bezděz (rok 2009). Foto autor

Obrázek č. 59: Hluboká nad Vltavou. Kresba hradu v době Ondřeje Ungnada ze Suneku (1. pol. až pol. 16. století). Zdroj: Sedláček 1996a, 130

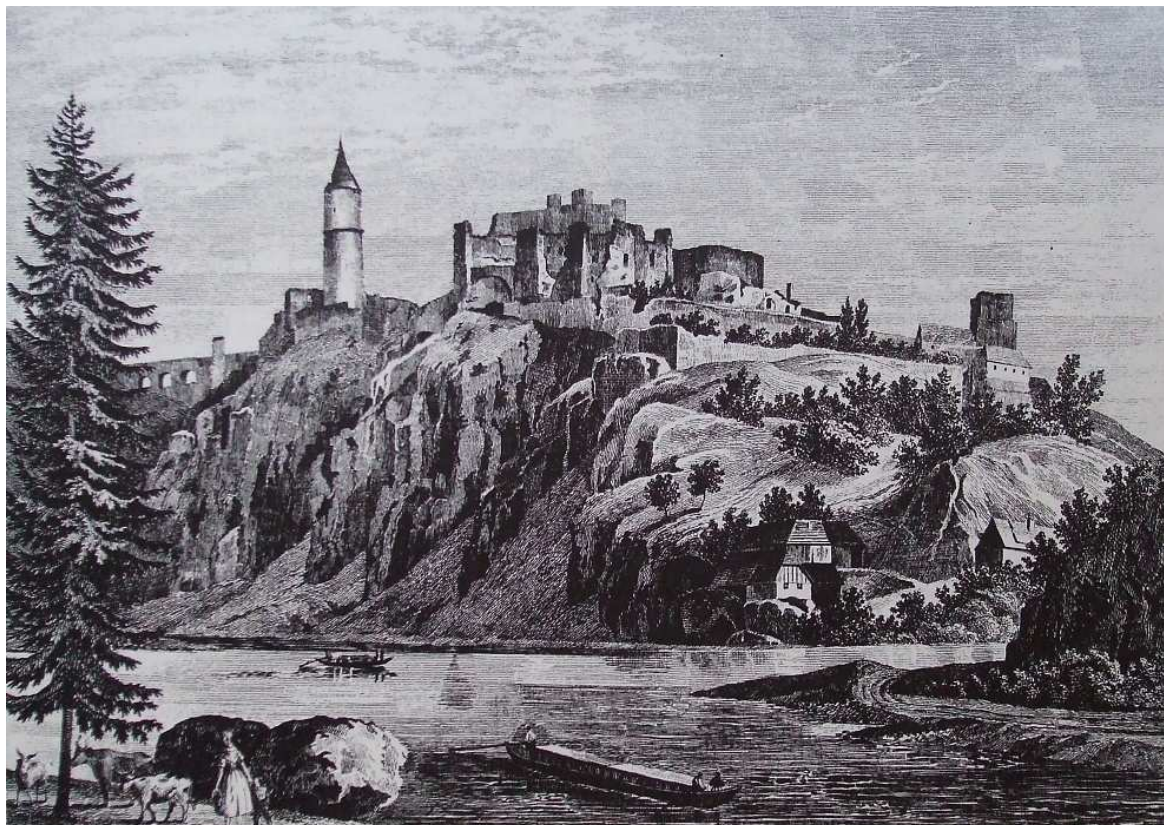
Obrázek č. 60: Hluboká nad Vltavou. Kresba z roku 1663. Zdroj: Durdík 2002, 30

Obrázek č. 61: Hluboká nad Vltavou. Zdroj: Heber 2008, 19 (úvodní část)

Obrázek č. 62: Hluboká nad Vltavou. Pohled na kapli z 16. století od pozdně středověké věže (rok 1999). Foto autor

Obrázek č. 63: Zvíkov. Zdroj: Heber 2008, 299

Obrázek č. 64: Zvíkov. Stav arkád před započítím oprav. Zdroj: Sedláček 1997b: 9

Obrázek č. 65: Zvíkov. Čelní pohled na bránu a věž Hlásku (rok 1999). Foto autor

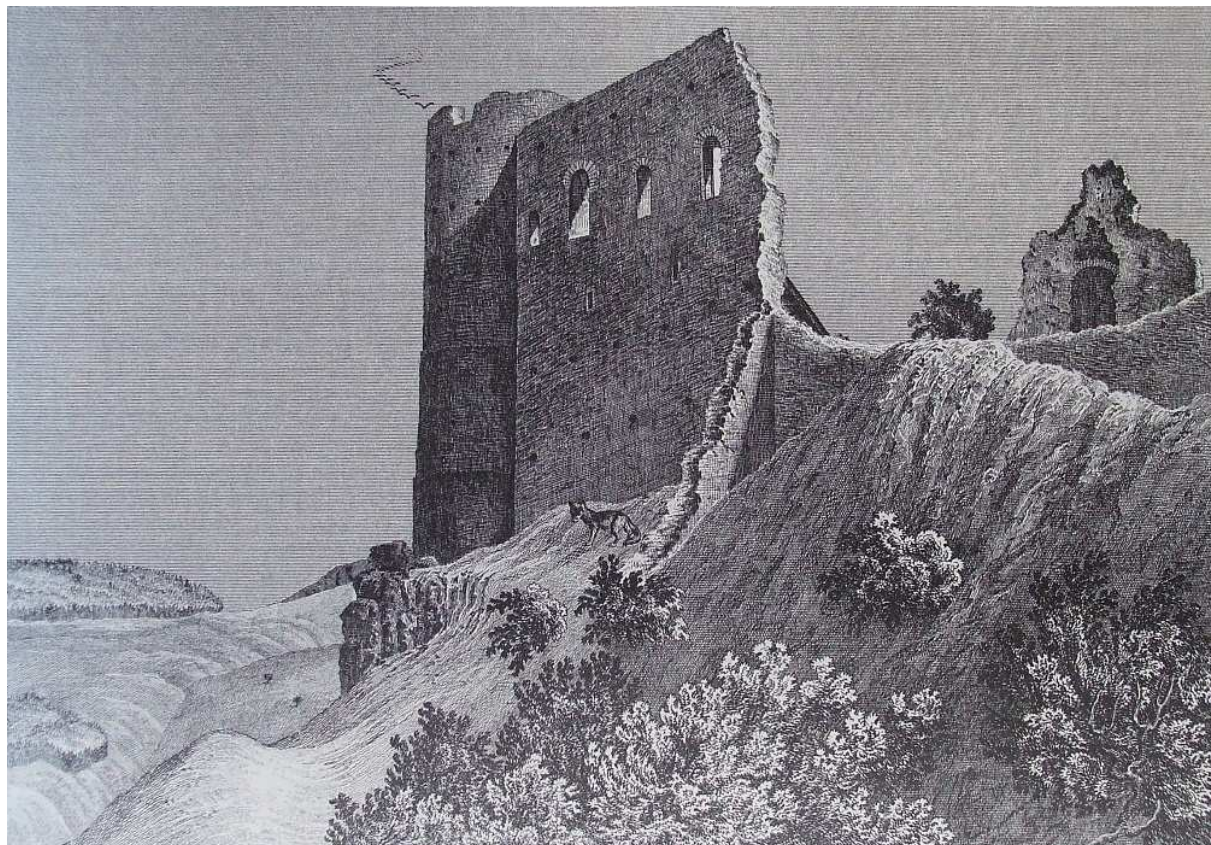
Obrázek č. 66: Zvíkov. Stav arkád v roce 1999. Foto autor

Obrázek č. 67: Vimperk. Zdroj: Sedláček 1997b, 140

Obrázek č. 68: Vimperk. Pohle na pozdně středověkou branskou věž, vpravo věžice a úplně vpravo pozdně středověký palác (rok 2014). Foto autor

Obrázek č. 69: Krasíkov (Švamberk). Zdroj: Heber 2002, 421

Obrázek č. 70: Krasíkov (Švamberk). Pohled na zeď starého paláce a stěp okrouhlé útočištné věže (rok 2011). Foto autor

Obrázek č. 71: Krasíkov (Švamberk). Pohled na věž od silnice (rok 2011). Foto autor

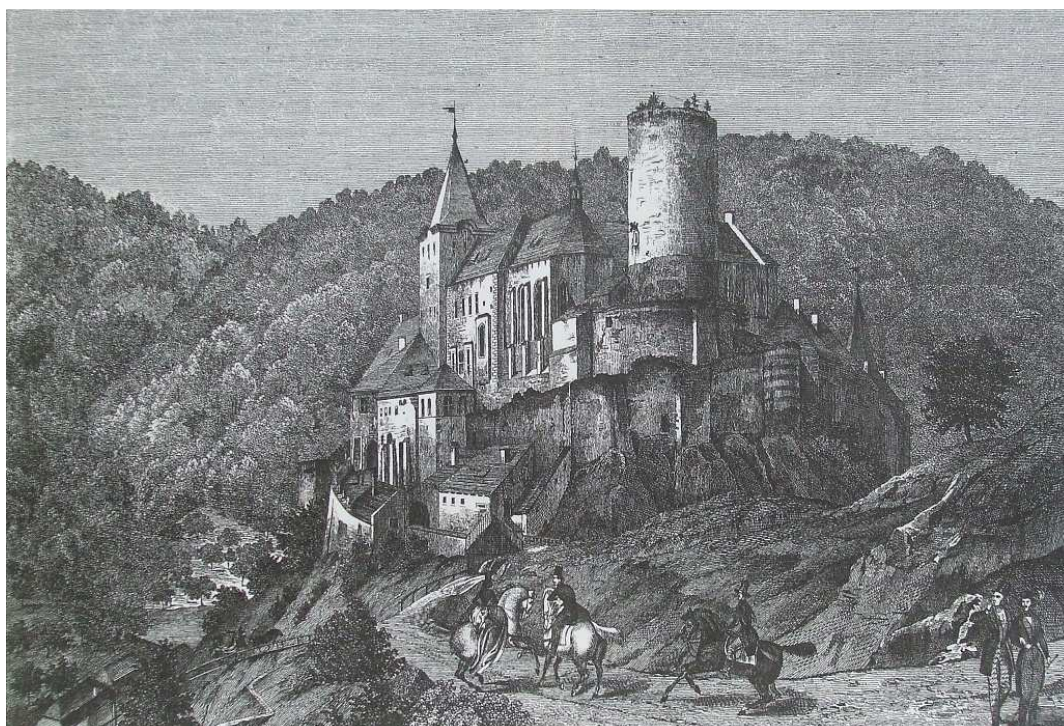

Obrázek č. 72: Preitenstein (Nečtiny). Pohled na vnitřní opevnění (rok 2014). Foto autor

Obrázek č. 73: Preitenstein (Nečtiny). Mladší klenutá stavba uvnitř hradu (rok 2014). Foto autor

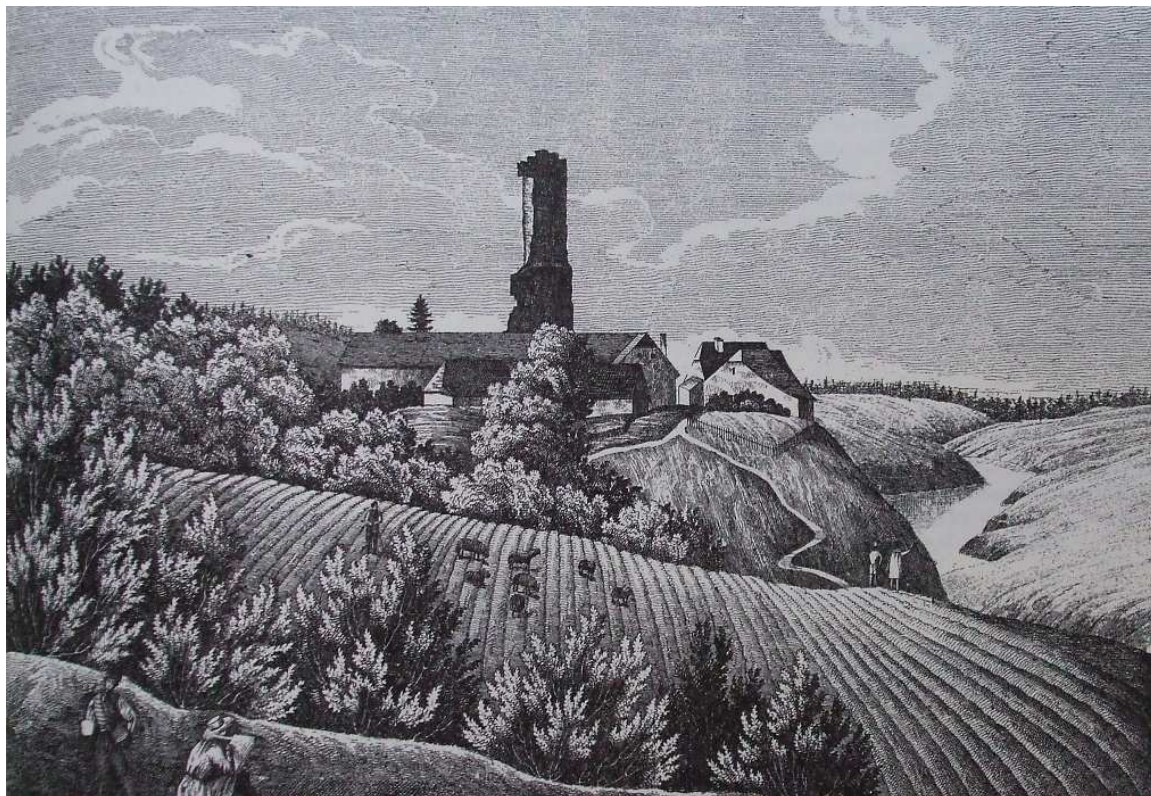
Další, teď již jen staré kresby některých hradů (některé hrady se změnily více, jiné méně)

Obrázek č. 74: Křivoklát. Zdroj: Heber 2012, 199

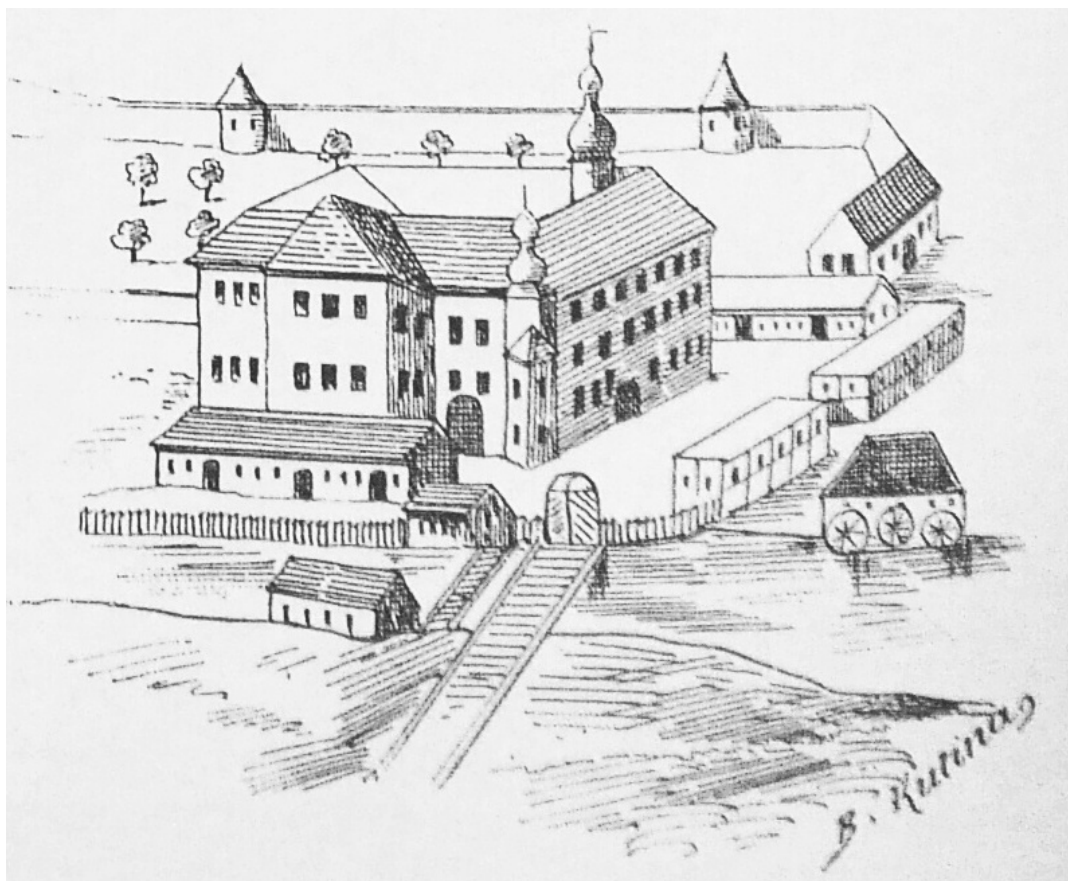
Obrázek č. 75: Most (Hněvín, Landeswarte). Zdroj: Sedláček 1923, 158

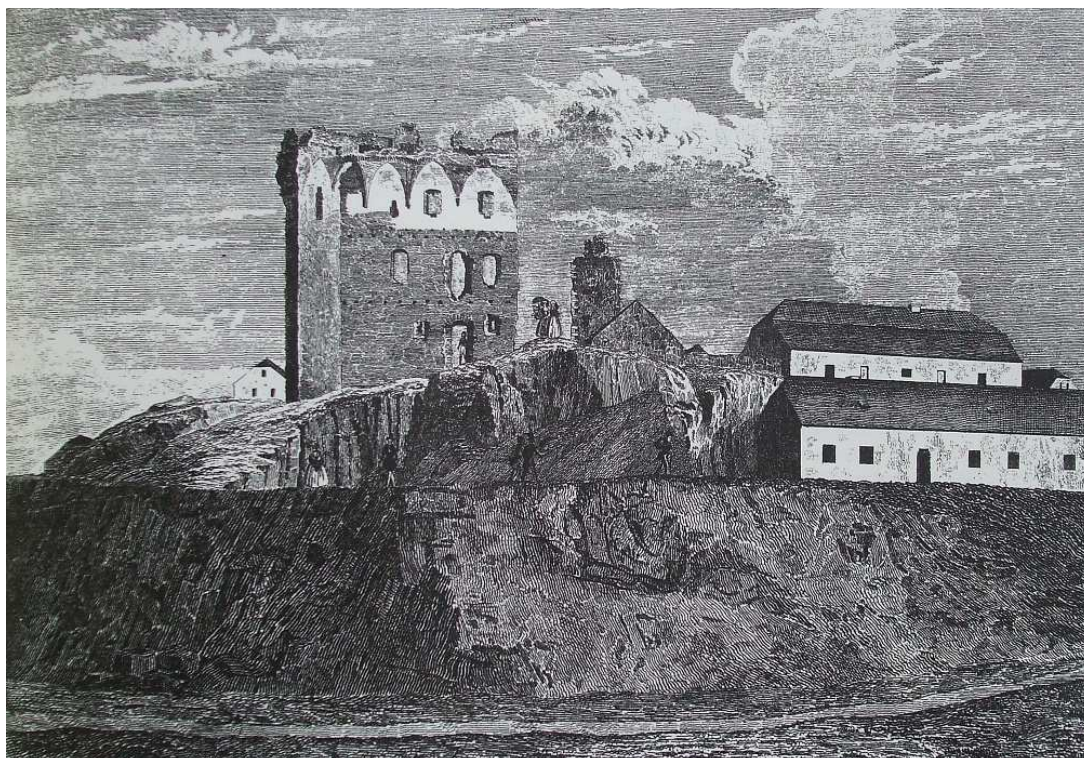
Obrázek č. 76: Újezdec. Zdroj: Heber 2008, 291

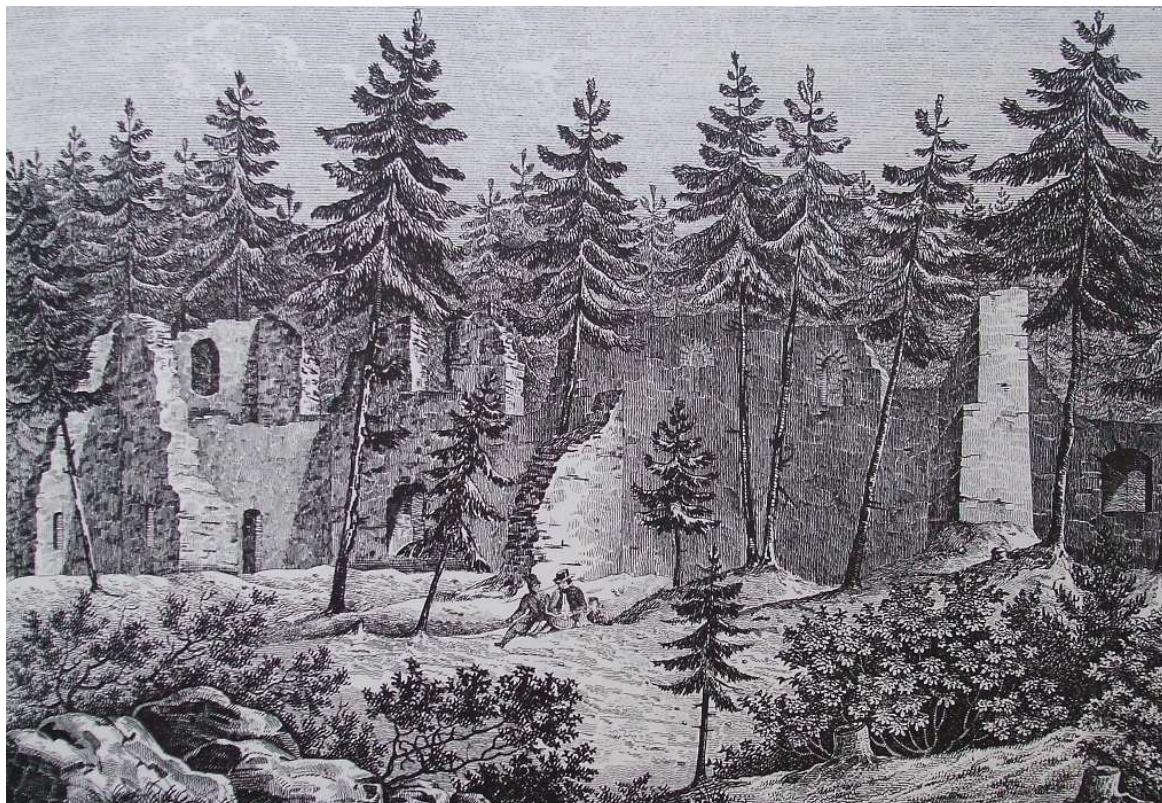
Obrázek č. 77: Myšelec (rok 1805). Zdroj: Heber 2008, 27 (úvodní část)

Obrázek č. 78: Protivín (rok 1709). Zdroj: Sedláček 1996a, 233

Obrázek č. 79: Říčany. Zdroj: Heber 2012, 371

Obrázek č. 80: Hrádek u Purkarce (Karlshaus). Zdroj: Heber 2008, 83

Obrázek č. 81: Krakovec. Zdroj: Heber 2012, 15 (úvodní strany)